

HISZEK
egy hazában

HISZEK
egy hazában

Értékeink a
Kárpát-medencében

| Budapest, 2021. |

Miniszteri köszöntő

Dr. Nagy István

agrárminiszter,

a Hungarikum Bizottság elnöke

Az élő hagyomány olyan, mint amikor időről időre felelevenítünk a családban egy-egy történetet, megemlékezünk felmenőinkről. Az értékmentő munka tehát nélkülözhetetlen feladatunk történelmünk, szokásaink és közösségünk életben tartásához.

A trianoni békediktátum 100. évfordulójának évében szembesülnünk kell a békediktátum által okozott lélektani problémák nehézségeivel, erőt kell merítenünk a külhoni magyarság megmaradásba vetett hitéből. Az elmúlt években azon dolgoztunk, hogy nemzetünk egységét minél több területen helyreállítsuk, kitégítva a horizontot az egész Kárpát-medencére.

Idén, a nemzeti összetartozás évében, különösen nagy figyelmet fordítunk arra, hogy a külhoni magyarság értéktárai is méltó figyelmet kapjanak. A bennük őrzött kincsek eleink munkáját, alkotótevékenységét őrzik, egyfajta szellemi-kulturális hídként szolgálnak az anyaország és a külhoni magyarság között. Ez a híd segít minket abban, hogy nemzetünk családjának tagjai megfogják egymás kezét és soha többet ne eresszék el.

A kötet célja, hogy a Kárpát-medencei magyarság kulturális, szellemi, tudományos sikereit mutassa be: olyan tájakról, történelmi eseményekről, ételekről-italokról, épületekről, hagyományokról adunk ízelítőt, amelyek megadják nemzetünk karakterét. Ezeket a nemzeti értékeket mutatta be naponta két percben a Kossuth Rádió „Hiszek egy hazában” című műsora is.

Bízom benne, hogy a kiadvány és a rádióspot-sorozat hozzájárul ahhoz, hogy erősítsük a közös múltunkból fakadó azonosságtudatunkat, bővítsük ismereteinket és közösségünk értékeit még inkább élővé tegyük.

Előszó

V. Németh Zsolt

Kiemelkedő nemzeti
értékek felügyeletéért felelős miniszteri biztos
Agrárminisztérium

Az 1920-as trianoni békediktátum hatásait mindmáig érezhetjük életünkben, hiszen igazságtalan feltételei és annak következményei alapján rendítették meg a magyarságot lelki, gazdasági, politikai téren egyaránt. A 100 éves évfordulón azonban, úgy véljük, számot kell vetni a múlttal, túl kell lépni a gyászolók attitűdjén, s nem azon keseregni, milyen kevés maradt meg s milyen sok veszett el kultúránkból, területeinkből, lakosságunkból. Új feladat áll előttünk: felismerni, rögzíteni és tudatosítani mindazon szellemi, tárgyi, természeti vagy épp épített környezeti örökséget, amellyel határon túli nemzettestvéreink továbbra is gazdagítják az egyetemes magyar kultúrát.

A száz év alatt sokszor elhangzott Magyar Hiszekegy bizakodó hangvétele mindig is a békés nemzet-egyesítés gondolatát hordozta magában. Hiszek egy hazában... sora pedig különleges jelentőséggel bír számunkra. Az egy haza gondolata ugyanis nem köthető térképeken meghúzott határokhoz, nagyhatalmak önkényes rendelkezéseikhez. Az egy haza, amelyben hiszünk, túlmutat mindezen, hiszen összesíti mindazokat, akik a magyar nemzethez tartozónak vallják magukat, éljenek a föld bármely pontján.

A külhoni magyarság nem pusztán a múltunk és történelmünk része. Meghatározó tagjai jelenünknek, mindennapi vérkeringésünknek. A külhoni magyarságot ugyanis olyan vitális, élő közösségek alkotják, akik mind a mai napig termékeny munkásai és lelkes őrei az ezeréves örökségnek. Megmaradásukba vetett hitüket mi sem jelzi jobban, hogy számos érték, amelyet ebben a kiadványban is szerepeltetünk, már az utóbbi évtizedek kulturális termékei. Ez azt jelzi, hogy a magyarság Magyarország hivatalos határain kívül is élni szeretne és magyar akar maradni. Ebbe a megtartó erőbe pedig mindannyian bátran, sőt büszkén belekapaszkodhatunk, és vallhatjuk közösen: hiszek egy hazában!

Tartalom

Miniszteri köszöntő – Dr. Nagy István	2
Előszó – V. Németh Zsolt	4
Tartalom	6
Petőfi Sándor: Magyar vagyok	10
A Szentegyházi Gyermekfilharmónia	12
Sopron	13
Drávaszög	14
A Rongyos Gárda	15
Hetési szoknyásharangok	16
Jósika-orgona	17
Az unitárius vallás	18
A világosi fegyverletétel emlékműve	19
Salánki hordó	20
FC DAC 1904	21
A vallásszabadság törvénye	22
Pozsonyi kifli	23
A bácskai vőfélyhagyomány	24
A nagybányai művésztelep és festőiskola	25
Balassagyarmat, a „Legbátrabb város”	26
Tusványos	27
Az aradi Szabadság-szobor	28
Lajtabánság	29
Házsongárdi temető	30
Kercaszomor	31
Kosztolányi, Pacsirta című regényének helyszínei	32
A dévai vár	33

A Mátyás-szoborcsoport	34
Munkács vára	35
Vajdahunyad	36
A losonci főgimnázium épülete	37
Szabadka	38
Vágottzsír	39
Kós Károly	40
A vajdasági magyar tamburazene	41
Máréfalva	42
Az 1916-os bekecsi csata emlékezete	43
A szentgercei üveges tánc	44
Szabédi László	45
A Kolozsvári Magyar Napok	46
A csíkszeredai jégkorong	47
Temesközi gömölye	48
A sztánai Varjúvár	49
Backamadarasi bor	50
Kerékpárral a Fertő tó körül	51
Vajalja	52
A mikházi ferences templom és kolostor	53
A kisiratosi savanyaleves	54
Sütő András	55
A Csomád–Bálványos természetvédelmi terület	56
Dr. Benedek Géza módszere	57
Farkas Péter	58
A nyárádszentmártoni unitárius templom	59

Bikfalva	60	A kisiratosi kunhalmok	86
A Bekecs Néptáncszínház	61	Nyárádmenti tavaszi határkerülés	87
Nyárádmente zöldségtermesztő területe	62	A nagyváradai vár	88
Bartók Béla gyűjtőútja a Nyárád mentén	63	Cházár András	89
Pográny – szőlőhegyek és pincesorok	64	Kajcsa Jakab faragott kapui	90
A limes nyárádmenti szakasza	65	A karlócai béke, 1699	91
A Kopácsi-rét ízei	66	A magyar szablya	92
A madéfalvi emlékmű	67	Kú Lajos Összmagyar Diák bajnoksága	93
Kányádi Sándor	68	Kárpátaljai archaikus ima	94
A szatmárnémeti láncos templom	69	A székelyderzsi unitárius vártemplom	95
Brassai Sámuel	70	A nyárádszeredai nagyvásár	96
Szarka Tamás & Ghymes együttes	71	A szatmárnémeti püspöki palota és kincsei	97
Bekecs-tető.....	72	Csallóközi dudáshagyomány	98
A szatmárnémeti Református Gimnázium falfestményei ..	73	Kiss Ernő aradi vértanú végső nyughelye	99
A Nyárád menti farsangolás	74	Bagossy Brothers Company	100
A marosvásárhelyi Kultúrpalota	75	A Hétlétrás-szoros és -vizesés.....	101
A tordai sóbánya	76	Márton Áron	102
Páter Godó Mihály	77	Szent László hagyománya Debrődön	103
Petőfi Sándor Erdődön	78	A parajdi termálvíz	104
A vakfutrinka	79	Csíksomlyói pünkösdi búcsú	105
Lendva, Szentháromság-kápolna	80	Rúzsa Magdi	106
A nyárádmenti középkori harangok	81	A jobbágytelki szalmafonás	107
A parajdi sóbánya	82	A havadtői régi temető	108
A Csíki Székely Múzeum	83	Ruszt	109
A szovátai Medve-tó	84	Hambár	110
A szatmárnémeti Pannónia Szálló	85	Aracs	111

Tartalom

A leghűségesebb falvak	112
A szatmárnémeti Kossuth-kert	113
A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum épülete	114
Szomszédnéni Produkciós Iroda	115
Lajkó Félix	116
Selmeci diákhatározatok	117
Vármezői pisztrángozás	118
Lendva vára	119
A nyárádmenti madárpopuláció	120
A gyergyóújfalvi falutörvény	121
A nagybányai Szent István-torony	122
A medgyesi ferences templom és kolostor	123
Baczkamadarasi Kis Gergely	124
Mikházi Csűrszínházi Napok	125
A parajdi Sósoros	126
A kismartoni Esterházy-kastély	127
CSEMADOK – A felvidéki magyarság legnagyobb kulturális szervezete	128
Kishegyes	129
A Bánffy család	130
Fikető, avagy főköző	131
A gelencei Jancsó-udvarház	132
A gyulafehérvári Szent Mihály-székesegyház	133
Márkod	134
Szentiváni Mihály költő	135

A csíkrákosi római katolikus vártemplom	136
A nyárádszentlászlói középkori templom és régészeti leletei	137
A felvidéki törökverő	138
Rákóczi-kultusz Kárpátalján	139
A máramarosszigeti Borromeo Szent Károly-templom	140
Szabó Csaba életműve	141
Muravidéki magyar néptánc	142
A Gombaszögi Nyári Tábor	143
A backamadarasi Horváth–Petrichevich-kúria	144
Hadik Mihály épen maradt holtteste	145
A kaplonyi Páduai Szent Antal-templom, ferences kolostor	146
Nyárád menti fenyőágazás	147
A szatmári székesegyház	148
Konkoly-Thege Miklós	149
Menyhárt Károly sírkőfaragó	150
A honfoglalási emlékmű	151
Székelők	152
A Nyárad-menti betlehemes játékok	153
Udvari Kamaraszínház	154
A két Szervátiusz	155
Thököly Imre	156
Székelyeke	157
A búzaházi kockásliliom-populáció	158
A kilyéni unitárius templom és falképei	159

Jakab Elek	160
Nyárádmente népi építésze	161
Csigatészta-készítés a délvidéki reformátusoknál	162
A székelyhodosi baromvásár	163
Batikolt hímes tojás	164
Fraknó vára	165
A horgosi és martonosi piros paprika	166
A Tordai-hasadék	167
Feszty Árpád	168
A Kolozsvári testvérek	169
Böllöni László	170
Marosszéki Népzene- és Néptánc-tábor	171
Az észak-komáromi vár és erődrendszer	172
A Szent Anna-tó és a Mohos-tőzezláp	173
A zimonyi Hunyadi-torony	174
Zala György	175
A nyárádmenti csoportos öntözés	176
Borostyánkő	177
Babacsaládok gyűjteménye	178
Esterházy János Zarándokközpont	179
A zentai csata	180
Komáromi szekeresgazdák	181
Beregi szőttes és hímzés	182
A doroslói Szentkút	183
Néra völgye az Ördög tavával	184
Kézdivásárhely	185

A bonchidai Bánffy-kastély	186
Egán Ede	187
Májusfa-kitáncolás	188
Tisztások Természetvédelmi Terület	189
A nagykarolyi Károlyi-kastély	190
Haáz Rezső néprajzkutató	191
Muravidéki tökmagolaj	192
Rátgéber László	193
A Sebes-Körös szurdokvölgye és a Révi-szoros	194
Kercső Árpád	195
Fumu	196
Az alsó-Tisza-vidéki juhásznóták	197
Az Óriások árka	198
Kebél	199
A gelencei Szent Imre műemlék templom	200
A Vörös-szakadék	201
A székelyszentistváni fafaragó	202
Szabó Kati	203
Muravidéki kerekperec	204
Bánáti bazsarózsa	205
Kaszás Attila	206
Stampay János felvidéki kántortanító	207
Szeles Mónika	208
II. Rákóczi Ferenc sírhelye Kassán	209
Az Erdélyi Fejedelemség	210
A Székely Hadosztály	211

Nincs szebb, magasztosabb és tündöklőbb erény a honszeretetnél. A törpe lelkű, mint a csiga önmagába vonulva, csak magát szereti, bálványozza, és nincs érdek, nincs család vagy hon, mellyet saját hasznáért feláldozni képes volna: holott az erényes polgár saját maga és családja boldogításán túlemelkedve, egész hazáját szeretettel öleli, és saját boldogsága polgártársai millióinak boldogságával van egybeforrva. És e magasztos erényt semmi sem nemesíti vagy fejt ki úgy, mint a honi történetekbeni buvárkodás, és hazánk földének s népének pontos ismerete. Kinek keble őseinek nemes tette, s honának régi fénye és nagysága által meghatva átmelegült; vagy kiben hazájának természeti gazdagsága, szépsége, meggyőződéssé sőt hitté vált: az hazájához nem öntudatlanul mint a közember, nem is aljasabb anyagi érdekek miatt, hanem magasabb szellemi lelkesedésből ragaszkodik.

Fényes Elek, 1846

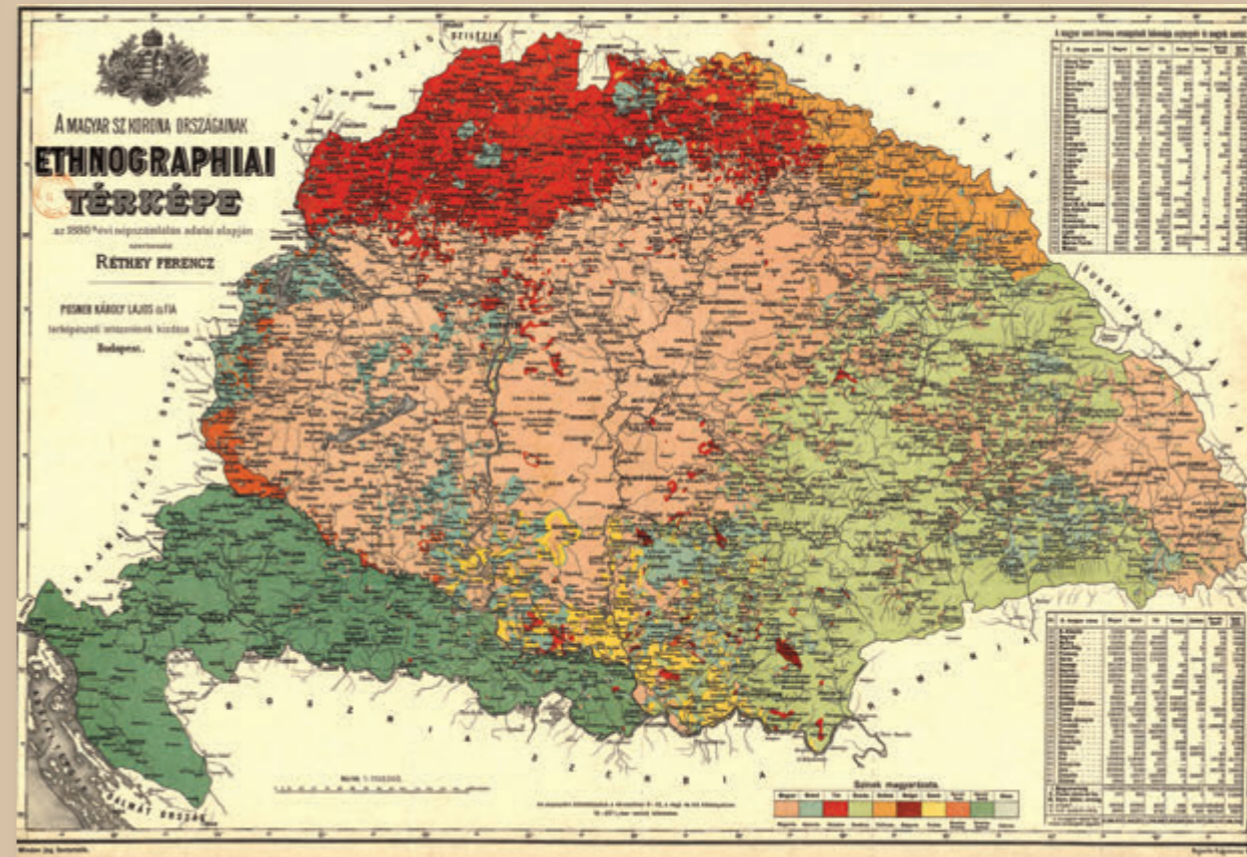

- Felvidéki Magyar Értéktár Bizottság
Dunaszerdahely
- Kárpátaljai Magyar Értéktár Bizottság
Csap
- Erdélyi Magyar Értéktár Bizottság
Kolozsvár

- Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság
Zenta
- Horvátországi Magyar Értéktár Bizottság
Bellye

- Muravidéki Magyar Értéktár Bizottság
Lendva
- Burgenlandi Magyar Értéktár Bizottság
Felsőőr

Külhoni Nemzettrész Értéktár Bizottságok

Magyarország lakosságának etnikai megoszlása a Trianoni döntés idején

Carte de la Hongrie d'avant et d'après le Traité de Paix de Trianon. + Hungary before and after the Treaty of Trianon. + Ungarn vor und nach dem Friedensvertrag von Trianon.

<p>Territoire de l'ancienne Hongrie Area of Old Hungary Erdmündung Österreichs</p> <p>325.411 □ km.</p>	<p>Territoire de la Hongrie actuelle Area of Modified Hungary Erdmündung Rumänien</p> <p>92.916 □ km.</p>	<p>Population de l'ancienne Hongrie Population of Old Hungary Erdmündung Österreichs</p> <p>20.866.487.</p>	<p>Population de la Hongrie actuelle Population of Modified Hungary Erdmündung Rumänien</p> <p>8.522.230.</p>
---	---	---	---

Az ország térképe a Trianoni döntés előtt és után

Petőfi Sándor: Magyar vagyok

Magyar vagyok. Legszebb ország hazám
Az öt világrész nagy területén.
Egy kis világ maga. Nincs annyi szám,
Ahány a szépség gazdag kebelén.
Van rajta bérc, amely tekintetet vét
A Kaszpi-tenger habjain is túl,
És rónasága, mintha a föld végét
Keresné, olyan messze-messze nyúl.

Székelyföld nagykövetei A Szentegyházi Gyermekfilharmónia

Aki látja-hallja a 140 székelyruhás fiatal, boldogságot érez, mert magyarnak született. A gyerekek egyénisége, szépsége, tehetsége és fiatalsága magával ragadja az embereket. A Hargita lábánál valóra vált a csoda. Az élő muzsika legyőzte a virtuális világot. A gyerekek azért versengenek, hogy Haáz Sándor vezetésével énekelhessenek, zenélhessenek. A Fili, ahogy a tagok becézik az együttest, különleges történet. Több ezer fős család, az 1982-es induló évfolyam lassan nagyszülőkorú tagjaitól a mai 8–10 éves „inasokig”. Aki valaha filis volt, az marad örökre. Öt-évente kicserélődik a társaság, mert 16 évesen „lejár” a tagság. Az ifjú művészek Szentegyházáról és a környező falvakból kerülnek ki, mindannyian a Múzeum Szállóban lévő zeneteremben tanulnak, gyakorolnak egész évben a fellépésekre. A turnékon fogadócsaládoknál laknak, a hetekig tartó buszos kiszállásokat fegyelmezetten, de szeretetteljes jókedvvel töltik a gyerekek és kísérőik egyaránt. A Tanár Úr annak idején egyetlen ünnepségre verbuvált csapata akkora sikert aratott, hogy a mai napig tart a műsor. Ez pedig elsősorban népdalainkból és azok feldolgozósaiból áll. Mivel gyakran lép fel a Fili templomokban, egyházi énekek is szerepelnek a repertoáron. Emellett román, szlovák, szerb, osztrák, a távolabbi turnék kedvéért pedig angol, spanyol, török és francia dalok is elhangzanak a koncerteken. Habár Kanadától Isztambulig a fél világot bejárta a Szentegyházi Gyermekfilharmónia az utóbbi évtizedekben, Haáz Sándor kar-nagy szerint a legfontosabb feladatuk mégis a szülőföldön, Erdélyben van.

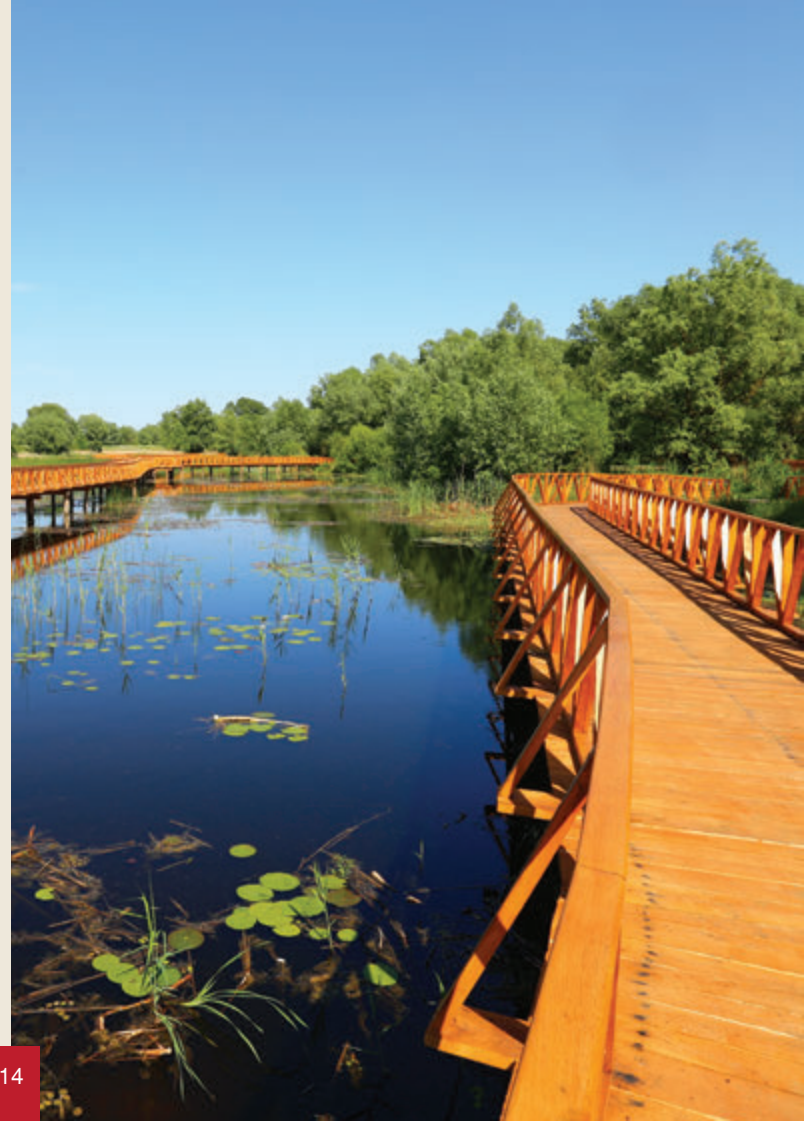
A „Leghűségesebb város” Sopron

1920. június 4-én, Trianonban Sopront és környékét a Nagy Háborút kirobbantó Ausztriához csatolták. Ám mivel a területet képtelen volt megszállni a Rongyos Gárda és a Lajtabánság tevékenysége, valamint a civil lakosság ellenállása miatt, ezért végül népszavazás döntött a hovatartozásáról. A referendumot 1921. december 14. és 16. között tartották. A voksoláson a települések huszadik évüket betöltött lakói vehettek részt. A referendumot a nagyrészt német ajkú soproni lakosság döntötte el. Ugyan a nyolc község közül csak Fertőbozon, Kópházán és Nagycenken szavazott a többség Magyarországra, Sopronban a résztvevők 72,8 százaléka mondott „ja” helyett igent. Az egész terület 15334 szavazattal 8227 ellen döntött Magyarország mellett, 89,5 százalékos részvétel mellett. Az MTI így tudósított: „A népszavazás eredménye a városban óriási örömet keltett. Az ántánt-városparancsnokság rendelete folytán szombaton délután 4 órától kezdve mindenféle csoportosulás, gyülekezés és fölvonulás tilos volt, de azért az utcán mégis nagy tömeg hullámozott.” A Nemzetgyűlés 1922-ben törvénybe foglalta a soproni népszavazás emlékét. Az indoklás szerint: „A terület lakossága, nyelvi és faji különbség nélkül, az ezeréves magyar államhoz való tántoríthatatlan hűségéről tett bizonyosságot.” A rendelkezés értelmében a város címerét a „civitas fidelissima” – a leghűségesebb város jellegével egészítették ki. Ez volt a trianoni békediktátum egyetlen komolyabb revíziója. Így 257 négyzetkilométer maradhatalom Magyarországnál. A kormány 2001-ben december 14-ét a Hűség Napjává nyilvánította, Sopronban hagyományosan ekkor adják át a város legrangosabb kitüntéseit.

Furfangos halászok Drávaszög

A Trianon-szabdalta Baranyában, a Duna és a Dráva összefolyásánál található Európa egyik legnagyobb természetes vizes élőhelye, a Kopácsi-rét. Területén 55 halfajt ismernek, ezek kifogása régi mestersége a környék lakóinak. Az ehhez használatos eszközöket évszázadokon keresztül változatlan módon készítették és használták a halászok. A rekesztő szerszámok közé tartozik a nádból készült varsa vagy vejsze. Ez súlyokkal az iszapba bevert, a halak betévedésére számító készség. Állító szerszám a marázsaháló. A vízben kifeszített, finomra font „fátyol” a hal beleütközésekor nem fejt ki ellenállást, így az továbbúszik, a háló pedig beleakad az uszonyaiba és a kopoltyújába. A sekélyebb vizeken történő halfogás eszköze a tapogató, más néven borító, amely kinézésre olyan, mint egy feneketlen vesszőkosár. Négy meghajlított kőrifavesszőből készül, erre kell rákötni a hálót. Ősszel, amikor kicsi a víz, csukafogásra használják. A pendelyhálót csónakból, ritkán vízben állva, terítik ki. A halászat eszköze a vázra szerelt, hálóból kialakított szer. A halász a hálórészt olyan mélyre köti, amilyen hosszú a karja. A borító fedelén négyzet alakú nyílás marad, amelyen keresztül ki lehet venni a megfogott halat. Magas vízálláskor akkor borítanak, ha meglátják a halat, alacsonynál vaktában, mert úgyis megfogódik a zsákmány. A tapasztalt halász a hal mozgásából már tudja, hogy milyen fajta a zsákmánya. Nélkülözhetetlen halászati eszköz a kopácsi csikli, a négy szál deszkából épített csónak. Hossza eléri a 4-5 métert, fekeke 50-60 cm széles. Eleje, hátulja hegyes, enyhén felhajló. Legelső vízre bocsátásakor mondják: Szerencsésen járjál! Az utolsó ilyen eszközöket az 1950-es években készítették, és vitték ki a rétre.

Sopron magyar maradt A Rongyos Gárda

1919 áprilisában, a kecskeméti tanyavilágban megalakult egy olyan szervezet, amelyhez fogható sem előtte, de azóta sem volt a magyar történelemben. A Héjjas Iván repülő főhadnagy vezette Rongyos Gárda hazafiás értékrendű parasztokból, erdélyi menekültekből, tanárokból, vasutasokból és a Székely-hadosztály maradványaiból állt. Ez egy félhivatalos fegyveres csoport volt, amely nem mindig értett egyet a nagypolitika céljaival. Elnevezését ellátatlansága miatt kapta. Nem volt hivatalos egyenruhája, mindenki a maga, sokszor civil ruhájában harcolt, a háborúból maradt felszereléssel. Kezdetben a tomboló Tanácsköztársasággal szembeni ellenállás volt a célja, majd a Trianonban Ausztriához csatolt Nyugat-Magyarország megtartásáért küzdött a néhány száz, legfeljebb két-három ezer főnyi önkéntes haderő. A Prónay Pál vezetése alatt kikiáltott Lajtabánság hadseregeként a Rongyos Gárda elérte, hogy legalább Sopronban és környékén népszavazáson dönthessen a lakosság a terület hovatartozásáról. Ezután, 1921-ben a szervezetet a magyar kormány feloszlatta, de 1938-ban újjászerveződött. Még a II. bécsi döntés előtt gerillaakciókat hajtott végre Kárpátalján, majd a Munkácsot megtámadó csehszlovák haderőt verte vissza. Tagjai részt vettek a finnek és a lengyelek oldalán a szovjetek elleni harcokban. A rongyos gárdisták készek voltak életüket is feláldozni a hazájukért. Történetüket „És mégis élünk” című szívbe markoló regényében Somogyvári Gyula írta meg az utókor számára.

Hangjuk legyőzi a határokat Hetési szoknyásharangok

Ezek a szakrális faépítmények hozzátartoznak a zalai tájhoz, a hetési falvak arculatához. Tetőszerkezetük szoknyás alakja miatt az ácsolt haranglábak között egy önálló altípusnak számítanak a Kárpát-medencében. A környéken élő férfiak mesterei a fa megmunkálásának, a haranglábak valóságos ácsremekek. Ezeket korábban zsuppal vagy zindellyel, a XX. századtól inkább cseréppel vagy bádoggal fedték. Göntérháza legrégebb vallásos építménye a szoknyásharangja, amely az 1800-as évek második felében készült. A bárdolt tölgyből készült harangláb talpgerendázatát betonlapon álló téглаépítményre helyezték. Négy magas oszlopának fele nyúlik a szoknya fölé. Szabályos, gúla alakú toronysisakja keskeny eresszel épült. Csúcsdísze fémből készült gömb és kettős kereszt, amelynek tetejét szélkaskas ékesíti. Az építmény műemléki védelem alatt áll. A benne lévő harangot, és a szavára összegyűlő híveket is hamarosan elérte a balsors. Előbbiből a Nagy Háború alatt ágyút öntöttek, a környéket kettévágta Trianon. Az új határt „gyászvonalnak” nevezték, mert testvéreket, rokonokat szakított el egymástól. A teljes egészében magyarulkta Hetést átjárhatatlan államhatár szelte ketté. Hat település, Göntérháza, Kámaháza, Radamos, Zsitkóc, Lendvahidvég és Bánuta a mai határon túlra került. Göntérháza lakói végül 1924-ben vásároltak új harangot, melynek hangja azóta is összeköti a szétszakított nemzetet.

Arisztokrata virág Jósika-orgona

Legközelebbi rokonai Kínában és a nyugati Himalájában élnek. Nálunk a Keleti-Kárpátok és az Erdélyi-szigethegység nyirkos, párás völgyeiben honos. Virágai lilásak, illatosak. A Jósika-orgona a Kárpát-medence egyik legnevezetesebb növényritkasága, amelynek felfedezése a XIX. században komoly tudományos és társadalmi visszhangot kapott. A hírről a Nemzeti Társalkodó című lap is beszámolt. A kiváló erdélyi flórakutató, Baumgarten János Keresztély 1823-ban látta gróf Bethlen Katalin kolozsvári kertjében, s felismerte, hogy új fajról van szó. Ő méreggyilklevelű orgonának keresztelte, de érvényes leírást, diagnózist nem adott e növényről. Baumgarten biztatására Bethlen grófnő megmutatta a növényt a nagy virágkedvelő báró Jósika János-nénak. Ő eljuttatta azt báró Joseph Franz von Jacquin botanikusnak, aki a báróné tiszteletére nevezte el a növényt, s 1830-ban a német orvosok és természetvizsgálók hamburgi vándorgyűlésén azt be is mutatta. Bár osztrák tudós írta le, elterjedési területe miatt szinte valamennyi európai nyelvben magyar orgonának (Hungarian lilac, Lilas de Hongrie, Ungarischer Flieder) hívják. A májusban-júniusban virágzó attraktív orgonafaj az erdélyi kertekben is gyakori, de Nyugat-Európában is egyre kedveltebb dísznövény.

A hit Isten ajándéka

Az unitárius vallás

Az egyetlen magyar alapítású történelmi keresztény felekezet. 1568-ban az erdélyi országgyűlés János Zsigmond fejedelem uralkodása alatt Tordán – a világon először – törvénybe foglalta a lelkiismereti és vallásszabadságot. Ez példátlan módon lehetővé tette a gyülekezetek számára a szabad lelkészválasztást, egyúttal az unitárius egyház megalapításához és állami elismeréséhez vezetett. A törvényt a hit szószólója és első püspöke, Dávid Ferenc készítette elő. Tanai szerint Istent mind lényegében, mind személyében oszthatatlan valóságnak tekinti. Jókai Mór Egy az isten című regényében így ír a torockói unitárius istentiszteletről: „Az ember boldogsága, a nép pompája az Isten házának legnagyobb dicsősége! Az egyszerű ének után a lelkész föllép a szószékre s beszél a gyülekezetnek. Nem a csodákról, nem a misztériumokról, hanem arról, amit mindenki megért: a hazaszeretetről, az embereknek egymás iránti kötelességeiről, a munka áldásairól, Isten végtelen irgalmáról, a jótetteknek önmagukban föltálat jutalmáról. Imájában megemlíti Jézust, mint Istennek szerelmes fiát, embereknek követendő példaképét. És nem tagadja meg az üdvöt és a paradicsomot azoktól, akik más úton, más csillagok vezetése mellett indulnak azt fölkeresni.” A Magyar Unitárius Egyház legtöbb híve ma is Erdélyben él, a magyarországi és a külföldi közösségek tagjai is többnyire onnan származnak. A felekezet nem térít, de befogad. Bartók Béla 35 évesen döntött úgy, hogy családjával csatlakozik az unitáriusokhoz.

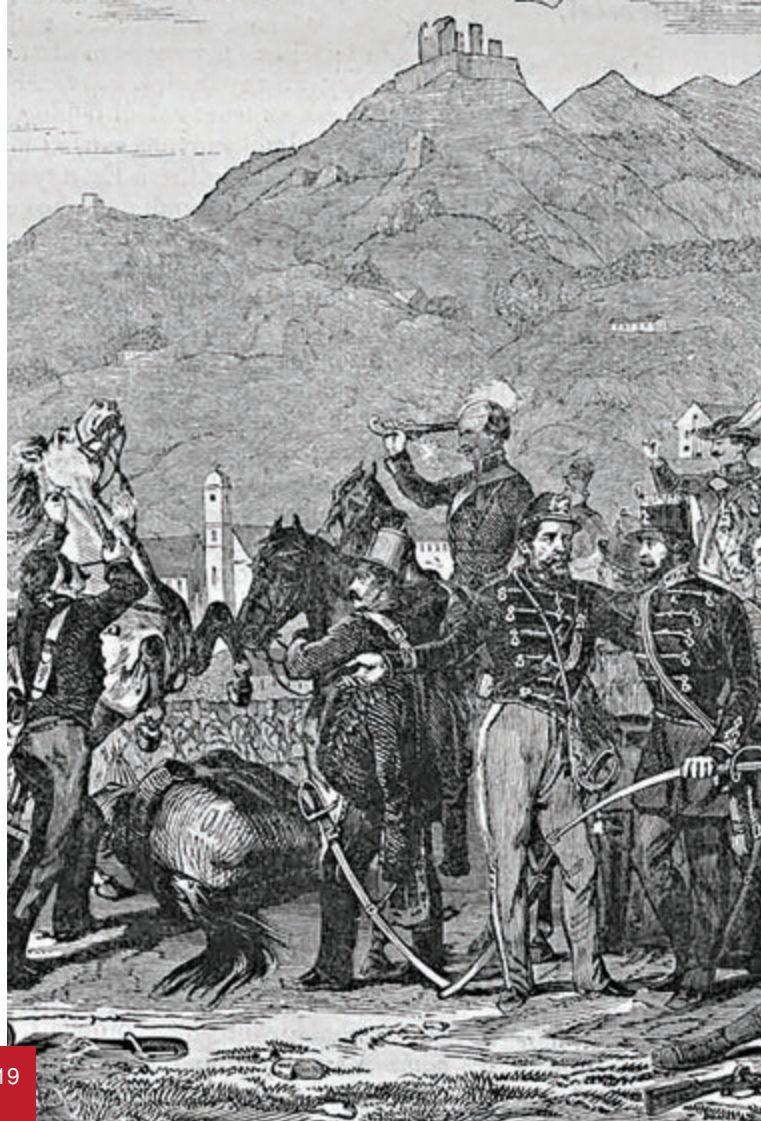

Kisiratos

A világosi fegyverletétel emlékműve

A hatszögletű faalkotás az aradi várat formálja. A tetőszerkezete alatti hármashalomból úgy emelkednek ki a kopjafák, mint a gúlába rakott fegyverek. Füredi Gábor művét az eredeti helyszíntől néhány kilométerre, 2009 augusztusában, a 160. évfordulón avatták fel. A 39. gyalogezred III. zászlóalja is ott volt Világosnál. Azok a számtalan ütközetet megjárt katonák, akik néhány hónappal korábban az elsők között voltak fenn Buda várának falain, látták, ahogy a lován a sereg elé léptető, búcsúzni akaró Görgei Artúr tábornok ajkáról beszéd helyett csak tompa, néma zokogás hangzik fel. Ahogy a fővezértől társai nevében búcsúzni akaró tiszt zokogva csak annyit tudott mondani: „Isten veled, Görgei!” És az a hadsereg, amely a semmiből nőtt ki, amely szégyenteljes vereségek sorát mérte Európa egyik legnagyobb katonai hatalmára, fegyelmezett rendben állt az utolsó soraközön. Puskáik karbantartva (!) vártak az átadásra. Fegyelmezett, le nem győzött, büszke honvédek álltak az oroszok előtt a világosi síkon. A zászlóalj az utolsó parancsot azonban nem teljesítette. A napóleoni háborúkat megjárt lobogót nem adta ellenség kezébe. A visszaemlékező Barcsa Kálmán tizedes versének részlete ezt a pillanatot idézi:

Mi pedig sírva káromkodtunk,
Markolatig tördeltük el kardunk.
Aztán mint ha szeretőnk lett volna,
Szent zászlónkat megcsókoltuk sorba,
Szétvagdaltuk hogy ne kapja meg más,
hej de keserves volt ez a meg osztozás.

Kenyeret adó élő hagyomány Salánki hordó

A kárpátaljai kisváros bodnárműhelyei a XIX–XX. században nem csupán a beregi és ugoctsi piacot látták el hordókkal, hanem a magyar Alföld szőlővidékeire is szállítottak. 1920 után Cseh-szlovákia, 1945 után a Szovjetunió távoli térségeibe is eljutottak termékeik. Manapság Ukrajnán kívül a magyar, horvát, olasz és francia piacra is termelnek. Kapott belőlük II. János Pál pápa, Mihail Gorbacsov szovjet elnök, Donald Tusk lengyel miniszterelnök, Viktor Janukovics ukrán elnök, de jutott salánki hordó a Magyar Nemzeti Múzeum uniós elnökségi gyűjteményébe is. Még napjainkban is többtucatnyian foglalkoznak a mesterséggel. Következésként bodnárnak nevezik magukat, bár használatos a kádár megnevezés is. Szinte kivétel nélkül apjuktól vagy egymástól tanulták a szakmát, mestervizsgát nem tettek. A salánki mesterek főleg magyar típusú, vagyis kerekded boros-, ecetes- és káposztáshordókat, kádatokat, szaunába való favödöröket és virágdézsákat készítenek. Salánki specialitásnak mondhatjuk a kerek vagy ellipszis formájú asztali kishordókat. Ezek közül is leghíresebb az úgynevezett „háromfenekű”, vagyis kétrekeszes kishordó, melyből ugyanazon a csapon keresztül folyik a vörös- és fehérbor, illetve a pálinka-víz páros. Szinte kizárólag helyi tölgyfából, elsősorban a tömörebb fajú mocsári tölgyből dolgoznak. Bár elterjedt a gépi munka is, a régi kézi szerszámokat nagy becsben tartják. A bodnár-mesterség Salánkon ma is megélhetést nyújt, méltó „címere”, megőrzésre érdemes öröksége ennek az ősi magyar településnek.

Egy vérből valók vagyunk FC DAC 1904

Ezt egy külföldi talán nem is érti.

A Dunaszerdahely–Slovan szlovák bajnoki labdarúgó-mérkőzés előtt felállva egy magyar rockballadát énekel a közönség. A vendégszektorból ezt kifütyülik, majd onnan szólnak az állam nyelvén a rigmusok. A hazai drukkerek a déli szomszéd nyelvén biztatják csapatukat. A lefújás után pedig a – hol betiltott, hol megtúrt – magyar Himnuszt zengi 12 ezer ember. Az UEFA illetékesei számára sem volt világos, hogy a Magyarország–Szlovákia-meccs vendéglelátójának nagy részét miért a hazaiaknak szurkoló szlovák állampolgárok töltötték meg. A rendőrkordont hogyhogy köztük, és a Szlovákiért rajongó polgártársaik között kellett felállítani. Ezt csak mi, magyarok érezzük át.

Amikor az „ősapák” 1904-ben, a magyar Csallóközben megalapították a mai DAC, a Dunaszerdahelyi Atlétikai Club elődjét, aligha gondolhatták, hogy szeretett egyesületük egykor majd a nemzet egyik megtestesítője lesz. Az az intézmény, amely a 2000-es évektől nemcsak a felvidéki vagy az anyaországi, de a világ teljes magyarságát egyesíteni tudja. Talán nem túlzás azt állítani, hogy egy-egy DAC-meccs a sport csíksomlyói búcsúja. Ahová mindenki elmegy, hátrahagyva gondjait, hogy könnyezve átélhesse a Nélküled sorait. Az új stadionban a szerdahelyiekkel együtt szurkol miskolci és nyíregyházi, szombathelyi és eger-szegi, kispesti, ferencvárosi és újpesti. A magyar zászló ugyan a szlovák törvény szerint ki van tiltva, de a szívből jövő Ria-ria Hungária elhallatszik Pozsonyig.

A tordai országgyűlés A vallásszabadság törvénye

János Zsigmond fejedelem parancsára „az erdélyországbeli három nemzet”, a magyar, székely és szász képviselői 1568. vízkereszt napján diétába gyűltek össze Tordán.

Ők mondták ki a világon először a négy vallás – a katolikus, az evangélikus, a református és az unitárius – gyakorlásának egyenjogúságát. A törvény szerint nem létezik államvallás. Az uralkodónak a felekezetek között nincs joga megkülönböztetést tenni. Megszűnik egy-egy vallás területenkénti uralma. Azaz, egy településen, egy uradalmon belül mindenki szabadon választja meg vallását, anélkül, hogy ebből valamilyen hátránya származna. Tiltottá válik a más hitűek szidalmazása, a más felekezetű papok gyalázása, erőszakos cselekedetek elkövetése a más felekezeten lévőkkel szemben. Ezt a felekezeti egyenjogúságot a későbbi fejedelmek is tiszteletben tartják. Mindez 80 évvel a harmincéves háborút lezáró vesztfáliai vallásbéke előtt történt.

A millennium alkalmából Torda-Aranyos vármegye megbízásából az 1568-as országgyűlés történelmi pillanatát Körösfői-Kriesch Aladár örökítette meg festményén. A művész egyik életrajzírója, Dénes Jenő írja az alkotásról: „A kép Dávid Ferencet, az unitáriusok erdélyi vezéremberét az országgyűlés termének közepén néhány léppel a trónoló fejedelem előtt állva ábrázolja, amint egyik kezét szívére teszi, a másikkal az ég felé mutat, és az üléselőrendek előtt kimondja: A hit Isten ajándéka!”

A város jelképe

Pozsonyi kifli

Ha egy kosár fényes, illatos, még kissé langyos, omlós pozsonyi kiflit tesz elénk a háziasszony egy bögre forró kakaó mellé reggelire, akkor igazán szerethet minket. Éppen ezért nyugodtan kapjunk be kettőt-hármat, mert úgy nagyobb eséllyel lesz közöttük diós is, mákos is. Egyes számadási adatok szerint ezt a nagyszerű, patkó alakúra formált édességet már az 1500-as évek végétől árulták Pozsonyban. Az alkotójáról nem maradt ránk feljegyzés. A formájáról annyit tudni, hogy a török veszély végleges elmúlása után egy osztrák pék sült félhold alakú kiflit, hogy mintegy megetesse az emberekkel az ellenség jelképét. A XVIII. században a városban elterjedt a „Pressburger beugle” elnevezés is. Czifray István 1830-ban kiadott „Legújabb magyar szakácskönyvében” „Pozsonyi finom mákos kalács” címen közli a receptjét. Trianon után szláv neve is keletkezett Pozsony híres péksüteményének. Így ma az Európai Unióban – hosszas viták után – „Hagyományos különleges termékként” szerepel, magyarul és neve mellett említhető szlovákul is. A hivatalos leírása szerint „A pozsonyi kifli mákkal vagy dióval töltött, kifli alakú finom pékáru márványszerű, fényes felülettel.” A hagyomány alapján a diós kifli C-betűt formál, míg a mákos elnyújtott patkó alakú. Készült olyan korabeli képeslap, ami egy pozsonyi kifli íve alatt ábrázolja a Dunát, fölötte a várral. Rajta a nyomtatott felirat: Gruss aus Pozsony.

Évszázados kincsünk A bácskai vőfélyhagyomány

A magyarok életének egyik legfontosabb eseménye a házasságkötés. A lakodalom körül egész szertartásrend alakult ki, amelyhez szakemberre van szükség. Az ő feladata az ünnepélyesség emelése, a szórakoztatás és nem utolsósorban a rend és a fegyelem biztosítása. A lakodalom költészete ma is élő hagyomány a délvidéki magyarok településeken. Ezek a versek vagy az emlékezetben, a szájhagyományban élnek, vagy kézzel írott füzetek, kéziratos másolatairól olvashatók. A XVIII. századtól kezdve ponyvanyomtatványokon is jelentek meg vőfélyszövegek és versek, amelyek drága vásári portékáknak számítottak. Ezek szerzői korábban udvari diákok, iskolamesterek, tanítók, kántorok lehettek. Kimutatható a nemesi lakodalmak hatása. A mitológiai utalások műveltebb versfaragókat sejtetnek. A „pacséri vőfélykönyv” kéziratos füzetet Borús Rózsa Bácskai lakodalmak című kötetében közölte. A környék híres vőfélye volt Bodor Egri Péter, Katona Vince, Úri Ferenc, Kaszás Kálmán. A XIX–XX. században a bácskai vőfélyek többsége földműves volt. Közülük sokan hetvenéves korukig hivatásszerűen foglalkoztak mesterségükkel. Akkoriban két jó napszámért szolgálták ki a lakodalmat. Ha sikeresek voltak, hónapokig beszéltek róluk. Manapság a Bácskában tevékenykedő 35-40 hivatásos vőfély szervezetet alakított. Egyrészt a saját önképzésük hatékonyabbá tételére, másrészt a vőfélység, mint tevékenységi forma, népszerűsítésére. Rendszeresen a tematikus előadások, vőfélyversenyek és vőfélybálok.

Piktorok városa

A nagybányai művésztelep és festőiskola

A város nevét a festészet tette világhírűvé. Erről a partiumi településről indult el 1896-ban a modern magyar festőművészet története. A már nagy hírű Hollósy Simon két nagybányai szármaszású tanítványa, Réti István és Thorma János hívta meg a mestert és müncheni hallgatóit nyári alkotótáborozásra, majd csatlakozott hozzájuk Ferenczy Károly és Iványi-Grünwald Béla is. Ők öten lettek a festőiskola alapítói, mely stílusát tekintve a naturalizmus és a plein air két fő irányzatát követte. Ebből következően a legjelentősebb témájuk a tájfestészet volt. Így abban az időben megszokott látvány volt akár a városban, akár a környező vidéken állvány előtt dolgozó festőket látni. A következő esztendőben közös kiállításuk nagy sikert aratott Budapesten, népszerűvé tette a művészeket. A telep 1902-től szabadiskolává alakult, ahol megjelent a kor minden jelentősebb magyar festője. Nagybányának nem volt tudatos koncepciója, a művészeket a látvány élménye ragadta meg, mindenki a saját érzelmi hatására dolgozott, ami közel hozta a képeket a közönséghez. Ez a felfogás évtizedekre a magyar képzőművészet legfőbb jellemvonásává vált. Nagybánya túlélte a Nagy Háborút és Trianont, de a román fasiszta szervezet, a Vasgárda fellépése ellehetlenítette a munkát. A teljes vagyonek Kobzás 1937-ben véget vetett az addigi pezsgő korszaknak. A „Magyar időben” megpróbálták újjáéleszteni a hagyományt, de az 1945 utáni újabb román megszállás után már az „internacionalizmus szellemében” folytatódott az alkotás, ami nem hasonlítható az alapítók szándékaihoz. Az eredeti nagybányai gondolatot azonban már nem lehet eltörölni, hatása a mai napig érzékelhető a kortárs festők művein.

A „csehkiverés” Balassagyarmat, a „Legbátrabb város”

1919. január 29-én a környéken állomásozó katonák – a város polgárainak és vasutasainak kezdeményezésére és segítségével – kivetkék a megszálló csehszlovák katonaságot Balassagyarmatról. Tették a hazaszeretet, a katonai vitézség és a polgári összefogás örök példája. Már a Nagy Háború után, de még Trianon előtt élt kétségek közepette a nagy részében már megszállt ország. A Károlyi-kormány „pacifista ideálja” nem támogatta az emberek fegyveres ellenállási vágyát. Ha nem, hát nem – gondolták a gyarmatiak, és saját kezükbe vették a sorsukat. A lakosság Bajatz Rudolf és Víz Zsigmond százados vezetésével, a kormány tiltását figyelmen kívül hagyva megszervezte a felkelést. A hazafiak hajnalban elfoglalták az Ipoly kishídját és a vasútállomást. Délutánra a csehek által birtokolt többi épületből, köztük a laktnyárból is örökre kiűzték az ellenséget. Az elhunyt hősök tiszteletére 1922-ben Horthy Miklós kormányzó avatta fel az emléktáblát. A szocialista évtizedek alatt tilos volt beszélni a történekről. 1998-ban újra emléknappá nyilvánította az önkormányzat január 29-ét. Az Országgyűlés 2005-ben törvényben adományozta Balassagyarmatnak a „Civitas Fortissima”, azaz a „Legbátrabb Város” címet. A feliratot a város címerében is büszkén viseli.

Politikusok pólóban Tusványos

Hivatalos nevén Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor. Magyar–magyar és magyar–román fórum, közéleti és politikai eszmecsere színhelye. Alapítók: Németh Zsolt fideszes, Toró T. Tibor és Szilágyi Zsolt erdélyi politikus. Első alkalommal 1990-ben, még Bálványosfűrdőn rendezték meg, majd az egyre nagyobb érdeklődés miatt 1997-től átköltöztették a közeli Tusnádfürdőre. A két település nevének összevonásából alakult ki a közkeletű „Tusványos” elnevezés. Kezdetben szinte csak a politikai, tudományos és kulturális témák megbeszélésével telt a hét. Később egyetemistákkal is bővült a résztvevők köre, így kialakult egyfajta fesztiválhangulat a táborban. A napközbeni előadások, a sátrakban tartott szakterületi kiscsoportos beszélgetések és vitafórumok után délutánra, estére a koncertek veszik át a főszerepet. Ezeken a legnépszerűbb Kárpát-medencei együttesek lépnek fel, több ezer rajongó előtt. Mivel Tusványos mindig júliusban van, a hivatalos vendégek is rendszerint több napot töltenek Székelyföldnek ezen a gyönyörű délkeleti sarkában. Így ők is pólóban, rövidnadrágban, sokszor Csíki sörrel, szilvóriummal, lángossal és kürtőskaláccsal a kezükben sétálgatnak a forga-
tagban.

Vértanúink emlékműve

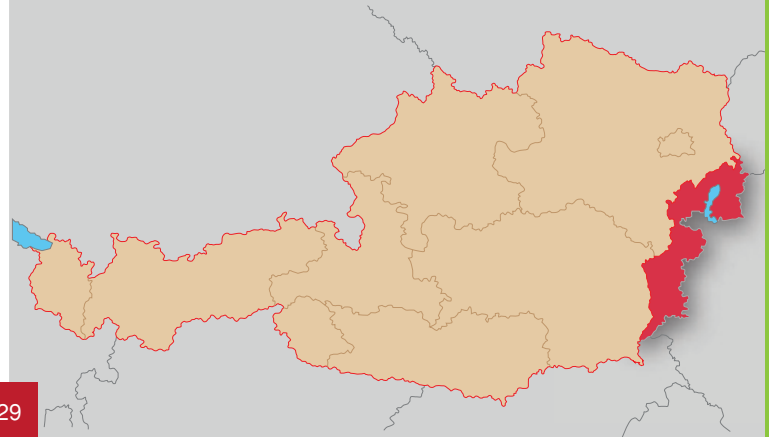
Az aradi Szabadság-szobor

Nyolc évtized után, 2004 óta áll újra Aradon Zala György monumentális alkotása. Az emlékmű közadakozásból összegyűjtött pénzből készült el 1890-re. A kivégzések 41. évfordulóján, október 6-án adták át, a mártírok hozzátartozói és a 70 éves Klapka György jelenlétében. A szoborcsoport fő figurája Hungária nőalakja, amint jobbjával koszorút emel a magasba, bal karján címerpajzs, kezében kard. Körülötte az Ébredő szabadság, a Harckészség, az Áldozatkészség és a Haldokló harcos allegóriája. A talapzat alján a tábornokok domborműveit helyezte el a művész. Az avatásakor még a Szabadság téren álló mű Trianon után kellemetlenné vált a megszálló román hatalomnak. Arad új városvezetése először a teret nevezte át az 1848-ban az osztrákok mellé álló móc vezérről, Avram lancuról, majd magát az emlékművet is eltávolíttatta. 1999-ben, az addig az aradi várban tartott szobrokat a minorita rendház udvarán kezdték magyar szakemberek restaurálni. Öt évvel később a román–magyar megbékélés parknak nevezett Tűzoltó téren a magyarság újra felállíthatta történelmi mementóját. Ennek az volt az „ára”, hogy vele szemben felhúztak egy 9 méteres diadalívet, mely alatt az Avram lancu által vezetett román felkelők állnak.

Az utolsó szalmaszálig Lajtabánság

A Nagy Háborút lezáró békediktátum Sopront és környékét a későbbi Burgenlanddal együtt Ausztriának ítélte. A magyar katonák 1921. augusztus 26-án kezdték meg a terület kiűrését. A helyükre benyomuló osztrákokat azonban főleg egyetemistákból álló felkelőegységek állították meg Pinkafőnél és Ágfalvánál. A harcokban a támadók három, a védők egy embert vesztek. A következő napokban Prónay Pál százados és Héjjas Iván főhadnagy vezetésével az Ausztriához csatolt területekre Csonka-Magyarországról mintegy háromezer önkéntes, a legendás Rongyos Gárda vonult be. A csapatot Ostenburg Gyula, Sopron parancsnoka 3 század csendőrrel egészítette ki. A magyarok szeptember elején visszavertek egy újabb, immár nagyobb erővel végrehajtott osztrák támadást, sőt Prónay Ausztriába is betört. Az interregnumot kihasználva, október 4-én, Felsőőrön az „alkotmányozó gyűlés” kikiáltotta a független Lajtabánságot. Ennek területe 4020 négyzetkilométer volt, ami megegyezik a ma Burgenlandnak nevezett osztrák tartománnyal. A magyar kormány ugyan hivatalosan nem ismerte el az új „államot”, de hallgatólagos támogatást nyújtott számára. A helyzet megoldására olasz közvetítéssel Velencében kezdődtek tárgyalások. Az október 13-án létrejött megállapodás szerint a magyar fél elhagyta a területet, ezután nyolc nappal, az antant felügyelete alatt, népszavazás dönthetett Sopron és környéke sorsáról. A Lajtabánság végül az osztrák területi gyarapodást nem tudta megakadályozni, de megalakulása olyan helyzetet teremtett, ami lehetővé tette a soproni népszavazást, ami magyar sikert hozott.

Erdély pantheonja Házsongárdi temető

Azt mondják: ott vagy otthon, ahol a nagyszüleid sírjánál tudsz imádkozni. A kolozsvári magyarság ezt a világ egyik legősibb sírkertjében teheti meg. A temetőt 1585. május 11-én e szavakkal alapította a kolozsvári közgyűlés, azaz a százférfiak és a tizenkét esküdt együttes ülése, a pestisjárvány kezdetén. „Látván Istennek ostorát a halálözások naponként való gyarapodását elhatároztuk, hogy a Tordai utcai Kis ajtón kívül való földben, ahol mostan a dinnyét vetették, egy jó és tágas darab földet szakasszanak temető helynek ahová mind szegény és gazdag személy, válogatás nélkül temetkezzék, mely helyet jó örökös sövényel befonjanak.” Házsongárd kezdettől fogva köztemető volt, így vallási és etnikai hovatartozástól függetlenül bárki temetkezhetett ide. A sírok között sétálva élénk tárulnak papok, arisztokraták, tudósok, művészek, iparosok, magyar és szász nemzeti-ségűek emlékei. Kolozsvár, a magyar művelődés fellegrára valóságos pantheont őriz. Nyugszanak itt Bánffy, Bethlen, Esterházy és Mikó grófok, leróhatjuk kegyeletünket Apáczai Csere János, Bajor Andor, Brassai Sámuel, Dsida Jenő, Kós Károly, Reményik Sándor, Szilágyi Domokos, Xantus János előtt. E hely a művészek kedvelt témája, regények, versek születtek padjain. Mint Wass Albert költeménye, a Házsongárdi temetőben, amely így kezdődik:

Egy délután a zajtól messze szöktem,
s az életemet mentem kipihenni
a Házsongárdi öreg temetőben.

A Házsongárd Alapítvány javaslatára 2011-ben Kelemen Hunor, akkori romániai kulturális miniszter 394 sírt műemlékké nyilvánított.

A „Legbátrabb falu” Kercaszomor

1919. augusztus 12-én a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság csapatai megszállták a mai Kercaszomor nyugati részét, amely akkor még Szomoróc néven önálló, református község volt. Egy évvel később, augusztus 1-én – a helyi lakosság a kercai határőrség Rankay József hadnagy vezette katonáival együtt fegyverrel űzte el a betolakodókat. A diadal azonban rövid életűnek bizonyult, a megszállók erősítést kaptak és visszaszorították a kercai határőröket, a felkelésben részt vevő szomoróciak egy részét pedig bebörtönözték, akik tudtak, a szomszéd falvakba menekültek. A Határmegállapító Bizottság mégis a helyi lakosság bátor helytállásának hatására úgy döntött, hogy Szomoróc 1922. február 9-én visszatérhetett a megcsönkített országhoz. A községben 1923-tól 1945-ig minden évben megünnepelték február 9-ét a Kerca és Szomoróc határán felállított emlékoszlopnál, valamint az ugyanitt ültetett Tisza István-emlékfáknál. A szomoróci haranglábban lakó harang szava és felirata azóta büszkén hirdeti: „A jugoszláv uralom alóli felszabadulás emlékére szerezte Szomoróc község lakossága 1922. évében”. A település 2002-ben, a visszatérés 80. évfordulóján újra ünnepeltette február 9-ét. 2008-ban az Országgyűlés törvénybe iktatta: Kercaszomor a Legbátrabb Község – Communitas Fortissima – cím birtokosa. Az Őrség „nemes” őrt állói leszármazottainak bátorsága, hazaszeretete méltán érdemelte ki az utókorától az elismerő címet.

„Boldog békeidők”

Kosztolányi, Pacsirta című regényének helyszínei

A regénybeli Sárszeget szülőhelyéről, Szabadkáról mintázta a szerző. Az álmatag, kissé elmaradott vidéki városról, bemutatva lakóit, azok szokásait, épületeit, fontos intézményeit. Trianon óta sok minden változott, de néhány helyszín még ma is létezik. Ilyen a Magyar Király vendéglő, a valamikori Arany Bárány Szálló, melyet ma Hadseregonthonként ismernek a szabadkaiak.

„Patyolatfehér abrosz terült eléje, középujt csokor virág állt, mellette sótartó, frissen púpozott sóval, paprikával, borstartó, mustáros üveg, ecet, olaj, oldalt ezüstszerű üvegtálon almák, őszibarackok, fonott kosárkákban frissen sütött, ropogós császárszemlyék, sóskiflik, mákkal hintett cipőcskák.”

A Széchenyi utca, az egykori Kossuth utca, a mai Korzó. „Nem iparkodtak. Lassacskán, módosan sétáltak, lépegettek a söpört aszfalton, melyet keramit-téglák kereteztek, fogadták a sétálók üdvözlését. Átadták magukat a délután hangulatának.”

A főtéren álló, oszlopos Népszínház Kisfaludy Színházként szerepel a regényben. „Füllesztő levegő borította a nézőteret. Vasárnap két előadást is tartottak, s ezeknek elviharzott emléke, forró párázata ráfeküdt a mellekre. A sárszegi színházban, szégyenszemre – a helyi sajtó sürgető cikkeinek ellenére – még mindig nem vezették be a villanyvilágítást, petróleumlámpással világítottak, és azokat valahányszor meggyújtották, nehéz füstöt bocsátottak, melyet ők – színházsagnak – neveztek.”

A Szabadkai Városi Könyvtár évente megszervezi a Kosztolányi Dezső Irodalmi Napokat. Ez tudományos tanácskozásokkal és a fiataloknak szóló, népszerű Kosztolányi-talány vetélkedővel ápolja a nagy író életművét.

Egy asszony gyenge hamvából A dévai vár

Története során katonai jelentősége ritkán volt, Kőműves Kelemen balladája azonban a leghíresebb magyar várak egyikévé tette.

Tizenkét kőműves összetanakodék,
Magos Déva várát hogy fölépítenék.
Hogy fölépítenék fél véka ezüstér,
Fél véka ezüstér, fél véka aranyér.
Magos Déva várhoz hozzá is kezdtetek.
Amit raktak délig, leomlott estére,
Amit estig raktak, leomlott reggelre.

Az asszonyáldozat végül szerencsét hozott az építőknek. A környezetéből kiemelkedő várhegy évezredek óta megfigyelőpont volt, ahová a rómaiak erődítményt is emeltek. A várat az új honalapító, IV. Béla építtette, okulva a tatárjárás pusztításából. Ezután gyakran cseréltek gazdát a falak. Volt az erdélyi alvajda székhelye, birtokolta Szilágyi Mihály, a Hunyadi-család, majd Szapolyai János király. Az ország három részre szakadásakor az Erdélyi Fejedelemség nyugati határvidéke lett Déva, s mint ilyen, harcok színhelyévé vált. A Rákóczi-szabadságharcban volt kuruc- és labanckézen is. A törökök végleges kiszorítása után Déva legközelebb a 48-as szabadságharcban szerepelt hadiobjektumként. A magyarok ostrommal Buda és Arad mellett Dévát tudták elfoglalni a császáriaktól. Később a fegyverraktárként használt vár felrobbant. 1849 augusztusában Bem itt tette le a fegyvert. Déva várának részleges felújítása 2016-ra készült el.

Kolozsvár jelképe A Mátyás-szoborcsoport

Fadrusz János alkotása magyar csúcsteljesítmény. Talán még művészeti jelentőségét is felülmúlja a nemzeti tudatban elfoglalt helye. Az erdélyi magyarság hatalmas „igenje”, a „Hát ti még itt vagytok?” kérdésre. Az 1902-ben felavatott monumentális bronz szoborcsoport fő alakja a szilaj lovát páncélban megülő uralkodó, aki előtt fővezérei meghajtják a legyőzött országok zászlóit. Méretaránya: kétszeres életnagyság. Páratlan látvány a Szent Mihály-székesegyházzal a háttérben, néhány lépésre Mátyás király szülőházától. Öt évig készült. A szobrász budai műhelyében dolgozott, Kolozsvárott pedig elvégezték a tereprendezést és felépítették a talapzatot. Vasúti kocsikon vitték a 17 darabból álló, közel 19 tonna súlyú szállítmányt. Az avatási ünnepség országos esemény volt. Az uralkodó, Ferenc József – bár komoly adománnyal támogatta a művet – ezen mégsem jelent meg, mert az alkotáson a Habsburg-lobogó is Mátyás lábai előtt hever. A magyar kormány, a politikai, tudományos és művészeti élet szinte minden tagja lelkesen ünnepelte a haza új szimbólumát, amely azóta is erőt ad a rá tekintő magyaroknak. Trianon óta több kísérlet is volt az eltüntetésére, tönkretételére, megcsúfolására, de a szobor szilárdan áll a helyén. 2006-ban a magyar és a román kormány úgy döntött, hogy közösen restauráltatja az alkotást, amely így, 2011 óta felújított pompájában vigyáz szülővárosára és egész nemzetére.

Zrínyi Ilona falai

Munkács vára

A Vereckei-hágótól a Latorca völgye elvezet a közeli Munkácsra, amely így mindig stratégiai fontossággal bírt. A monda szerint Árpád vezér emeltette a várat. S mivel igencsak nehéz volt az átkelés a hegyeken, az elvégzett kemény munkáról elnevezte Munkácsnak. A tatárok is ezt az útvonalat választották, és szinte teljesen elpusztították. IV. Béla – más várakhoz hasonlóan – Munkácsot is megerősíttette. Mohács után az Erdélyi Fejedelemséghez tartozott, amely így a XVII. században a Rákócziak fennhatósága alá került. Ezért vonulhatott vissza gyermekeivel Munkácsra Zrínyi Ilona, özvegy fejedelemné, második férje, Thököly Imre leverte szabadságharca után. Az asszony-várkapitány – egész Európa bámulatát kivívva – 1685 és 1688 között több mint két éven át védte az egyetlen szabadon maradt magyar földet, Munkács várát a Habsburgok ellenében. A leghevesebb támadások alatt is a katonái között volt a falakon, ilyenkor többször vele tartott fia, a gyermek II. Rákóczi Ferenc is. A kínosan hosszúra nyúlt ostromnak Zrínyi Ilona győzelemmel felérő kapitulációja vetett véget. Ennek értelmében a védők amnesztiát kaptak, javaikat megtarthatták. Másfél évtizeddel később, a Rákóczi-szabadságharc alatt a kurucok egyik főhadiszállása volt Munkács, amelyet jóval a szatmári békekötés után adott át Sennyey István kapitány a császáriaknak. Később a várban rejtették el a közeledő Napóleon hírére a Szent Koronát. Az osztrák „várfelrobbantási” őriület elkerülte Munkácsot. Mivel a magyar szabadság megtestesítője volt, úgy gondolták, legyen inkább a rabszág szimbóluma. Így lett belőle börtön. A ma Kárpátaljához tartozó várban áll egy hatalmas turulemlékmű, és a helyi Matl Péter bronzszobra Zrínyi Ilonáról és gyermekéről, II. Rákóczi Ferencről.

A „várak királya” Vajdahunyad

A fenti jelzõt maga Mikszáth Kálmán adta Közép-Európa egyik legszebb, épen maradt várkastélyának. A látvány annyira impozáns, hogy a millennium alkalmából Budapesten, a Városligetben Alpár Ignác tervei alapján megépült a kicsinyített mása. A mai román Vajdahunyad lakótelepei és füstölgõ gyárai fölötti szirten büszkén álló erõsség õrzi több mint fél évezred magyar történelmét. Hirdeti a Hunyadiak és az erdélyi fejedelmek dicsõségét. Ez a vár is a tatárjárás után épült, melyet Zsigmond király 1409-ben adományozott Hunyadi János apjának, Vajk kenéznek. Az oklevél megemlíttette az akkor hároméves kislíút. A történelmi pletykák szerint nem kizárt, hogy az uralkodó törvénytelen fiát támogatta „ily kegyesen”. Az bizonyos, hogy Zsigmond kitüntetõ figyelemmel követte és segítette, az egyébként rendkívül tehetséges Hunyadi János katonai pályáját. A késõbbi kormányzó kaputornyokkal és védõbástyákkal fejlesztette az épületet, amely felesége, Szilágyi Erzsébet és fiai, Hunyadi László és Mátyás lakhelye volt. A XV. század közepén épült a gótikus várkapolna, a hatalmas lovagterem és a reneszánsz Mátyás-loggia. A XVI–XVII. században az erdélyi fejedelmek, a kornak és rangjuknak megfelelõen már barokk stílusban építették át Vajdahunyadot. Az 1700-as évektõl császári tulajdon lett, így elkerülte az osztrák robbantási parancsot, amely váraink többségét elpusztította a Rákóczi-szabadságharc után. Egy tüzvésztt követõen, az 1870-es években Steindl Imre és Schulek Frigyes tervei alapján restaurálták. Vajdahunyad vára ma Dél-Erdély legszebb látványossága.

A magyar szó otthona

A losonci főgimnázium épülete

Az 1883-ban elkészült, közel 2000 m² alapterületű, trapéz alaprajzú emeletes épület neoklasszicista homlokzatán egy kőtáblán „A nemzeti művelődésnek” felirat olvasható.

A valaha 'kis Budapestnek' nevezett város egyik szellemi központja volt a Magyar Királyi Állami Főgimnázium, amelynek elődjét 1590-ben alapították.

1919 őszén a megszálló hatóság lefoglalta, abban csehszlovák állami gimnáziumot létesített, magyar párhuzamos osztályokkal. Az 1938 után újjáalakult Magyar Királyi Állami Gimnázium felvette Kármán József nevét. 1945-ben megszűnt a magyar oktatás. Az új szlovák gimnázium 1962-ig ebben az épületben működött, helyére akkor a magyar tannyelvű alapiskola költözött. A rendszerváltás után az iskola a losonci református egyház birtokába került. Az épületet három magyar vonatkozású emléktábla díszíti. Amikor 2001-ben a losonci magyar tannyelvű alapiskola felvette Kármán József nevét, előcsarnokában fehér márványtáblát helyeztek el, a névadó portréjával. 1994-ben a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség az iskola homlokzatán elhelyezte a felvidéki cserkészlet két jeles vezetőjének, Scherer Lajosnak és dr. Szilassy Aladárnak bronzból készült domborműves emléktábláját. A régi gimnázium hősi halottai emléktábláját 1945-ben eltávolították az épület faláról. 2014-ben, a Nagy Háború centenáriuma az iskola előcsarnokában leleplezték az eredeti tábla kicsinyített másolatát. A nagy múltú épület a ma benne működő magyar tannyelvű iskola és óvoda révén a magyar nyelv valóságos végvára a nyelvhatáron fekvő Losoncon. Erre utal az előcsarnokban látható emléktábla felirata, a névadó Kármán József gondolata: „nemzeti nyelvünk az a mód, a mely megóv, hogy a többek között el ne olvadjunk”.

A szecesszió fővárosa

Szabadka

Ha a szecessziós építészet címszónál fellapozzuk a lexikonok, művészeti szakkönyvek többségét, vagy beütjük a stílust a világháló keresőjébe, akkor a példák között szinte biztosan megtaláljuk az 1779. szeptember 1-én szabad királyi város rangra emelt Szabadkát. A XIX–XX. század fordulóján ez az alföldi város volt Magyarország harmadik legnépesebb települése. A kiegyezés utáni évtizedek az álmos, kissé provinciális helységet pezsgő életű központtá változtatták. Szabadka belvárosa ekkor nyerte el mai arculatát. Vasúti összeköttetése révén kitűnő adottságai voltak a kereskedelemre. Bácska mezőgazdasága szinte határtalan anyagi erőforrása volt a fejlődésnek. Az első szecessziós épület a Leovits-palota volt, ami 1893-ban készült el. Raichle J. Ferenc saját otthonául, építészeti irodájának és nyilván referenciának is tervezte és építtette a Raichle-palotát. Az épületet káprázatos szín- és formavilága egészen egyedivé teszi. Az egykori Arany Bárány Szálloda, a mai Hadseregotthon Szabadka egyik legelegánsabb helye volt, a korzó igazi látványosság. Nem messze tőle 1908-ra készült el a Vidéki és Kereskedelmi Bank palotája, Komor Marcell és Jakab Dezső műve. Ők tervezték a Zsinagógát is, amely ma az ő nevüket viselő téren áll. A nagy páros álmodta először papírra, majd a mai Szabadság térre a Városházát, melynek átadása 1912-ben hatalmas esemény volt. Az épületet magyar népi motívumok, stilizált virágok és kovácsoltvas díszek teszik különlegessé. A Városi bérpalotát Szabadka rendelte meg Vadas Pál építész-től. A Városi Múzeumot a Vágó testvérek tervezték, akik kedvenc témájukkal, madarakkal ékesítették a házat. Az épületek jellemző díszítőanyaga a ma már a hungarikumok sorába tartozó Zsolnay kerámia.

Tartós disznóság Vágottzsír

Hetés népi táplálkozásában különlegességnek tekinthető a zsír tartósításának és raktározásának egy ősi módja, a vágottzsír készítése. Ez a disznóvágás második vagy harmadik napján zajló munkafolyamat volt. A vágottzsírt a disznó legszebb szalonnájából csinálták. Előbb megfőzték, pontosabban csak kövesztették, ami azt jelentette, hogy nem volt szabad erős tűzön főzni. Amikor kiszedték a léből, hideg helyre tették, és egy-két napig hűtötték. Igyekeztek arra is ügyelni, hogy minél kevesebb nedvesség maradjon benne. Amikor teljesen lehűlt, lehúzogatták róla a бүrkét és megtisztították a húsdaraboktól. A szalonnáról leszededetett húsdarabkákat megsózva finom íze miatt szívesen ették, ha pedig sok volt belőle, kisütötték. A kihűlt szalonnát szeletekre vágták, fatörővel összetörték vagy húsdarálón ledarálták, majd sóval jól összegyúrták. A sós vágottzsírt alaposan beletömködték a bödönbe, jó szorosan és légmentesen, nehogy megpenészesedjen vagy megavasodjon. A fadongákból készült bödönöket, vagy vindóket a XX. század közepe tájától mindinkább a zománcozott bádovindók váltották fel. A vágottzsírt szívesen fogyasztották kenyérrre kenve, főleg vöröshagymával, zöldpaprikával, paradicsommal, tökmagolajos zöldsalátával vagy tejfölös uborkasalátával. De kiváló ízt adott a héjában vagy meghámozva megsütött krumplinak is.

„A kozmopolitizmus – ostobaság. Nemzeten kívül nincsen művészet, saját arc nélkül ideális arc nincsen.” – Kós Károly

Az erdélyi szász gyökerű építész, grafikus, író szavait egész élete teszi hitelessé. Bár várta a katedra és a biztos pálya Budapesten, ő a szülőföldet választotta, önként vállalva Trianon következményeit. 1883-ban, Temesvárott született. Nagyszébenben és Kolozsvárott járta iskoláit, majd Budapesten lett építész. Már fiatalon dolgozott az Állatkert épületein, megtervezte a zebegényi katolikus templomot, a kolozsvári „kakasos” református templomot, a sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum „tornyos palotáját”, a kispesti Wekerle-telep fő épületeit. Stílusa hamar kialakult, ami a kalotaszegi népi építészeti tanulmányozása után érett meg benne. Az a vidék lett „választott szülőföldje”, Sztánán építette fel legendás otthonát, a Varjúvárat, írta meg a Varjú nemzetséget. Ott születtek gyermekei, majd onnan szervezte az elszakított magyarság szellemi túlélését. Íróvá, publicistává lett, könyvkiadót és pártot alapított. A II. világháború után visszavonult a közélettől, az építészeti és az irodalom felé fordult.

Kányádi Sándor Kós Károly arcképe alá című verse így szól: „Hajlékot Istennek, hajlékot embernek kőből, fából házat, raktál a léleknek kőnél, cserefánál erősebb igékből várat. Áldjon érte Isten, áldjon érte ember; Isten s ember dolga. Falak omolhatnak, kövek is váshatnak, magaslik, nem porlad a megtartó példa. Barázdált arcodról az idő aláfoly, mint az olvadó hó a vén Maguráról.” Kós Károly 1977-ben, 93 évesen halt meg Kolozsvárott.

Török örökség

A vajdasági magyar tamburazene

A tambura hosszú nyakú húros hangszer, amit igen fűgén kell pengetni. Ahogy Páger Antal tette a Hattyúdalban, vagy a Vuji-csics együttes immár évtizedek óta teszi. A tamburazene nem kizárólag magyar szellemi örökség, de lényegében beépült a délvidéki magyar hangszeres zenei hagyományba. Király Péter, Barvich Iván és Borsi Ferenc hangszer-történeti kutatásai hiteles dokumentumokkal támasztják alá, hogy a tambura őseit nem a délszlávok közvetítésével, hanem közvetlenül a törököktől vette át a magyarság. A múlt század közepéig szinte minden magyar-lakta nyugat-bánsági, bácskai és szerémségi településen működött tamburazenekar – ezt bizonyítja az Újvidéki Rádió számtalan archív felvétele. Dokumentumok, fotók, hangfelvételek több tucat magyar tamburazenekar emlékét őrzik. A leghíresebb tamburásközpontok – a teljesség igénye nélkül – a Bánságban: Törökkanizsa, Csóka, Hódegyháza, Padé, Nagyikinda, Torontáloroszi, Tóba, Törökbecse, Magyarszentmihály, Muzslya; a Bácskában: Szabadka, Csantavér, Magyarkanizsa, Zenta, Felsőhegy, Mohol, Péterréve, Óbecse, Topolya, Bácsfeketehegy és Temerin. A tamburazene a szerbekhez, horvátokhoz, bunyevácokhoz hasonlóan mélyen gyökerezik a vajdasági magyarság muzsikájában is. Ugyan más magyarországi vidékeken is előfordul ez a hangszer, mégis ez a közösség érzi ma is leginkább eredeti zenei hagyománya részének a tamburát.

Faragott és festett székelykapuk Máréfalva

„Aki e kapuk képeiben elmerül, egy különös népi világ szépségeiben talál igaz gyönyörködést.” – írta Sütő András. Székelyföldön szinte minden falut díszítenek egyedi, faragott székelykapuk. Ezek között különleges művészi értéket képvisel Máréfalva, vagy „Máréfalva”, ahogy a helybéliek mondják. Ott a kapufaragó mesterség rendíthetetlenül él tovább. Ezek a műreemek egy galambdúcos fődél alá foglalt kis- és nagykapuból állnak. Máréfalván több mint 200 székelykapu áll, ezek közül 25 kora és egyedisége miatt nyilvántartott műemlék. A falu legrégebbi faragott-festett székelykapuja 1858-ból való, mely a parókia bejárata. Ennek felirata így szól: „Béke a bemenőknek, üdv a kijövőknek.” A faluban a faragott díszítéseken kívül egyedi festett motívumok is kerülnek a kapukra. A mesterek a népi díszítőművészet ősi elemeit és formáit is használták kapuk készítésekor. A máréfalvi festett kapuk alja általában zöld, a földet szimbolizálva, felül kék, az eget megtestesítve. Az égen általában a hold, a nap, a csillagok láthatók virágfonatokkal átszöve. A kapu állítójának neve és készítésének dátuma mellett gyakran szerepelnek a kapukon intések, jó tanácsok, üdvözlő szövegek, Istenhez intézett hálaadó írások:

„Szives vendéglátó e kapu gazdája,
A hazug s álnokot végképpen kizárja.”

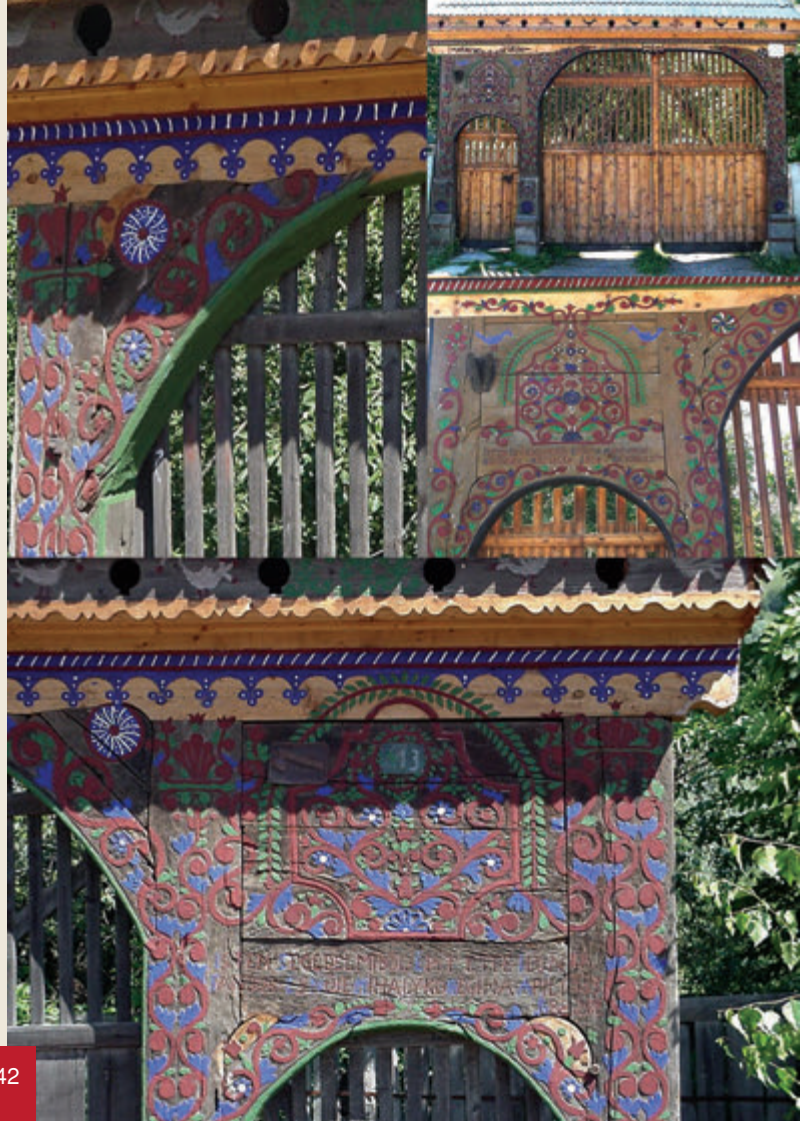
– olvasható az 1968-ban készült 483-as számú kapun.

„Ha erre visz az utad, ha megcsalt a rossz barát,
Térj be hozzánk vándor, itt nyughelyet találsz.”

– áll a 116-os portán, 1970-ből.

Vagy csak ennyi, mint a 418-ason:

„Isten segedelméből állíttatott 1948. március 12-én.”

„Románbetörés”

Az 1916-os bekecsi csata emlékezete

A Nagy Háború alatt – néhány hét kivételével – nem tette lábát ellenség a Magyar Királyság területére. Románia az első két évben semleges maradt. Ám 1916. augusztus 17-én, Párizsban aláírt egy titkos szerződést, melynek értelmében a háborúba való belépése esetén az antant elismeri Erdélyre vonatkozó követeléseit. Így, a hadüzenet napján, augusztus 27-én a román csapatok a Kárpátok 18 hágóján átlépték a szinte védelem nélküli határt. A váratlan támadás látványos sikereket hozott: másnap elfoglalták Brassót, szeptember 11-én Csíkszeredát, majd 15-én bevonultak Székelyudvarhelyre is. Azonban a védelmet jobbra idős helyi civilekből megszervező Maderspach Viktor, éppen dél-erdélyi birtokán szabadságát töltő honvédtiszt vezette ellenállás nem volt hiábavaló. A gerillaakcióik miatt elhúzódó román előrenyomulás időt adott a reguláris egységeink gyors átcsoportosítására. A hadjárat utolsó hadművelete Parajd és Szováta térségében volt szeptember 26-a és október 3-a között. Alakulataink védelmi harcához először egy bosnyák gyalogezred katonái csatlakoztak, majd megérkezett a miskolci, illetve a kassai 9-es és 10-es honvéd gyalogezred is. A galíciai frontról átcsoportosított, harcedzett honvédek a Bekecs-tetőn megállították a románok betörését. A betolakodóknak 49 nap kellett, míg eljutottak a Bekecsig. A hazafelé menekülésre, a Kárpátokon kívülre már elég volt 5 nap is. A demoralizált, csúfos vereséget szenvedő ellenség ezután már fővárosát, Bukarestet sem tudta megvédeni. Románia – amely még a támadás előtti napokban is hangoztatta semlegességét – 1918-ban csak jelentős területveszteségek árán tudott békét kötni, az amúgy az európai frontokon harcban álló központi hatalmakkal.

Ha inni akarsz, táncoltass meg! A szentgericei üveges tánc

Az üveges tánc ritkaságszámba megy Erdélyben. A nyáradmenti Szentgerice az egyetlen hely arrafelé, ahol szokásban van. Hogy mikor és miként került oda, nem tudni. Gönyey Sándor „A Gyöngyösbokréta” története című munkájában említi 1930-ban, mint ahogy Pálfi Csaba is, hozzátevé, hogy a táncosok vezetője Bíró Izsák unitárius lelkész és Bükkösi Márton zenész. Inagaki Norio japán néprajzkutató többször megfordult a faluban. Szerinte a gericei férfiak megrészegedek a mulatságokban, így a nőknek nem volt kívül táncolniuk, ezért választották az üveget. Mások úgy tartják, hogy a szentgericei lányok, asszonyok a mulatságokban elvették a férfiak elől a borosüvegeket, így próbálták őket táncba csalogatni, miközben magukat illegetve-billegetve mondták: – Ha inni akarsz, táncoltass meg! Régebbi fényképeken az látszik, hogy az üveget még a fejkendőre tették, azaz csak a nők táncolták, míg az 1960-as évektől kizárólag a lányok járják, így a hajra kerül a borosedény. Hogy mi a titka annak, hogy egyetlen leány sem ejti le fejről a palackot, azt nem hajlandóak elárulni. A múlt században Bíró Izsák lelkész után Kövendi Kiss Ferenc tanító, majd Szávuly Ibolya tanítónő vezette a tánc csoportot, amelyet később Balázs Sándor unitárius lelkész vett szárnyai alá. A Gyöngyösbokréta nevű együttest falubéli Sancta Gratia Egyesület támogatja. A fellépési alkalmak között az egyik legfontosabb a szüreti bál, ami nem múlhat el anélkül, hogy a tánc csoport el ne járná az üveget.

Aki kétszer élte át a haza elvesztését Szabédi László

Hogy honnan indult, azt 1936-ban megírta A szabédi Nagyréten című versében:

Boldog vagyok kicsit
mert kinyjaim kicsik,
fut a nagyja előlem;
múltam múltó agyram,
a szabédi Nagyrét
kaphat már új erőre.
Életemet onnan
kezdem el, ahonnan
kiszülettem belőle.

Ebben a faluban
élt nagyapám, s ugyan-
ebben élt minden üke,
kik évszázadokon
által székely jogon
öröklék mindenüket
a nemességszerző
Mártontól, ki első
ízből hordta nevüket.

Szabédi László 1907-ben vagyontalan nemesi családba született. Felső iskoláit a kolozsvári unitárius teológián és a strasbourgi egyetemen végezte. Költői pályája a 20-as évek közepén kezdődött, de emellett dolgozott tisztviselőként, dramaturgként és újságíróként. A II. bécsi döntés után a Kolozs megyei Bără nevű faluba ment tanítónak. Zárkózott természete csak ritkán nyílt meg úgy, mint az előbbi művében. A II. világháború után ismét újságíró lett, majd emellett 1947-től a kolozsvári Bolyai Egyetemen tanított. Mivel tiltakozott az intézmény beolvasztása ellen, el kellett szenvednie a Securitate zaklatásait. Végül elkeseredésében, 1959-ben öngyilkosságot követett el, amit akkor más magyar értelmiségiek is megtettek. Szabédi László hamvai a Házsongárdi temetőben nyugszanak.

Visszavettük a Főteret A Kolozsvári Magyar Napok

A előbbi kijelentést Gergely Balázs főszervező tette 2019-ben, a 10. Kolozsvári Magyar Napok ünnepélyes nyitógáláján. Ahogy mondta: „Nem visszahódítottuk, nem visszakaptuk vagy visszanyertük a belváros tereit, hanem visszavettük. Hiszen a miénk volt, mi építettük, de nem kizárólag magunknak. Kolozsvár főtere Erdély főtere, az ősszmagyarság egyik szimbóluma.” Ha valaki az 1990-es, 2000-es évek kolozsvári politikai viszonyai között azt mondta volna, hogy hamarosan 30-40 ezer magyar tombol esténként a főtéri koncerteken, arra talán orvost hívnak. De a csoda a Kincses Kolozsvár Egyesület szervezésében 2010 óta évről évre megtörténik. Erdély legnagyobb fesztiválját élheti át a város magyarsága az augusztus 20-ai héten. Olyan buli ez, amelyen a románok is jól érezhetik magukat. Kóstolják ételeinket, italainkat, élvezik kultúránkat. A Kolozsvári Magyar Napok közel hozzák egymáshoz a város különböző nemzetiségű lakóit. A kiállítások, a kirakodóvásár, a gasztronómia, a filmnapok, a családos és gyerekprogramok, az előadások, a könyvbemutatók a századforduló pezsgő világát hozzák vissza Kolozsvárra. A Szent Mihály-székesegyház körül, a Farkas utcában vagy a Sétatéren egész nap magyar szó hallatszik. Az esti koncertek felszabadult hangulata leírhatatlan. A fellépők boldogan játszanak a nagy király szobra melletti színpadon, a közönség pedig páratlan szeretettel fogadja a zenészeket. Az utóbbi évtizedben fellépett már az Edda, a Quimby, a 100 Tagú Cigányzenekar, Szalonna és bandája, a Neoton, az Illés, az Omega, a Bikini, Lajkó Félix, a Bagossy Brothers, a Piramis, Miklósa Erika. Mátyás király büszkén szórakozik. Vastaps, tűzijáték.

Hujj-hujj hajrá! A csíkszeredai jégkorong

A bő ezer évvel ezelőtti századokban a magyarok nyílai mellett az előbb idézett csatakiáltásaitól is rettegett Európa. Ez a biztatás a mai napig rémületet kelt, de már csak a csíkszeredai hokicsapat ellenfeleiben. A Vákár Lajos Műjégpályát minden meccsre megtöltő közönség a jól bevált biztatással hajsolja győzelembe kék-fehér csapatát, amely rendre meghálálja a lelkes szurkolást. A Korcsolyázó Egylet 1880-ban alakult meg a városban, az első mérkőzést 1929-ben játszották a szeredai „hokisták” a nagy rivális bukarestiekkel. Az ezredforduló környékének legendás Csíkszeredai Sport Club-Steaua meccsei jóval többet jelentettek egy sporteseménynél. A székelyek sokszor vérre menő csatákat vívtak a románokkal, akiknek szurkolói hazátlannak bélyegezték rigmusaikban ellenfelüket. A válaszban megfogalmazott jóslat szerint a bukarestiek hamarosan csak útlevétellel léphetnek Erdély földjére. A Steaua az utóbbi évtizedben erejét veszítette, így a csíkiak a román mellett, már a magyar bajnokságban is szerepelnek, hogy legyenek minőségi ellenfeleik. 2011-ben meg is nyerték az akkor MOL Ligának nevezett sorozatot. 2019-ig román bajnoki címet 15-ször, román kupát 12-szer nyert a Sport Club. A városban és a környező falvakban a jégkorong a legnépszerűbb sportág, a buszmegállókat hatalmas hokiütők jelzik. A gyerekek már 3-4 évesen megkapják első korcsolyájukat Karácsonyra az „Angyaltól”, és rögtön el is kezdik a sportágat. A román válogatott gyakorlatilag csak székelyekből áll, de a magyar nemzeti csapatban is szép számmal szerepelnek erdélyi származású játékosok.

Magyar sajt a Délvidéken

Temesközi gömölye

A gömölye sárgás színű, kissé csípős-savanykás, enyhén sós érlelt túró. Ha felvágjuk a kemény héjját, belseje száraz, morzsálódó. Alakja vastag, ovális. A legelőn tartott juhból akolban, kézzel lefejjik a tejet. Ezt ruhán átszűrjük, majd 30 Celsius-fokra melegítik. Ehhez folyamatos keverés mellett mikrobás folyékony oltóenzimet adnak. A tej így háromnegyed órán belül megalvad. A felszeletelt alvadékhhoz 65 fokra lehűtött forrált vizet adnak, majd elteszik pihenni. A leülepedett alvadékot kézzel összepréselik, gombócot formálnak belőle, majd sajtruhával kiemelik, felfüggesztve lecsepegtetik, és kézzel formázás után polcra teszik. Így érlelődik szellős, meleg helyen a fapalcokon, ahol 2-3 nap alatt megerjed. A gömölyét ezután darabokba vágják, majd több óra hosszára hideg sóoldatba helyezik. A sózás után a gömölye megszilárdul, megkeményedik. Ezt a 2-3 kg-os túró 4-5 napig szikkasztják. Frissen vagy tartósítva fogyasztják. Csókán a 88 éves Szántó Mária elmondta, hogy a gömölyét is be szokta tenni a füstölőbe, amikor disznóvágás után a férje a húst füstölte. A gömölyét önálló ételként kenyérral, vöröshagymával fogyasztják, vagy kifőtt tészta reszelik. Magyaros étel a túros metélt, vagy birkatúrós tészta pirított szalonnapörccel. A juhászok évszázadok óta készítik és fogyasztják ezt a kizárólag juhtejből készült tejterméket. A birkasajtnak is nevezett túrófajta a temesközi Csóka, Kanizsamonostor, Padé és Szaján pásztorainak étele. A hagyományos juhászat egyik legtipikusabb tejterméke, amely a magyar gasztronómia különlegessége.

Aranyos szegelet

A sztánai Varjúvár

Kós Károlyon kívül nem sokan utazhattak 1918 őszén azon a vonaton, amelyen Erdély felé elhagyta Budapestet. A katedra helyett a földművelést, a magyarországi karrier helyett a kisebbségi sorsot, a főváros helyett a Varjúvárat választotta. Hogy miért? A következő soraiból talán megérthetjük.

„Szeretném megérni, hogy kicsiny-kis portámat olyan rendben lássam, ahogyan én azt elgondoltam magamnak. Legyenek a földek egy tagban, gyümölcsfáim termők, pajtám tele, méhesem népes... Legyen minden gondosan gondozva, tisztán művelve, rendben tartva. Szép legyen és gyönyörű a szemnek is, és azt szeretném, hogy gazdaságom, melynek minden rögét magam szereztem, minden fűjét-fáját magam ültettem, minden épületét magam építettem, így szálljon az én maradékaimra.” Az építész, grafikus, író, könyvkiadó, politikus, művelődésszervező 1911-től már sztánai házában töltötte a nyarakat, majd a Nagy Háború után végleg ideköltözött Budapestről, ahol 1944-ig élt. Az épület földszintje vakolatlan, tört kővel borított, akár egy várfal. Emeleti részei fából készültek. Összetett, több-kisebb épülettömegét fedő, meredek nyeregteteje, illetve jellegzetes, kerek alaprajzú, kúpos tornya zsindeleyel fedett. A Varjúvár a két világháború között a magyar szellemi élet egyik központja volt. Vendégeskedett a falai között Dsida Jenő, Móricz Zsigmond és dolgozószobájában születtek Kós Károly művei a 20-as, 30-as, 40-es években, így a Varjú-nemzetség is. A második világháború végén feldúlták, ezért Kós Károly többé nem tért vissza. A kalotaszegi falunak Trianon előtt 523 lakójából 350 volt magyar és 170 román anyanyelvű. A román ajkúak temploma Kós Károly tervei alapján épült 1927-ben.

Királyok, császárok itták Backamadarasi bor

A szőlőtermesztésnek a nyárádsmenti Backamadarason évszázados hagyománya van. A művelés főként a falu fölötti Backa-hegy oldalain történik. A fontosabb szőlőhegyek: Backa, Dondor, Bongor és Külső. Az 1722. évi összeírásban az áll, hogy „szépen rendezett szőlők olyan bort teremnek, amelynek minőség és finomság tekintetében nincs párja ebben a székben”. Egy 1750-es jegyzék szerint a kishemeseknek átlagban 50 veder bort termő szőlősük volt, de közülük Nagy Mártonnak 120 veder, míg egy szabad székelynek 30, egy jobbágnak 3 veder bort adott a birtoka. 1890-ben a faluban közel 132 hold szőlő volt, míg 1911-ben csupán 36. A termőterület csökkenésének oka az egész Európán végigpusztító filoxéra, amitől a híres madarasi bortermelés is hanyatlásnak indult. 1990-ben csupán 14 hektáron folyt a szőlőtermesztés – azóta megindult a fellendülés. A visszaszolgáltatott területeken új ültetvényeket telepítettek. A helyi gazdák létrehozták a Backamadarasi Szőlőtermesztők és Borászok Hagyományőrző Egyesületét. Tagjai egységes kivitelezésű címkékkel látják el boraikat, néhányuknak már palackozója és szűrőberendezése is van, tucatnyi gazda társulásával és pályázati támogatással beszerettek egy elektromos bogyózógépet is. 2008-ban megtartották az első helyi borbemutatót, azóta kiállításokra is járnak a termelők. A madarasiak azt tartják, hogy Mátyás király udvarában is itták az itteni nedűből, majd szekérszámra vittek belőle a bécsi császár asztalára is. Sőt, egy orosz fogságból hazatérő helybéli azt mesélte, hogy 1916-ban a madarasi Csíki család által termelt palackok az orosz cári udvarba is eljutottak.

Távcső nélkül egy métert se! Kerékpárral a Fertő tó körül

A táv 125 kilométer, amit két nap alatt kényelmesen meg lehet tenni. Csodálatos madarak, legelésző lovak, mangalicák, szürkemarhák, szamarak; szőlőtőkék, nádasok, ritka növények és kilátók világára találunk. Ezen az úton megszállja a biciklistát a nyugalom. Itt senki sem hangoskodik. Ha a szél engedi, kedvesen, halkán beszélnek az emberek. Amikor találkoznak, barátságosan intenek a szembejövőnek. Magyarok, osztrákok, külföldiek, egy csapatot alkotnak. Itt valahogy a forgalmasabb napokon sem zavarja egyik túrázó a másikat. Ha valaki magányra vágyik, azt ugyanúgy megleli tekerés közben, mint más a társaságot. Ha Fertőrákosról északnak indulunk, jobb kéz felől végigkísér a tó fenséges víztükre. Első látnivaló a rákosi kőfejtő, amit a Kőszívű ember fiai filmváltozatából mindenki ismerhet. A Mithras-szentély után átvezet az út a ma Ausztriához tartozó Meggyes bájos kis utcácskáin, és Ruszton, ami valaha Magyarország legkisebb szabad királyi városa volt. Nyulasnál érzük el az út legészakibb pontját, Nezsidenél láthatjuk, és akár ki is próbálhatjuk a híres csárdát. Pátfalu látványossága a világítótorony, ami akár állhatna egy tenger partján is. Illmic, a Nemzeti Park osztrák központja. Mosonbánfalva után már a Fertő-Hanság Nemzeti Parkhoz tartozó Kócsagvár épületrendszerét találjuk a kis erdőben. Az addig jobbára sík terep innentől lankássá válik, de érdemes tekerni, mert Fertődön az Esterházy-kastély pazar pompája várja az utazót. Utána Széplak és Hegykő következik, majd Balf vár éltető gyógyvizeivel. Európa egyik klasszikus kerékpáros túráján a Kárpát-medence egyik legszebb természeti csodáját, az UNESCO Világörökség részét, a Fertő tavat ismerhetjük meg, szó szerint közelről.

2012-ben a Hungarikum Bizottság döntése alapján a Fertő/Neusiedlersee kultúrtáj bekerült a Hungarikumok Gyűjteményébe.

Régi recept, újra felfedezve

Vajalja

A délvidéki magyarok kedvelt reggelije, tejet vagy teát isznak hozzá. De magában vagy friss kenyérrel, paradicsommal, paprikával, uborkával is sokan szeretik. Egészen egyszerűen elkészíthető. Az olvasztott vaját össze kell keverni búzaliszttal és sóval, majd barnára sütni a tésztát. Az néhány órai hűlés után a vajat „feldobja” a tetejére, és kész a kívül fehér, belül aranyárga csemege. Egyes vidékeken sült vajnak is nevezik és a böjti, valamint a karácsonyi asztalokra kerül leggyakrabban.

A Tisza alsó szakasza mentén a gazdák a vajalját a visszamaradó vajból és tejfölből készítik, és a közeli városokban, Adán, Óbecsén, Szabadkán vagy Zentán árulják. Így egyszerre termelnek a saját háztartásuknak és a piacoknak. Akik régebben tartottak otthon tehenet, de ma már üres az istállójuk, sokszor a szomszédtól vásárolnak vajalját.

Ez jellemző például Martonoson, ahol az állattartással még mindig foglalkozókhoz bátran be lehet térni friss vajaljáért. Ez egy olyan népi étel, amely a modern gasztronómiában is megállja a helyét. Mivel csak természetes alapanyagokból készül, egyre ismertebb. A környezettudatos gazdálkodás és az egészséges életmód mai trendjeinek megfelel. A receptje forog a világhálón. A bejegyzések szerint volt már céges buli meglepetéssztárja is. Mivel hamar elfogyott, a végén már hiába keresték a munkatársak, az addigra már kimondhatatlan nevű „ajajjt”, azaz a délvidéki vajalját.

A Felső-Nyárádmente „Szentföldje” A mikházi ferences templom és kolostor

Székelyföld nyugati részének kiemelkedő jelentőségű épület-együttese, a XVII. századi késő reneszánsz erdélyi építészet egyedülálló alkotása. A székelységet vezető, tanító, katolikus egyház utánpótlásképző intézményeként, szellemi és művészeti központként működött. A Szent István király tiszteletére emelt ferences templom felszentelése alkalmából 1692. június 11-én készített, aranyozott fakeretben látható nyomtatvány ma a csíkszeredai Székely Múzeum kincse. Az első mikházi templom építéséhez Tholdalagi Mihály marosszéki főkapitány adományozott telket 1635-ben. Ennek falait nagyrészt őrzi a ma is álló épület. A tatárok 1661-es pusztításai után, Kájoni János házfőnöksége alatt a templomot bővítették. Ezzel egy időben, a kolostor épületét is felépítették, amelyben a rend szemináriumot és világi iskolát is működtetett. Az oltáregyüttes a híres csíksomlyói műhelyben készült. A templom értékes faberendezésének éke a sekrestye páratlan szépségű szekrényoltára. A műemlék templom és kolostora a II. világháború után kikerült a ferencesek kezeléséből. A kolostorban a mai napig elmeógyógyintézet működik. A templom felújítását az 1990-es évek végén kezdték, legjelentősebb támogatója a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma volt.

Marhából, tyúkból A kisiratosi savanyaleves

Aki a trianoni határ keleti oldalán, az Aradtól néhány kilométerre fekvő Kisiratoson jár, biztosan megkóstolja híres savanyú, vagy ahogy a helyiek mondják, „savanyalevest”. Lakodalmakban, bálokban, falunapokon ezt tálalják, az ünnepeken ez gőzölög a családok asztalán. Az alapja az apróra darabolt tyúk- és marhahús. A hagyomány szerint a nevezetes napokon a háziak marhát vágtak, a vendégek pedig egy-egy tyúkot vittek, így ezek együtt kerültek, s kerülnek ma is a fazékba. Utána adják hozzá a kiskertekben termesztett répát, zellert, paradicsomot, zöldpaprikát és más zöldségeket. A fűszerek közül sóval, borssal, babérlevéllel ízesítik. A rántáshoz házi sertésszirt használnak, és fűszerpaprikát is tesznek bele. Végül házi tejföllel, és ecettel savanyítják be. A helyi tévesz egykori szakácsa, Torma Gizi néni szerint a legfontosabb a kiváló csontos marha, mert az adja meg a savanyaleves egészen különleges ízvilágát. Ő maga havonta legalább egyszer főz savanyalevest a családjának, és ha megkéri, szívesen készíti a falu híres kosztját közösségi rendezvényeken is, mert így sokan látják és akár meg is tanulhatják a receptet. Frissen tálalva, élénksárgás leve kívánatosan gyöngyözik a fehér porcelántányérban. Mivel biztos a sikere, keveset nem érdemes főzni belőle. Régebben, egy 300 személyes lakodalomra készülve három üst savanyalevest készítettek a gondos vendéglátók.

Szemet szóért

Sütő András

A 80-as években Budapesten az Advent a Hargitán fájdalmasan kacagató történetére – akárcsak ma Csíksomlyóra – zarándokoltak az emberek. A Nemzeti Színház művészei: Kubik Anna, Sinkovits Imre és Agárdy Gábor, Sík Ferenc rendezésében ünnepelőbe öltöztették a közönség szívét. Az előadások alatt legalább lélekben együtt lehettek a Ceausescu-diktatúra által sújtott, falurombolásra ítélt erdélyi magyarsággal. Sütő Andrásnak, az ebben a darabjában használt, sokszor biblikusan mives nyelvezetéhez hasonlóval a korábbi évtizedekben nemigen találkozhatott a mai magyarországi publikum. A szerző szinte mindent tudott az életről. Bátran helyezhette szereplőit az időben az ókortól a középkoron át a XX. századig bárhova. Az Egy lócsiszár virágvasárnapja, a Csillag a máglyán, a Káin és Ábel, a Szuzai menyegző vagy az Anyám könnyű álmodást ígér olvasói és nézői számára mindig világos volt az üzenete. Sütő András, az egyetemes magyar irodalom klasszikusa 1927-ben született a mezőségi Pusztakamaráson. Az 50-es évektől publikált újságíróként és íróként. 1974-től a Román Írószövetség alelnöke volt, de a 80-as években, szülőföldjén már nem jelenhettek meg művei, azokat Magyarországon adta ki. Őt, és családját folyamatosan zaklatta a román titkosszolgálat, a Securitate. 1990. március 19-én, a marosvásárhelyi pogrom alatt elvesztette a bal szeme világát, életét Budapesten mentették meg. A Herder-, Kossuth-, és Magyar Örökség díjas író 2006-ban halt meg Magyarországon. Sütő Andrást Marosvásárhelyen, a református temetőben helyezték örök nyugalomra.

Gyógyító vulkánok

A Csomád-Bálványos természetvédelmi terület

Óriások, táltosok, tündérek és boszorkányok földje ez. A vad hegyek, a mélyből feltörő bűzös gázok, fortyogó vizek világa, a székely mondák szereplőinek otthona. A Kovászna megyei Csomád-Bálványos természetvédelmi terület egyszerűen lenyűgöző. A források, a népi feredők, lábvizek, Bálványos vára és a gazdag élővilág regényessé teszi a környéket, amely része a Natura 2000 európai ökológiai hálózatnak. Nagysága közel hatezer hektár, mely közigazgatás szerint Sepsibükszád és Torja községhez tartozik. Északon a Szent Anna-tó – Mohos Tőzegláp természetvédelmi területtel határos, nyugati harmada a Bodoki-havasok – Barót Különleges Madárvédelmi Területnek is része. A Csomád-Büdös-hegycsoport a Hargita-hegység legfiatalabb képződménye, csúcsai ezer méter fölöttiek. Utóvulkáni tevékenysége alakította ki a kén-hidrogénes és szén-dioxidos mofettákat, a kisebb-nagyobb üregeket, barlangokat. Aki beleszippant a levegőbe, bizarr élményben lesz része. Arra van a Büdös-, a Kis-, a Timsós-, a Gyilkos-barlang és a Madártemető. Ezekbe a képződményekbe kisgyermeket és állatot tilos vinni, mert a talaj fölötti 40–50 centiméter magasságig mérgező gázok festették sárgára a sziklákat. A reumás testet azonban gyógyítja ez a levegő. Mint ahogy kívül is ápol a természet. A legenda szerint egy sérült lábú pásztorfiú mezítlábasan sétált a borvizes, mocsaras láposban, s a sebei hamarosan begyógyultak. A XIX. század közepén a székelyek már több tucat faépületben kezelték magukat az azóta is kiapadhatatlan forrású vizekkel-gázokkal.

A szívbetegek „Mekkája” Dr. Benedek Géza módszere

A főorvos Kovászna városának keleti végében, a tiszta levegőről híres Tündérvölgyben alapította a ma már nevét viselő Szívkörházat. Ebben a székelvöldi gáz- és gyógyforrások éltető erejének felhasználásával kezdte kezelni a szív- és érrendszeri betegeket. A székelvek a közeli szénsavas ásványvizek és mofetták hatását régóta ismerték, ezért a környékeliek már a XVIII. századtól nyaranta fürdővendégeket fogadtak. Azon a vidéken az 1800-as évek végén kezdték a föld kincseinek gyógyító hatását tudományosan vizsgálni. Ebben azóta is fontos szerepe van a Szívkörháznak. Dr. Benedek Géza bevonta a munkába a marosvásárhelyi Orvosi Egyetemet és a bukaresti Országos Balneológiai Intézetet is. Már az első kutatások során igazolódott, hogy a mofettakezeléskor emelkedik a bőr hőmérséklete, és fokozódik a hajszálerekben a vérkeringés. Jelentős megfigyelés volt, hogy egy kovásznai kúra után az otthoni körülmények között is csökken az a gyógyszer mennyiség-szükséglet, amivel a magas vérnyomásos betegek értékeit normális szinten lehet tartani. Ferencz László idős, magas vérnyomásos betegeknél mutatta ki a szénsavas kezelés kedvező hatását. A kovásznai Szívkörház mofettáját naponta ellenőrzik, így a gázsintjét és összetételét a kezelőorvosok pontosan ismerik. Az intézmény 1960-ban 200 ágygal indult, jelenleg 680 beteget fogadhat. A kovásznai Dr. Benedek Géza Szívkörházban évente 14 000-15 000 pácienszt kezelnek, egy-egy kúra időtartama 16 nap. A több mint fél évszázados működés eredményei, a dolgozók képzettsége, tapasztalata és a felszereltség olyan hírnevet hozott a körháznak, hogy napjainkra a Kárpát-medence egyik legfontosabb szívcentrumává válhatott.

Az ismeretlen feltaláló Farkas Péter

A világon Pierre Farkasként alkotó műszaki zseni 1902-ben született Erdélyben, a Fehér megyei Tövisen. Élete során több mint negyven találmányt jegyeztetett be Magyarország, Franciaország, Svájc, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok szabadalmi hivatalaiban. Édesapja vasutasként Erdély különböző településein teljesített szolgálatot, így Farkas Péter gyerekkorát Aranyoslonkán, Deményházán, Székelyhodoson töltötte. Tordán, majd Budapesten, a Ganz Villamossági Művek iskolájában folytatott műszaki tanulmányokat. Mivel a járműgyártás érdekelte igazán, 1924-ben, egy, a tordai iskolában tanító szerzetestől ajándékba kapott magyar–német zsebszótárral és egy bőrrönddel nekivágott a nagyvilágnak. A találékony fiatalember Párizsban hamarosan saját autószerelő műhelyt alapított, amely üzemmé fejlődve 150-160 munkást foglalkoztatott. A második világháború kitörésekor megtagadta a katonai szolgálatot, mondván, öt fiútestvére ellen kellene fegyvert fognia. Ezért megfosztották francia állampolgárságától. Volt munkatársainak köszönhetően – akiket megmentett a deportálástól – a háború után rehabilitálták. Farkas Péter találmányainak nagy részét a mai napig alkalmazzák. Néhány példa: felfelé billenő garázs-kapu, az autó hűtővizének szabályozott áramoltatása, a korabeli repülőgépek orra bukását megakadályozó fékrendszer, automata sebességváltó, magas hatásfokú fék a nehéz gépjárművekhez, bolygódugattyús motor, láncvédő a kerékpárokra, ajtó az autóbuszok tetején. Szabadalmi eladásából tekintélyes vagyonra tett szert. Farkas Péter sikertörténete, elért eredményei szinte ismeretlenek Magyarországon, pedig ez a haláláig magyar érzelmű feltaláló jelentős szereplője volt a XX. század technikatörténetének.

Feb. 7, 1939.

P. FARKAS

2,146,208

DRUM BRAKE FOR AUTOMOBILE VEHICLES

Filed March 26, 1937

2 Sheets-Sheet 1

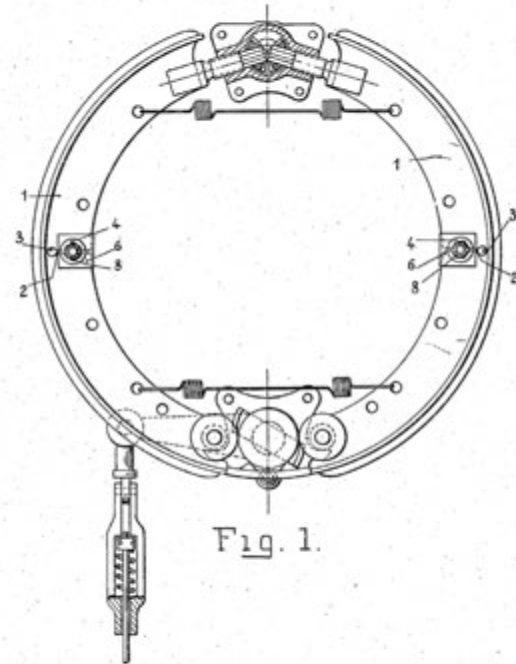

Fig. 1.

INVENTOR
PIERRE FARKAS
BY
Young, Emery & Shonkewitz
ATTORNEYS

Régi falak közt új élet

A nyárádszentmártoni unitárius templom

Az 1332-ben Sancto Martino, 1453-ban pedig Zenthmarthon néven említett falu templomát valamikor a XIII. században építették. Egyenes záródású régi szentélyéből csak félköríves keretezésű, befalazott sekrestyeajtaja, a csúcsíves diadalív és a vakalakítású papiszek maradt meg. A hajó nyugati karzatán található felirat arról tudósít, hogy Ali basa hadai 1661-ben úgy leégették a templomot, hogy csak falai maradtak meg. A hagyomány szerint az ide menekültek is mind bennétek. A helyreállításban ezután annak a Tóth Istvánnak volt jelentős szerepe, akinek nevét az egyik 1675-ből származó padon találjuk. Az északi falba Toroczkai József feleségének, Orbok Katának 1798-as sírköve van beépítve. Az épület alatti kriptában Tóth- és Toroczkai-ősök pihennek. 1629-ig fa harangláb állott a templom mellett. A most látható torony a négy fiatoronnyal 1720-ra készült el. A 63 kazettából álló mennyezete és karzata 1667-ben készült. Az évszámot a nyugati rész bokréta edényt ábrázoló festményén és a mesterkertetán is megtaláljuk. Kelemen Lajos így írja le őket művészettörténeti tanulmányaiban: „... főleg piros, ritkábban kékes virágok és csokrok, más lapokon levéldíszítmények... reneszánsz babérkoszorúba foglalt levélmotívumok töltik be, s végül hat táblán az állatvilágból vett ábrázolások is helyet nyertek”.

A templomot pihenőpadokkal ellátott fakerítés övezi, a bejárati lépcső mellett még ma is látható a „szégyenkő”, amelyen egykor, a falu törvényei ellen vétkezőket állították pellengérré. A templomkertben áll a falu hősi emlékműve. A nyárádszentmártoni unitárius templom épületének, kazettáinak és falfestményeinek feltárását és helyreállítását a Rómer Flóris Terv támogatja.

Udvarházak vidéke Bikfalva

A Kovászna megyei falu nevét már az 1332-es pápai tizedösszeírásban feljegyezték. Környezete festői. Kelet felől az óriási bükkösök övezte Bodzafordulói hegyek, nyugatról a szépen munkált termőföldek táblái határolják. A történelmi múltú település a mai közigazgatás szerint Ugron községhez tartozik. A falunak már a XIII. században volt temploma. Az egykor védelmi célokat szolgáló református vártemplom körül még láthatóak a régi várfal maradványai. Az épület harangtornya keskeny, szabálytalan, ovális alakú lőrésével egyedülálló Háromszéken. A falu iskolája egyike annak a 400-nak, amelyeket a Magyar Királyság a millennium évében, 1896-ban épített. Bejárata fölött még áll a felirat: „Magyarország ezeréves fennállása emlékére.” Bikfalván több tucat XVIII–XIX. századi, nemesi udvarház áll. Ezeket a határt őrző lőfőszékelyek építették. A külsejükben is mutatós kúriák közül az egyik legszebb az 1793-ban épült Simon-ház oszlopos, árkádos kőtornácával. Figyelmet érdemel a Jantsó-ház, valamint Zsigmond Ödön háza, amelynek aszimmetrikusan elhelyezett pilléres, boltíves, kiugró tornácát, barokk, kosáríves árkádok díszítik. A Páll Gergely-udvarháznak kiugró oromfalas boltíves tornáca és barokkos elemekkel tagolt, vaskos kő kapulábai vannak. A Molnár-udvarház legszebb része népies, törpeoszlopos, boltíves kőtornáca. Ilyen késő reneszánsz-barokk hangulatot, ekkora településen, máshol nemigen találni. A falu feletti hegycsúcson egy kora középkori őrtorony maradványai láthatók, melyet Csigavárnak neveznek. A hagyomány szerint az egykori várpincébe csigalépcső vezetett le, feneketlen kútjából pedig aranyvederrel húzták fel a vizet.

Eltáncolni a történelmet A Bekecs Néptáncszínház

Nyárádszeredában nem megy csodaszámba, ha valaki néptáncos lesz. E tekintetben a vidéknek igen gazdag a hagyománya. A tagok pedig Nyárádmente szinte minden szegletéből érkeztek. A 2007-ben megújult csoport a közeli, ezer méternél is magasabb Bekecs-hegyről kapta a nevét. A kisvárosban nincs intézményes néptáncművészképzés. Így bizalmat szavaztak a környéken tanuló gyerekek szülei és tanárai a Bekecsnek, és az önkormányzatok támogatásával beindult az utánpótlás nevelése. Mára 25 csoportban közel hétszáz fiatal néptáncossal foglalkoznak „bekecses” tanárok Nyárádmente falvaiban. 2014-ben a Bekecs képviselte Erdélyt a „Fölszállott a páva” című vetélkedő döntőjében, Budapesten. Azóta az együttes tagjának lenni igazán „trendi” dolognak számít az ifjúság körében. A Bekecs évente készít önálló „nagyűsört”, emellett rendszeres résztvevője színházi előadásoknak is. Ezekben a néptánc mellett előad modern, kortárs feldolgozásokat is. Mindemellert a csapat célja nem is lehet más, mint terjeszteni a népi kultúrát. Ennek pedig híre ment. Az együttes eddig kétszer lépett fel, s „szórakoztatta” Károly, walesi herceget, annak zalánpataki birtokán, ami jó 150 kilométerre van Nyárádszeredától. Az Ember az embertelenségben című produkcióval az elmúlt évszázad történetét táncolja el a társulat, a mozdulatok mindenki által érthető nyelven. A Bekecs 2020-ban száz Kárpát-medencei településen tartott fellépést az összetartozás jegyében.

Murokország Nyárádmente zöldségtermesztő területe

Aki Kolozsvár felől tart a Székelyföldre, és nincs dolga Marosvásárhelyen, Nyárádtónél Ákosfalva felé kanyarodva megrövidítheti jó néhány kilométerrel és egy fásasztó városi átevickéléssel az útját. De ezzel nem csak azt az erős fél órát nyeri. Onnantól már igazán otthon érezheti magát a mai magyarországi utazó is, mert ha megáll, mindenki az anyanyelvén szól hozzá. Márpedig megáll, az biztos. Odafele azért, hogy friss zöldséggel kedveskedjen az őt fogadó háziasszonynak, visszafelé meg azért, hogy még néhány napig vele maradhassanak Tündérország ízei. A porták előtti asztalákra kirakott murok, azaz sárgarépa, petrezselyem, zeller, hagyma, saláta, káposzta, retek, uborka, paszuly, vagyis bab, borsó, krumpli és paradicsom látványára önkéntelenül a fékre lép a sofőr. Ilyenkor megtelnek a Korondon megvett szép kosarak, és a fizetéssel sincs gond, a lej mellett forintot is elfogadnak. Így ír erről Benkő Samu: Murokország című könyvében: „Az alsó Nyárád-mente néhány hagyományosan zöldségtermesztő falujának (Lukafalva – újabban Dózsa György, Ilencfalva, Lőrincfalva, Mezőteremi, Káposztásszentmiklós) összefoglaló, félig-meddig tréfás elnevezése. Maga a név a XIX. század derekán született, de a Nyárád termékeny öntéstalaján virágzó zöldségtermesztés már a XVI–XVII. századtól jelentős jövedelemkiegészítő foglalkozása volt a vidék lakosságának. Nemcsak a közeli Marosvásárhelyre, hanem a távolabbi erdélyi városokba is rendszeresen szállítottak szekereken zöldségfélét. A Murokország elnevezés az egyik fő termény, a sárgarépa tájnévi alakját foglalja magába.”

Erdő, erdő, erdő, marosszéki kerek erdő Bartók Béla gyűjtőútja a Nyárád mentén

Maros-Torda vármegyében 1914-ben járt Bartók Béla és felesége, Ziegler Márta. A zenetudós április 11-én érkezett Nyárád-remetére, majd felkereste Nyárádköszvényest, ahol 26, Ehedet, ahol 19, Remetét, ahol 37 és Jobbágytelkét, ahol 40 dallamra lelt. Itt Petres Kálmán helybéli kántortanítónál és költőnél volt elszállásolva, akinek fiával, dr. Petres Józseffel, néhány évtizeddel később Sebő Ferenc készített interjút a gyűjtőútról. A jobbágytelki Falumúzeumban külön sarok emlékezik meg erről a munkáról. A kiállításon látható számos helyben gyűjtött dal kottája, a mester saját kezű bejegyzéseivel, illetve meghallgatható az eredeti hangfelvételek digitalizált változata. Nagyon gazdag, alapos, analitikus gyűjteményt köszönhetünk a Bartók házaspárnak. Az utolsó pillanatban érkeztek, még külső hatásoktól mentes zenei világot rögzíthettek. A Nagy Háború, majd az iparosodás aztán széthordta a férfinépet. A vármegyében 10-12 faluban jártak fonográfjukkal, s falvanként ha csak húsz gyűjtött dallammal számolhatunk, így két-háromszáz dallamot minden biztonnal felvettek e tájon. Ezek közül több is népszerűvé vált. Az Erdő, erdő, erdő, marosszéki kerek erdő, vagy a páva-dallam hamar elterjedt, sőt, az oktatásban is szerepet kapott. 2014-ben, a Magyar Művészeti Akadémia Bartók Béla útjának centenáriumán kihelyezett ünnepi ülést tartott Jobbágytelkén.

Pográny

Szőlőhegyek és pincesorok

A környék szőlőit már 1075-ben írás említette, amikor I. Géza király birtokokat adományozott a garamszentbenedeki apátságnak. Ennek egyik oka Nyitra közelsége lehetett. A városnak, mint püspöki székhelynek liturgikus, mint kereskedelmi központnak, piaci célokból volt szüksége a borra, de a kertészkedő bencések jelenléte önmagában is elég indok volt erre, hiszen 1113-ban már a zoborhegyi Benedek-rendi kolostor birtokai voltak a pogrányi dűlők. 1218-ban II. Endre király ajándékozott pogrányi birtokot az esztergomi érsekségnek. 1287-ben a községben már hét szőlőhegy volt. 1742-ben a tudós Bél Mátyás dicsérte borait, de 1851-ben megemlékezik róluk leírásaiban Fényes Elek is. A nagy filoxérajárvány pusztítása után Pindes József telepítette az ellenálló oltványokat. A XX. század végén már csak néhányan emlékeztek olyan régi fajtákra, mint a Borosbival és Böklőcs. Ma Pogrányban két hegyen szüretelnek, a Cserhátón és a Poronnán. A gazdák szervezetének Vinum de Pográny a neve. Szent Orbán ünnepén körmenet, azaz „proséción” megy a szent Orbán valamelyik szobrához. A környezet lenyűgöző, a pincesorok festőiek. A pogrányi szőlőhegyek, az idegenforgalmi vállalkozások ellenére, meg tudták őrizni hagyományos vonásaikat.

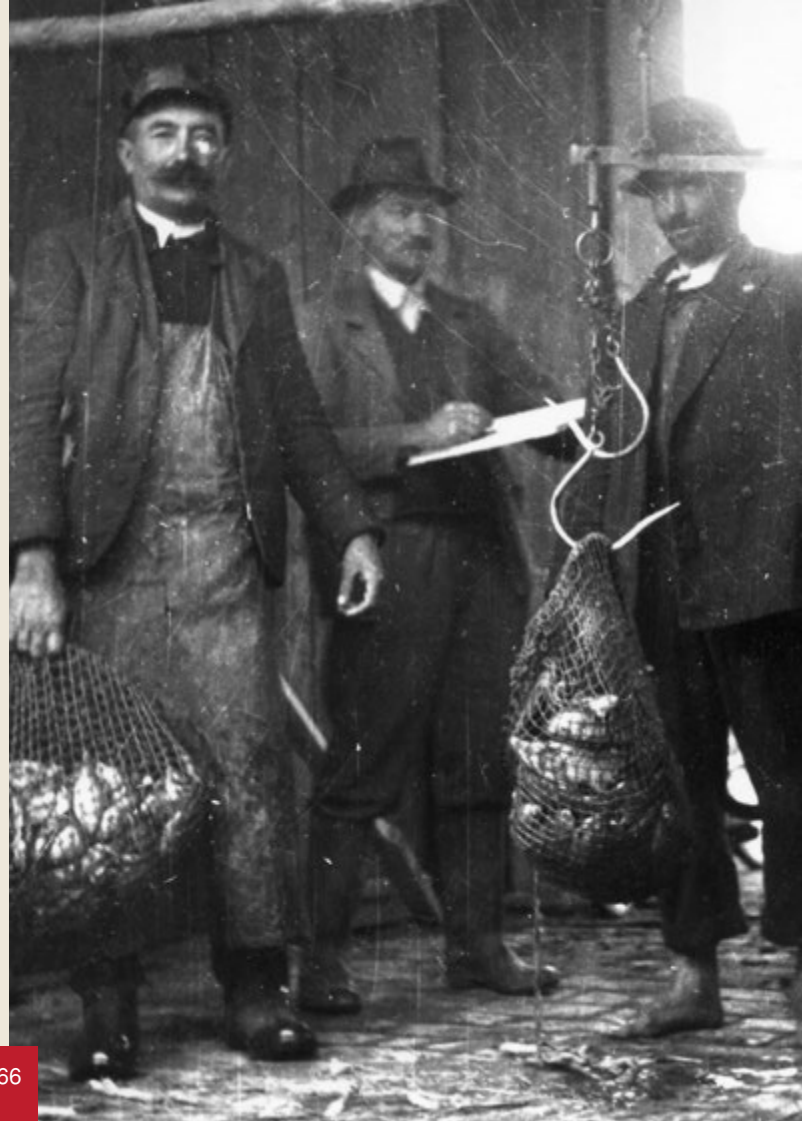
A rómaiak jöttek, majd mentek A limes nyárádmenti szakasza

A mikházi római kori maradványokról először egy itáliai hadmérnök tett említést 1726-ban. Másfél századdal később Orbán Balázs is beszámolt ezekről a Székelyföld leírásában. Mikházán több ezer leletet ástak ki a kutatók, ahol az utóbbi évtizedben nyaranta megszervezik a Római Fesztivált. 2012-ben a Maros Megyei Múzeum kezdeményezésére elindult a Római Limes Projekt. A helyi régészek kolozsvári, pécsi, budapesti, berlini, kölni és erfurti kollégáikkal dolgoznak az Erasmus által támogatott ásatáson. Marosvécs, Mikháza és Sóvárad térségében egy-egy katonai tábor és a hozzájuk tartozó vicusok, azaz olyan települések maradványait találták meg, ahol a katonák hozzátartozói, valamint kereskedők és kézművesek telepedtek le. A táborokat a limes kapcsolta össze. A határ védelmét egy komplex őr- és jelzőtoronyrendszer, valamint völgyzáró gátak segítették. Az öt őrtorony Felsőrépa, Libánfalva, Alsóköhér és Nyárádremete határában került elő. A római kornak csak épített nyomai maradtak Erdély területén. Krisztus után 271-ben, másfél évszázadnyi jelenlétet követően, a népvándorlás erősödése miatt kiűrtette a birodalom egész Dacia provinciát. Eutropius Róma rövid története című művében ezt írta: Aurelianus császár a római polgárokat eltávolította Dacia városaiból és földjeiről. Így a rómaiakkal való rokonságra hivatkozni ezen a területen történelemhamisítás.

Egy dúsan terített asztal A Kopácsi-rét ízei

A kopácsiak legfontosabb élelemforrása a Duna és a Dráva övezte „rét”. Kevés eszközzel, a legegyszerűbb eljárással sűtik, főzik a helyben fogott vagy termett „nyersanyagot”. Ezek egyike a csiptetős ponty. Egy kettéhasított botra ügyesen felcsiptetik a félbevágott, előkészített halat. Ezt leszűrik a földbe a parázs mellé. Ilyenformán kell sűtni vagy másfél óráig, majd megszórni paprikával. Utána vöröshagymával vagy savanyúsággal fogyasztandó. Egymás mellett, akár több tucat boton is serceghet lassú tűzön, saját zsírában az ízletes ponty. A mundéros csuka is közkedvelt a kopácsi halászok között. Az elkészítéséhez szükséges néhány 40–50 centis csuka, vöröshagyma, só, bors, egy pár fűzfanyárs, és jó parázs. Pikkelyestől, tehát „mundérosan” kell a leszűrt nyáron forgatva sűtni a csukát. A végén felvágják és kitisztítják, majd a pikkelyeket könnyedén lekaparják róla. Fejének levágása után a csuka húsát már lehet is ízesíteni és tálalni. A halpaprikás a helyi gasztronómia „zászlóshajója”. Hozzávalók: ponty, harcsa és csuka, hagyma, víz, só, paprika és egy kis paradicsomlé. Főzni természetesen bográcsban, szabad tűzön kell. A kálomista hurkának nevezett kukoricakásás hurka is a fűstre kerül. A hegyibab vagy cakkompakkos bab a szőlőmunkák idején, cserépfazékban főzött bableves. Az edénybe vizet öntenek, beleszűrik az előző este beáztatott babot, kolbászt, szalonnát és zöldségféléket tesznek hozzá, majd parázs mellé állítják. Közben dolgoznak a szőlőben.

Siculidium

A madéfalvi emlékmű

1764 vízkeresztjén Madéfalvára gyűltek tanácskozni az erőszakos sorozást megtagadó székelyek vezetői. A falut másnap hajnalban Mária Terézia osztrák császárnő hadserege, tüzérséggel rommá lőtte. Ez volt a világtörténelem egyik legkegyetlenebb tömeggyilkossága. A székelyek lemészárlása, latinul: siculicidium, azaz székelyvész. Áldozatainak számát 200 és 600 közé becsülik a történészek. Ennek következményeként több ezer székely család kényszerült Moldvába menekülni. Leszármazottaiknak az állandó számkivettség lett a sorsa a következő évszázadokban. A tömegsír a vérengzés után kopjafával és kereszttel jelölték meg. A méltó emlékmű felállításához szükséges pénz közadakozásokból gyűlt össze 1891-ben. Tamás József építész mérnök ingyen rajzolta meg a terveket. Az íves formájú építmény központjában álló, talapzatra emelt obeliszket kihajló karokként fogják közre a hozzá kapcsolódó, falszakaszok. Az obeliszk tetején elhelyezett kőgömbön széttárt szárnyú turulmadár áll. Szász István építőmester 1898-ban tette le az alapkövet, a turult Köllő Miklós csomafalvi szobrász faragta. A feliraton olvasható, latinos írásmódú SICVLICIDIVM szó római számként is értelmezhető betűi kiadják az 1764-es számot. Az emlékmű ünnepélyes felavatására 1905. október 8-án került sor. A szívbe markoló történetet Nyíró József Madéfalvi veszedelem című regényében örökítette meg.

Aki járt a fák hegyén

Kányádi Sándor

1929. május 10-én született, az akkor éppen Romániához tartozó Nagygalamfalván. A hivatal azonban csak május 11-én vette lajstromba, mégpedig a törvény szerinti Alexandru Kányádi néven. Mivel a pontos születésnapja a román királyság megalakulásának ünnepére esett, a hatalom helyi képviselője nem tűrhette, hogy egy „hazátlan”, világrajövetelével szégyent hozzon a románokra. A kisfiút még hatéves kora előtt megtanították a szülei írni-olvasni, hogy bejuthasson a falu korlátozott létszámú, háromosztályos református kisiskolájába. A „magyar időben” Székelyudvarhelyre került: a református kollégiumba, majd a Római Katolikus Főgimnáziumba járt. 1946-tól – már ismét Romániában – a fém- és villamosipari középiskolában tanult. Az irodalom számára Páskándi Géza fedezte fel. Kolozsváron, a Bolyai Tudományegyetemen magyar szakos tanári diplomát szerzett. Első verseskötete, a Virágzik a cseresznyefa 1955-ben jelent meg. 1960-tól nyugdíjazásáig, 1990-ig a kolozsvári Napsugár című gyermeklap szerkesztője volt. 1987-ben meghívták a rotterdami nemzetközi költőtalálkozóra, de nem kapott útlevelet, ezért tiltakozásul kilépett a Román Írószövetségből. Közel 50 kötete jelent meg gyermekek és felnőttek számára. Műveit tíz nyelvre fordították. Megkapta a Kossuth-, a Herder- és a Prima Primissima díjat. Tagjává választotta a Magyar Művészeti Akadémia. Kányádi Sándor 2018-ban, Budapesten halt meg, végső nyughelye szülőfalujában, Nagygalamfalván van.

Isten háza és Kölcsey szobra is feltámadott

A szatmárnémeti láncos templom

Nevét a kertjét övező alacsony lánckerítésről kapta. Abban áll a Kölcsey-emlékmű is. Maga az 1807-re elkészült épület az „alföldi típusú” nagytemplomok gyönyörű példája. Az építkezésen felhasznált téglák kiégetéséhez ezer szekér fára volt szükség. A gyülekezet családjai maguk vásárolták meg a padjaikat. Az első orgonáját 1814-ben kapta a templom, a mai hangszer 1907 óta szolgálja az istentiszteleteket. Az 1982-ben megrepedt, régi nagyharang a szószék mellett állva különleges hangulatot ad az egész belső térnek. A II. világháborúban súlyos károk érték a műemléket. Erről tanúskodik a falán, márványba vésett felirat: „Szikláját őrzi ez az emléktábla annak a bombának, amely 1944. szeptember 16-án este 10 órakor ezen a helyen hullott drága Sionunk falára, romhalmazzá változtatva templomunkat s mélységes gyászba borítva gyülekezetünket. Legyen áldott az Úr, aki megengedte, hogy romjaiból újraépíthettük az Ő szent hajlékát. Helyezett 1957. december 1-én. A Presbitérium.” Különleges alkalom volt a református közösség életében a szatmári illetőségű Kölcsey Ferenc mellszobrának felavatása. Helyén, előtte 1902 óta a Himnusz szerzőjének egész alakos szobra állt a templomkertben, ám azt a kommunisták eltávolították. Az 1991-es ünnepségen több ezer hívő előtt szentelte fel Lakatos Pál szobrász alkotását Tőkés László püspök.

Az utolsó polihisztor Brassai Sámuel

Élete a tízes szám jegyében telt. Tíz nyelven beszélt, tíz tudománynak volt kiemelkedő alakja, de mindeerre tízszer tíz, azaz százszázötven életra volt szüksége. Torockószentgyörgyi szülőházának emléktábláján a következőket olvashatjuk: „E házban 1797. év június 15-én született Dr. Brassai Sámuel. E kőlappal a tudósok öregének emlékét nemzeti kegyelettel örökíti e község közönsége 1897. évben.” Brassai Sámuel a nyelvészet, pedagógia, botanika, filozófia, matematika, földrajz, történelem, zene, statisztika és jog professzora volt. A kolozsvári Unitárius Főiskolán ő vezette be 1841-ben a latin helyett a magyar tanítási nyelvet. Javaslatára a tanárokat nem évfolyamonként, hanem tantárgyanként képezték. A tekintélyelvű szónoklás helyett beszélgetett a diákokkal, akiket arra bátorított, hogy legjobb képességeiket fejlesszék. Inkább lassan és keveset, de alaposan tanított. A szabadságharcban, túl az ötvenen is részt vett, Bem tábornok erdélyi seregének tisztikarában szolgált. Jókai adomája szerint a tudós „Egyszer jókedvében kilenc kritikust és antikritikust meghítt magához azon olympi élvezet reményében, hogy mint fogják ezek majd egymást megenni. Ami azonban nem történt meg, egymás húsára nem került a sor. Miután Brassai bácsi ennyi sűrű érdemei mellett még kitűnő – szakács is!”

A Kárpát-medence zenészei Szarka Tamás & Ghymes együttes

Kezdetben sokan erdélyinek gondolták az 1983-ban, a felvidéki Nyitrán alakult bandát. Pedig neve nem a Kárpátok keleti határvidékére, hanem az egykori Bars vármegyei Gimes községre utal. A Szarka testvérek, Tamás és Gyula zenekara ott tartotta első táncházát, aminek emlékét nevükben örökre megtartották a fiúk. A magyar népzene hangulatát megtartva dzsesszes, rockos, azonnal felismerhető „gimeszenét” játszanak. Ez pedig minden korosztályhoz szól. A Ghymes gyerekműsorai éppolyan magával ragadóak, mint nagykoncertjei vagy éppen nyári fesztiváljai a Balaton-felvidéken. A fivéreknek saját fellépéseik is vannak. Gyula adomázó, vidám, Tamás mesebeli, szívhez szóló világot teremt. Szarka Gyula és Szarka Tamás 2008-ban Magyar Örökség díjat kapott, majd 2011-ben Kossuth-díjat vehetett át a Parlamentben. Szarka Tamás írta a 2018-as budapesti tűzijáték zenéjét. 2019-ben Kézfogás című szerzeménye a Kárpát-medencét mozgatta meg, 2020. június 4-én az egész világ magyarságát „megénekelte”. 2020 januárja óta hallható a Felvidék Allstars előadásában Szarka Tamás Északi szívek című dala. Megvan még Pozsonyunk, Kassánk. A miénk is, bárhogy múlik a múlt – éneklük a Felvidék legjobb előadói az Összefogás jegyében.

A Nyárád menti székelyek szent hegye Bekecs-tető

Marosszék csúcsa 1080 méterre magasodik. Selye felől a Nyárádi-dombvidék, távolabb a Sóvidéki és a Küküllőmenti-dombság „támasztja meg” a hegyet. Érdeemes meghódítani, mert a látvány kárpótol a fárasztó kaptatóért. Szemközt fut a Fogarasi-havasok gerince, vele tartanak a Királykő szelíd ívei, majd a Bucsecs hatalmas tömbjei. A Déli-Kárpátok vad bércei mögött, a láthatáron túl már idegen a föld. Orbán Balázs szerint: „A Bekecs az Marosszéknek, mi a Hargita Udvarhelyszéknek, s mi a Nemere Háromszéknek.” Ez a hegy békében a megélhetést, veszedelemben a búvóhelyet adta a környék népének. A tetőtől néhány lépésre, Körtvélyes-mezőn a Nagy Háború büszke emlékműve áll. Azoknak a hős honvédjeinknek a dicsőségét hirdeti, akik a szerződészegő románok 1916-os betörésekor, készületlenül is felvették a harcot, amíg Galíciából és Doberdó mellől megérkezett a felmentő sereg. A Bekecs, mint természetvédelmi terület, talán a Görgényi-havasokban élő medvék számára a legfontosabb, hiszen ősszel itt táplálják fel magukat a következő hideg hónapokra. Számukra a vidék telelőhely is, több mint 15 medvebarlangot ismernek erre felé. Más nagyragadozók, így a farkas és a hiúz mellett a környék védett állatvilágához tartozik még négy denevérfaj, a tarajos gőte, a pettyes gőte, a sárgahasú unka és a szarvasbogár.

A dicső múlt ereje

A szatmárnémeti Református Gimnázium falfestményei

Egy iskola folyosóit rendszerint a nagy névadó portréjával, vagy az elballagó osztályok tablóiával szokták díszíteni. Esetleg a szaktantermekben állnak még példaként nagy tudósok, művészek, sportolók képei a diákok előtt. A szatmárnémeti Református Gimnázium vezetése 1891-ben mert nagyot álmodni. Megbízta Bartók Lajost azzal, hogy egy egész történelmi korszakot fessen a tekintélyes díszterem puritán falaira és mennyezetére. A város szülötte akkor 40 éves, felkészült művész volt, hiszen korábban, összesen nyolc évig tanult a budapesti mintarajziskolában. A képek az 1646-os szatmári zsinat pillanatait mutatják. A falakon látható Luther Márton, Kálvin János, Károli Gáspár, Szenczi Molnár Albert, Sélyei István pápai esperes és Balogh Péter püspök arcképe. Bartók Lajos munkája tökéletesen korhű. A kiindulópont, a bejárattal szemben álló, I. Rákóczi György fejedelem udvarát ábrázoló festmény, amelyet a két nagy reformátor alakja övez. A csoportképek, valamint a portrék stílusa lenyűgöző. A XIX. század végén szinte csodának számíthattak ezek a művek. A környék egyik kulturális központjának fénykorát idézik. Olyan időket, melyek emléke a legkilátástalanabb korban is erőt adott a kitartáshoz. A jó állapotban megőrzött, azóta gondosan felújított alkotásokat a széles közönség is megtekintheti.

Tréfálkozó góbék A Nyárád menti farsangolás

A magyar néphagyomány a január 6-tól, vízkeresztől a böjt kezdetéig, hamvazószerdáig tartó heteket nevezi farsangnak. A Nyárád menti székelyek szokásvilága ebben az időszakban különösen gazdag. Vannak benne otthoni vagy fonóbeli dramatikus játékok, mint például az állatmaszkos: kecskés, medvés, lovas játék, illetve tánc. Olyan mitikus alakokat, mint a halál, szalmaember vagy hamubotos rém megjelenítő alakoskodás. Az életfordulók tréfái: menyasszony és vőlegény, új pár, lakodalmas, siratási paródiák, vénleánycsúfolás, és a különböző embertípusokkal, csoportokkal évdő játékok és táncok betyárokról, cigányokról, boszorkányokról. Farsang farkán Szentgericén a vénlegényeket csutak vagy tuskó elé fogták, akiknek ezt végig kellett húzni a falu utcáin. A menet betért minden vénlegény és vénleány udvarába és csúfondáros énekekkel, mondókákkal biztatták őket a nősülésre, férjhezmenetelre. A szokás része volt az is, hogy az egyik vénleányt a csutakra ültették és úgy húzták végig a falu utcáin. Az egykor gúnyolódó szokás napjainkra kedves játékká szelídült, de nem hiányzik belőle a tréfába rejtett figyelemfelhívás a családalapításra. A közelmúltig a farsang a fiatalok egybekelésének ideje is volt, ekkor tartották a legtöbb lakodalmat. A farsang napjaiban feloldódtak a kisközösségek szigorú szabályai, ez volt a játék és a szabadság világa.

A szecesszió csúcsa A marosvásárhelyi Kultúrpalota

Ez egy olyan alkotás a város főterén, amelyben harmonikusan érvényesülnek egymás mellett a képzőművészeti ágak. Az épület Komor Marcell és Jakab Dezső budapesti műépítész munkája. Az eredeti terveiken két emelet szerepelt, de Marosvásárhely legendás polgármestere, Bernády György kérésére a mérnökök hozzárajoltak még egy szintet. Az építkezés 1911 és 1913 között tartott. A házat – a stílusnak megfelelően – páratlan szépségű Zsolnay cserepek fedik. Magyar szellemiségű ikonográfiai programján és külső-belső díszítésén a gödöllői művésztelep festői, köztük Körösfői-Kriesch Aladár, Nagy Sándor és Sidló Ferenc dolgoztak. Ezeken megjelennek történelmünk és kultúránk legnagyobb alakjai. Az első emeleten található Tükörterem tartozéka a főhomlokzati fal nyílásainak tizenkét színes üvegfestménye. A Kultúrpalota 600 fős hangversenytermének rendkívüli akusztikáját az összes fellépő művész örömmel nyugtázza. A monumentális és méltóságteljes terem kitölti az épület háromemeletnyi magasságát. A zenekari pódium fölött magasodó, 1800-as opus számú Rieger-orgona hangszívilága máig tökéletesen megfelel a romantikus hangzásigényeknek. A Kultúrpalota otthont ad a Marosvásárhelyi Állami Filharmoniónak, a Maros Megyei Könyvtárnak és a Maros Megyei Múzeum kiállítótermeinek.

Óriáskerék a mélyben A tordai sóbánya

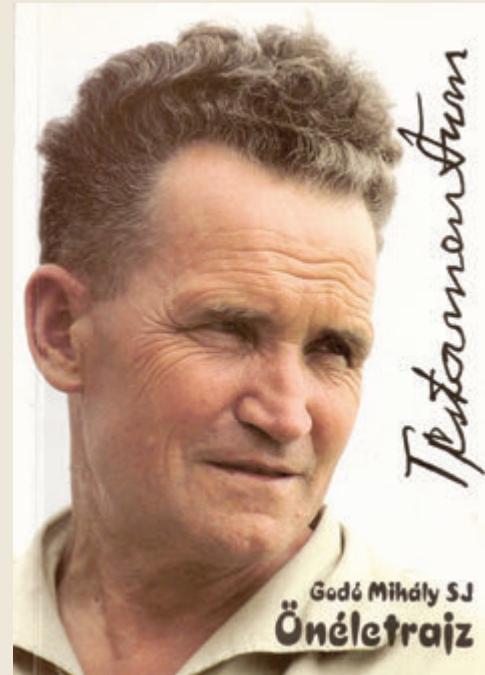
Ez a föld alatti világ Erdély egyik legkülönlegesebb látványosság. A hatalmas üregrendszer nemcsak a természet páratlan csodáit rejt, az ember is hozzáadta a magáét. Óriáskereket épített csónakázótóval, de van lent templom, teke- és golfpálya, biliárdasztalok, egy kiváló akusztikájú amfiteátrum, műfüves futballpálya, fűtött konferenciaterem és néhány fürdésre alkalmassá tett barlangi sóstó is. A Tordától északra eső, 1200 méter vastagságú, több mint 13 millió éves sókészletet már a rómaiak elkezdték kitermelni. Az Árpádok alatti bányászat első írásos emléke egy 1075-ben kiállított sóvámszámadás. 1690-től új aknákat alakítottak ki. A rengeteg só pezsgő kereskedelmet és a környék fejlődését eredményezte. Először harang formájú termekben termeltek, majd a XIX. század közepétől, a trapéz alakú kialakítással jelentősen növelték a hatékonyságot. Bányalovak mozgatták azt a csigaszerkezetet, ami a felszínre emelte a sótömböket. A munka a tordai sóbányában 1932-ig tartott. A II. világháború alatt óvóhelyként használták a tárnákat, később pedig sajtot érleltek a járatokban. A sóbánya napjainkban turisztikai központ és uniós támogatással kialakított gyógyhely. Közlekedni gyalog vagy panorámalifttel lehetséges benne. A bánya állandó, 10-12 Celsius-fokos magas páratartalmú levegője allergiásokat és asztmásokat gyógyít.

A rendíthetetlen Páter Godó Mihály

Vannak olyanok, akiket Isten kegyelme arra rendelt, hogy nagy dolgokat cselekedjenek. Godó Mihály közéjük tartozott. 1913. szeptember 25-én született Kisiratoson, húszévesen lépett be Szatmáron a jezsuitákhoz. 1942-ben szentelték pappá. Elsőként egyetemi lelkészként szolgált a Magyarországhoz visszatért Kolozsváron. 1945-től aztán elkezdődtek a megpróbáltatások, immár újra román fennhatóság alatt. Miután felozlatták a jezsuita rendet, a páter levelet terjesztett a papság körében, a Rómához és a püspökhöz, Márton Áronhoz hűtlen „békepapok” kiközösítését szorgalmazva. Ezért és „kapcsolatáért a Szentszékkal” 1953-ban 16 évre ítélték. A kommunista Románia legszigorúbb börtöneiben raboskodott, nyolc évet magánzárkában töltve. 1979-ben újabb hat év börtönt kapott. Az ártatlanokban tartotta a lelket, gyilkosok tértek meg a kezei között. Kérvényezte, hogy végleg közöttük maradjon, mint lelki gondozójuk. Ezt természetesen nem teljesítették. Hatvannyolc évesen engedték ki. Újaradon, Mihalán és Pankotán teljesített szolgálatot. Élete utolsó éveit a szentannai öregotthonban töltötte. Páter Godó Mihály 1996-ban hunyt el. Szenvedéseiért a Mindenható azzal jutalmazta, hogy halála napján is elmondhatta szentmiséjét. A kisiratosi temetőben álló síremlékén a következőt olvashatjuk:

„Történelem túrópróbáját állta, mint a hős mártírok.
Nem törték meg sem a börtön, sem a vörös Pilátusok.”

Ahol „szárba szökkent” a szerelem Petőfi Sándor Erdődön

A költő a szatmári kisvárosban udvarolt Szendrey Júliának. A lány apja, Szendrey Ignác ellenezte a házasságot, a fiatalok ennek ellenére, 1847. szeptember 8-án mégis összeházasodtak. Akkor írta meg Petőfi Álldogálok a tó partján kezdetű versét. Ez be is van vésve egy kőobeliszkbe a várral szemben. Valakik azonban 1990-ben vasrudakkal felfeszítették a kaput, és megrongálták ennek a szerelemnek a kőbe írt emlékét. A vár kápolnájának oltárát, amely előtt az ifjú pár örök hűséget fogadott egymásnak, ma a szatmárnémeti püspöki palotában őrzik.

Petőfi így írt szerelméről és a környékről *Mi van innen távol* című versében:

„Az ős vár, melynek tündére vagy,
Mely a dombról a rónára lát,
Hol kék Szamosba tölti a
Holdvilág az éjszakát,
És a kertben a tó partjánál
A gyászfűzek néma lombjai –
Mindez mind előttem áll.”

Erdődön egy emléktábla, egy emlékmű Petőfi-idézzel, és egy kettős mellszobor található, amely Szendrey Júliát és Petőfi Sándort ábrázolja. Talapzatán a legendás sorok: „Szabadság, szerelem! E kettő kell nekem!”

Bogárritkaság a gömöri karsztban

A vakfutrinka

Ha létezik sajtóságos jelenség a természetben, akkor a gömöri vakfutrinka mindenképpen az. Egy szinte láthatatlan, alig néhány milliméternyi barlangi bogár, azaz troglobiont. Ez a védett állat, a *Duvalius goemoeriensis*, ami a magyar nevét Gaál Lajos felvidéki geológustól kapta, számunkra különösen jelentős, mert sehol másutt a világon nem él, csak a Gömör–Tornai-karsztban. Tehát tudományosan fogalmazva a terület endemikus faja. Bokor Elemér, aki elsőként állította össze a magyarhoni barlangok ízeltlábúinak jegyzékét, a Derencsényi-karsztból, Ispánmező környékéről írta le 1922-ben. A karszton három évvel korábban, 1919-ben járt, és akkor fedezte fel ezt a rendkívüli bogárfajt. Az óta végzett kutatások kiderítették, hogy elterjedése kizárólag a Derencsényi-karszt területére és közvetlen környezetére korlátozódik. A karszt számos barlangjában megtalálták, legmeszebb a 8 kilométerre északra fekvő Burda-barlangban. Fő előfordulási helye azonban az 1570 méter hosszúságú Podbanistye-barlang. Itt a gömöri vakfutrinkák a nedves barlangi agyagon és a kövek alatt keresik a táplálékukat. Az egyszerű látogató észre sem veszi őket, de a szakembereknek is „jól ki kell nyitniuk a szemüket” és a lámpájukat, amikor tanulmányozzák a vakfutrinkát.

A hős testét megőrző falak Lendva, Szentháromság-kápolna

A város melletti szőlőhegyen, a katonai erődítmény helyén barokk stílusú kápolna áll. Ezt a törökök felett aratott győzelem emlékére, 1728-ban emelték, páratlan kincse egy múmia. Az üvegkoporsóban fekvő, természetes módon konzerválódott holttestről azt tartják, hogy a törökverő Hadik Mihály maradványai. Azonban Dervarics Kálmán helytörténész úgy látja, hogy a jó évszázaddal később élt, Hadik II. Mihálynak, a híres Hadik András generális atyjának a holtteste mumifikálódott. Leírása szerint: „a fejére kapott csata-sebek folytán 1733-ban meghalt, s a Szentháromság-kápolna sírboltjába tétetvén, a mésszel épített, magasan álló, léghuzamos száraz sírboltban a feloszlásnak ellenállt. Ez egy teljesen ép, összeszáradt múmia, melyen a balsamozásnak semmi nyoma, s épp ezért a természeti csodák közé tartozik.” A főoltárt tíz, a korban nagy tiszteletnek örvendő szent szobra díszíti. A templom búcsúnapjai: Szentháromság vasárnapja és az Őrangyalok ünnepe. Ilyenkor búcsús szentmisét celebrálnak, és szép számmal találkoznak itt a környékbeli hívők és a zarándokok. A Szentháromság-kápolna a körülötte lévő temetővel, a barokk szoborcsoporttal és a kápolnában, üvegkoporsóban őrzött Hadik-múmiával együtt a muravidéki magyarság izgalmas és értékes kultúrtörténeti emlékegyüttese.

A mocsár sem emésztheti el A nyárádmenti középkori harangok

Székelyföld nyugati részén az Árpád-korban épültek az első templomok. Az ezekben szolgáló harangokat fontos kegytárgyként tisztelték a hívek. A XVI. században a reformáció ezt a területet sem kerülte el. A Nyárád középső és alsó szakaszán református és unitárius hitre tértek a közösségek, ám a folyó nehezen megközelíthető felső szakasza, a Bekecs körüli rész, megmaradt katolikusnak. Dokumentáltan a XVII. századból való, ma is létező harangokat találunk a katolikus Székelyhodoson és Deményházán, az unitárius Jobbágyfalván, a református Székelymosonon és Nagyadorjánban. Ezeknél régebbi harangok is vannak a környéken. Korukat viszont felirat hiányában nem lehet megállapítani, de alakjuk miatt XIV–XV. századnak tartják a szakemberek. Berekeresztúr a Bekecsalja egyik legősibb egyházközsége, 1332-ben S. Cruce néven említi a pápai adójegyzék. Harangjáról Orbán Balázs a következőket írta: „15 mázsás és a vidék legnagyobb, legszebb hangú harangja. Régi, ferde latin betűkkel ezen körirat van rajta: „Veni Rex glorie cum pace S.R.1542.”. A szájhagyomány szerint az 1661-es tatárjáráskor ezt a harangot a mocsárban rejtették el, de később hiába keresték. A mocsárba járó konda egyik kanja azonban kitérta, s mint hűvös helyen, abban szokott pihenni. Mígnem egyszer a kondás megtalálta a disznónak megpendült fekhelyét, jelentést tett, s így szerezte vissza a falu az elveszettnek hitt harangot.

A székelyek „fehér aranya” A parajdi sóbánya

Már a környék neve is árulkodó: Sóvidék. Aki arra jár, készüljön különleges látványosságra, mert ott rejt a föld Európa egyik legnagyobb sókészletét. A sóréteg három kilométer vastag és másfél kilométer az átmérője. Amikor a – régebben gázolajat okádó dízel, manapság modernebb – busz elviszi a látogatót a vékony, 1250 méteres vájaton a bejárathoz, talán még nem is gondolja, hogy odalent milyen csoda várja. A kétszáz lépcsőfokon lesétálva egy hatalmas, jól kivilágított, 120 méteres mélységben kialakított teremrendszer, melynek állandó, száraz klímája számtalan betegsége ajánlott gyógyír. Ebben a föld alatti világban szanatórium, sporteszközök, játékok, kápolna, kávézó, drogéria, mozi vagy csak egyszerű padok szolgálják kicsik és nagyok testét és lelkét. A turizmus az 1990-es évek után lendült fel. De kezdjük az elején a rómaiakkal, majd bányázták az avarok, bolgárok és bő ezer éve tesszük ezt mi, magyarok. Már Szent István király idején megszervezték a só szállítását a Maroson. Uralkodóink rendszeresen törvényekkel szabták meg az állam és a székelység sóhoz fűződő jogait. Az erdélyi fejedelmek önálló gazdaságának egyik alapja volt a sókereskedelem. A mélyművelés 1762-ben kezdődött és a mai napig tart. A föld alatti tartalék még évszázadokra elég lehet.

A csíkszeredai Mikó-vár A Csíki Székely Múzeum

A barokk stílusú vár 1623 és 1631 között épült. Nevét első tulajdonosáról, Hidvégi Mikó Ferencről kapta, aki Bethlen Gábor erdélyi fejedelem tanácsadója, Csík-, Gyergyó- és Kászsónszék főkapitánya volt. Az erődöt 1661-ben a tatárok felégették, majd az 1700-as évek első évtizedeiben építették újjá. 1848–1849-ben, a szabadságharc egyik erdélyi központja, Gál Sándor tábornok főhadiszállása volt. Világos után a várban Haynau megtorlóközpontot rendezett be. Ezután egy bő évszázadon át katonai célokra használták, majd 1970-ben költözött a falai közé a Csíki Székely Múzeum. A mára felújított épület összesen több mint százezer tételből álló gyűjteményt őriz. Ezek nagy része régészeti és néprajzi tárgy. A legértékesebb kincsek közé tartozik a Csík-somlyói Ferences Kolostor 5758 régi kötetből álló könyvtára. Emellett több ezer érme, levéltári dokumentum, ékszer, fegyver, ásvány, tudomány- és technikatörténeti emléket is megnézhetnek a Mikó-várban a látogatók. A székelyek nagy festője, Nagy Imre több mint 6000 darabos hagyatéka és Erdély XX. századi képzőművészeinek alkotásai is elkápráztatják a közönséget, bizonyítva a magyar nép páratlan tehetségét. A vár melletti szabad téren hosszú székelykapu-sor mutatja be a környék e különleges népművészeti csodáit.

A világ legnagyobb heliotermikus tava A szovátai Medve-tó

Az említett latin szó a nap és a só közös erejére utal. A felszíni, néhány centis édes vízréteg 30-35 Celsius-fokon tartja az alatta felmelegedett sós vizet, ami Székelyföld leglátogatottabb turisztikai célpontjává tette Szovátát. A fürdőépület előtti, fából kialakított partot egész szezomban megtöltik a vendégek. Nagyrészüik a főúti villasor magával ragadó hangulatú panzióiban lakik. A só, a csapadék, a szél és a napsütés regényes tájat alakított ki a Sóvidéken. A Medve-tó körüli rövid sétaút felér egy természetrajzi előadással. A növény- és állatvilág, a tiszta források, a vad sziklák és sós képződmények egyszerűen káprázatosak. Ennek a 40 ezer négyzetméteres, tehát alig néhány futballpályányi, legmélyebb pontján 19 méteres földrajzi képződménynek már a kialakulása is mesébe illő. 1875. május 27-én az özvívzserű esőzés beszakította a sóhegyet, így délelőtt 11 órára a hegyi patakok feltöltötték alatta a kis völgyet. Nevét az alakja után kapta, hiszen a közeli csúcsokról lepillantva, egy kiterített medvebőrre hasonlít a víztükör. Magas sótartalma és nemes iszapja miatt számtalan betegség ellen javallott a benne való megmártózás. Ezt emléktábla is bizonyítja: „Szovátai Veress Józsefnek, e fürdő alapítójának a szenvedő emberiség érdekében tett áldozatkészségéért állíttatott ez érczlap az 1878-ik évi fürdővendégek által.”

A szecesszió partiumi csodája A szatmárnémeti Pannónia Szálló

Olyan gyönyörű ez az épület, hogy a korabeli képeslapok és bélyegek legkedveltebb témája, a város jelképe volt. A Pannóniának ma Hotel Dacia a hivatalos neve, azonban nehéz lenne tagadni az építők eredeti szándékát. 1897-ben Szatmárnémeti pályázatot írt ki szálloda és kaszinó tervezésére. A polgármester, Hermán Mihály feltétele a magyaros jelleg volt, amit a 11 kandidáns közül győztes Bálint Zoltán – Jámbor Ferenc építészpáros meg is valósított. A kupola alatti homlokzat Zsolnay mázas-kerámia díszei, szobrai, festett virágmintás ornamentikája, a bejárat fölötti címer az épületet a kor magyar szecessziójának legjobb művei közé emelte. Szinte felfoghatatlan, hogy mindez egyetlen esztendő alatt el is készült! Az alapkövetétele 1901. május 11-én volt, majd alig több mint 12 hónappal később már át is adták a Pannónia Szállót. A szobák, lakosztályok mellett van benne étterem, kávézó, cukrászda, bálterem, szeparék, előadóterem páholsorokkal és rengeteg kiszolgálóhelyiség. 1945-ig pezsgő élet folyt a Pannóniában, de a másodszori román megszállás véget vetett az addigi „aranykornak”. Az 1995-ben privatizált épületet később bezárták, így romlásnak indult. 2018-ban, hosszú évek elhagyatottsága után egy, a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. érdekeltségébe tartozó cég szerezte meg a szatmárnémeti Pannónia Szálló tulajdonosi jogait. Így az épület a régi főtérrel együtt újjulhat meg, amire a város 6 millió euró uniós forrást nyert.

Alattunk a régiek szelleme

A kisiratosi kunhalmok

Az egykori Csanád vármegyei település első írásos említése 1446-ból való. De ma is látható jele az ősidőkre visszanyúló emberi jelenlétnek a közelben emelkedő Szőlős-halom és a Snajderhalom. A kunhalmok öt–tíz méter magas, 20–25 méter átmérőjű dombok, kúpok Eurázsia sík vidékein. Ezek temetkezési helyül, határjelként, esetleg őrhelyként szolgálhattak. A kisiratosi maradványok részei annak a rejtélyes, pávaszem alakú kunhalom-csoportnak, amelynek elemei a Körösök és a Maros–Tisza között helyezkednek el. Hogy a falu mostani lakóinak közvetlen elődei lennének-e ezek építői, talán sohasem derül ki. De a maiak házaikat, templomukat és temetőjüket azokra a rögökre építették, amelyeken a régiek éltek, és amiben hátrahagyták nyomaikat. Az ő szellemük otthonaik maradványain, csontjaikon keresztül azóta is jelen van. Illyés Gyula szerint ezek a környék katedrálisai és piramisai. A halmok a legépebben megmaradt emlékek az írott történelem előtti időből. Ám hogy kik emelték és pontosan miért, azt csak találgathatjuk. Az erdélyi líra egyik kiemelkedő alakja, Kiss Jenő így ír Kurgán című versében: „Itt születtem – e dombok őrzik régholt ifjúságomat, mint kurgánok az elmúlt vitéz dalás karcsúságát... Lám, itt születtem – s itt nyugszik belőlem, mi szép volt. Húsz éve? Ezer éve? Ívükbe zárják titkukat a dombok. Hallgat az égbolt. Rég volt.”

Isten segedelmét kérve Nyárádmenti tavaszi határkerülés

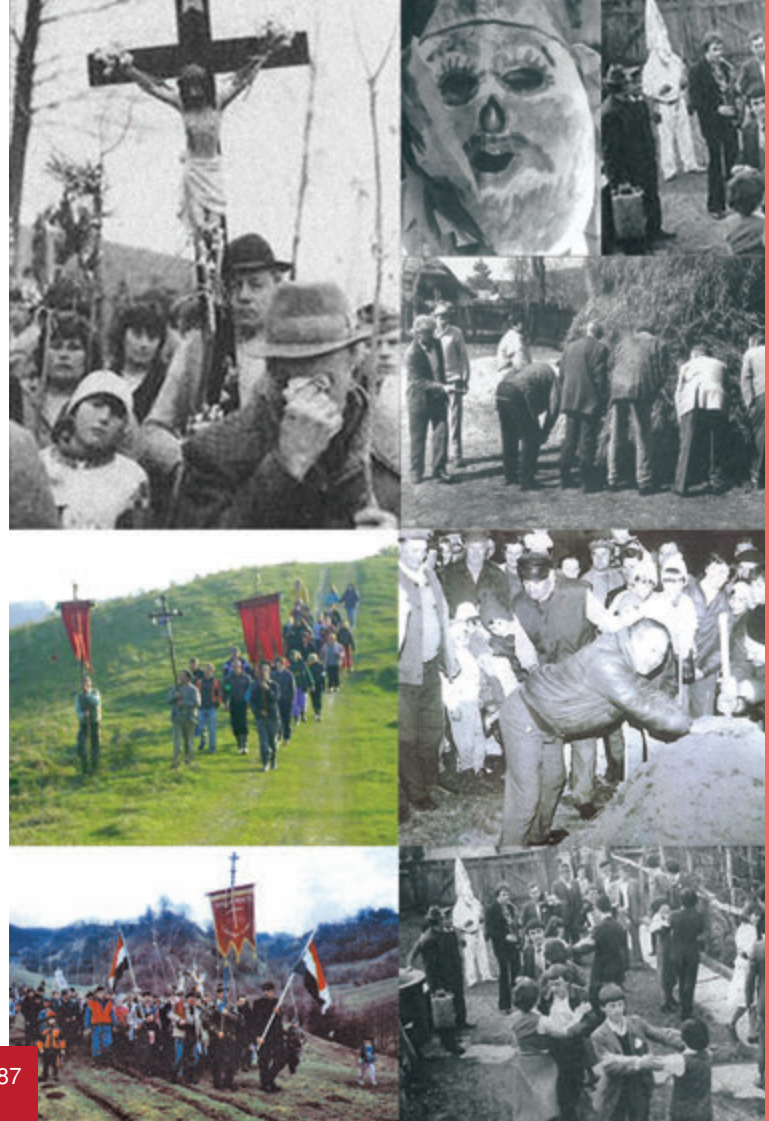
A vidék katolikus falvaiban processzió, egyházi felvonulás a határkerülés. A férfiak a pap vezetésével húsvét hajnalán zászlókkal, feszülettel körbejárják a mezőt. Énekelnek, áldást kérnek, jó termésért imádkoznak. Útközben faágakat vágnak, ezeket virágokkal díszítik. A megszentelt vesszőket otthon az istállóba és a kapukra szegezik. A Középső-Nyárádmente többségében protestáns felekezetű településein világi esemény a határkerülés. A levezetésére tisztségviselőket választanak: királyt, bírót, csapómestert, oldalvédőket és sereghajtókat. A király a többi tisztségviselővel szabályokat, törvényeket állapít meg a megszólításra, a viselkedésre és ezeket senkinek sem szabad áthágnia. Aki hibázik, annak megcsapás jár. Ezt azoknak a fiatal legényeknek kell elszenvedniük, akik először vesznek részt a határkerülésben. A következő versrészlet Bedéből származik, az 1970-es évekből: Igen tisztelt uram, szokás minálunk, falunk határára ilyenkor ki-menni.

Ki is mentünk Isten kegyelmével, onnan jöttünk ilyen ellankadt kedéllyel.

Határkompjainkat helyreállítottuk, csorgó kútiainkat megjavítottuk, Hogy a bágyadt munkás majd a nyár hevében szomját oltassa tiszta jókedvében.

Imákat zengtük a menny kárpitjára, bő áldást szórjon Isten falunk határára.

Áldott legyen annak búzatermő földje, szőlőskertje, rétje, őszi s tavaszi minden veteménye...

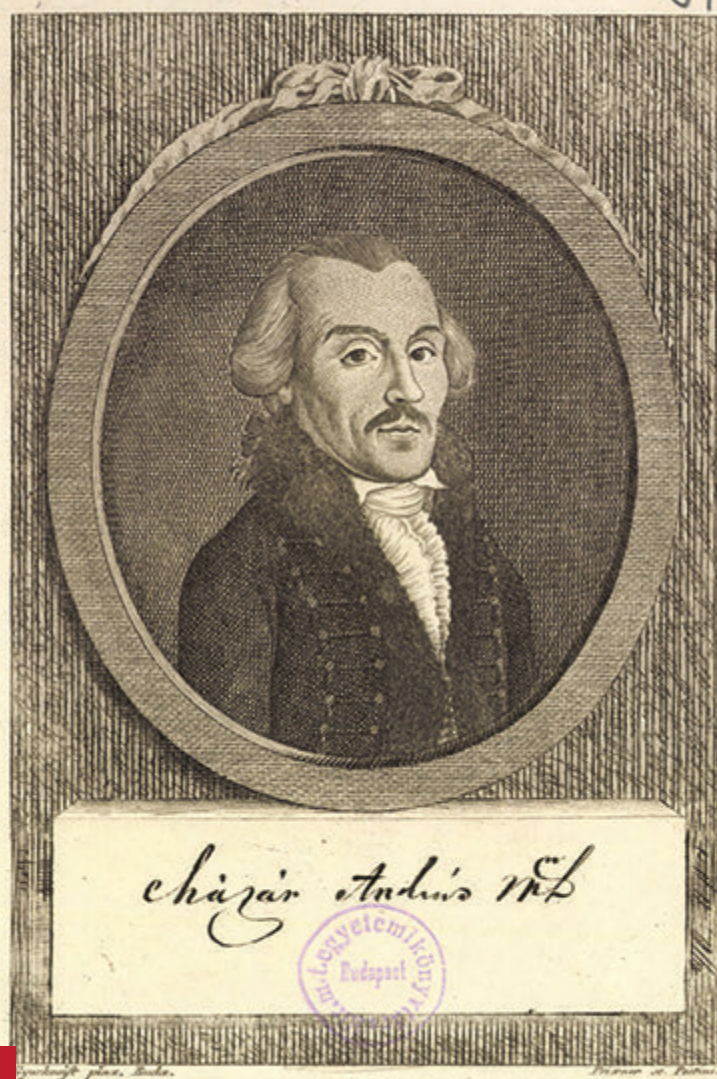
Szent László kövei A nagyváradai vár

Az erőd elődjét, a vizesárokkal körülvett monostort a városalapító „Lovagkirály” emeltette a XI. században. A legenda szerint egy kilőtt nyílvevő mutatta meg az épület pontos helyét. Az uralkodót falai között temették el, és 1192-ben ott avatták szentté. A XIV. század második felében a Kolozsvári testvérek, Márton és György, elkészítették a három szent, István, Imre és László bronzszobrát. Majd ugyanők megalkották a kor csodájának számító, életnagyságú Szent László lovas szobrot aranyozott bronzból. A művek a várban álltak a török hódításig. A váradi püspökök közül Vitéz János és Fráter György is jelentősen megerősítette a török veszély miatt a várat. Mai, ötszögletű formáját Bethlen Gábor alatt kapta, aki gyakran megfordult az 1619-re elkészült fejedelmi palotában. Ennek látványos, késő reneszánsz termeit az elmúlt esztendőkből tárták fel és restaurálták, nagyrészt az Európai Unió támogatásával. A hatalmas Bethlen-bástya több száz szekérnyi, Kolozsvárról átszállított, faragott kőből készült. Ez a négyszáz évvel ezelőtti munka bámulatos teljesítmény volt, mert a két város közötti 160 kilométeres úton le kellett küzdeni a Királyhágót is! Az 1848–49-es szabadságharcban a vár császári parancsnoka, Glasser osztrák tábornok, a helyőrséggel együtt átállt a szabadságharc oldalára. Így a váradi vár a magyar vezérkar egyik főhadiszállásaként működött.

A magyar nyelv és az elesettek ügyvédje Cházár András

A Gömör megyei Jólészen született 1745-ben. Kiemelkedő tanuló volt. Ezt késmárki és eperjesi iskolájában is tandíjmentességgel jutalmazták. 1767-ben végzett jogászként. Ügyvédként a rászorulókat ingyen képviselte. Amikor II. József kötelezővé tette a német nyelvű ügyintézt Magyarországon, tiltakozásul felhagyott a praktizálással. 1790-ben Gömör vármegye főjegyzővé választotta. Rimaszombatban, a megyei közgyűlésen gyűjtő hangú szónoklataival ostorozta az uralkodói önkényt. II. József halála után utódjához, I. Ferenchez címezte „Esedező levél” című írását, melyben a jobbágyok sorsának emberivé tételét szorgalmazta. 1800-ban, felesége halálakor megfogadta: „Mások nyomorúságát fogom enyhíteni, hogy a magamét felejtsem.” Ekkor fogott bele az első magyar siketnéma-intézet megszervezésébe, ami 1802-ben meg is nyithatta kapuit. Az alapítót kora nem értékelte. Cházár András 1816-ban mindenki által elfeledve halt meg. 1902-ben, az intézet alapításának 100 éves évfordulóján megemlékeztek róla, 1990-ben az intézet felvette alapítója nevét, a tanulók minden évben koszorút helyeznek az iskola udvarát díszítő Cházár-szobor talapzatára. Jólészen, szülőházában emlékkiállítás tiszteleg a falu nagy szülőtte előtt. A Magyar Posta 1962-ben emlékbélyeget bocsátott ki Cházár András arcképpel.

A székely „ezermester” Kajcsa Jakab faragott kapui

Eredetileg ács volt, aki művészi faragott és kőműves testvérével házakat is épített. Kajcsa Jakab 1892 és 1968 között élt Nyárádköszvényesen. Az egyik legkorábbi, legdíszesebb alkotása falujában a 27-es számú porta bejárata. A cseréppel fedett nyeregtetős kapun a szőlőindákhoz szőlőlevelek és gazdag fűrtők kapcsolódnak. Ezekhez illeszkednek a katolikus egyházi szimbólumok. Az oszlopon a cipészeszközök; az ár, a kalapács és a kaptafa a tulajdonos foglalkozását jelzik. A szemöldökfán olvasható az 1925-ös évszám. A 301-es számú telek kapuját a szőlőindás motívumok felett háborús jelenet díszíti: egy kivont karddal vágató huszár és egy puskát tartó katona néz egymással szembe. Felirata: „Állította Fazekas Ferenc, Kukucska Katalin 1928”. A 274-es számú ház kapujára kalapácsot, fogót, üllőt és fújtatót rendelt tulajdonosa, utalva kovácsmesterségére. Felirata „Barabási Péter, Kibédi Ilona 1946”. A mester utolsó kapuja 1959-ben egyik fia, Boldizsár számára készült, aki a faragásban maga is részt vett. Kajcsa Jakab nem csupán Nyárádköszvényesen dolgozott. Unokája elmondta, hogy a szomszédos falvakban is gyakran vállalt házépítést, vagy kapuk faragását a nagypapja. Kajcsa Jakab saját kapujára lovakat faragott. A szenvedélyes vadászok portáit szarvasmotívummal, a nagygazdák kapuit szarvasmarhákkal díszítette.

Egyik rabságból a másikba

A karlócai béke, 1699

A Magyarország középső harmadát akkor már százötven éve megszállva tartó törökök – erejüket túlbecsülve – 1683-ban megostromolták Bécset. Sikertelen vállalkozásuk végül másfél évtized alatt közép-európai jelenlétük végéhez vezetett. Ez történhetett volna hamarabb is, de Buda 1686-os visszavétele után XIV. Lajos francia király hátba támadta addigi osztrák szövetségését. Ezzel megakadályozta a keresztény seregek végső sikerét, pedig már a Balkánon, Szkopjénél folytak a harcok. Így a jó évtizeddel elodázódott béke időt adott a muzulmánoknak soraik rendezésére. Végül a zentai csata – Savoyai Jenő herceg nagy győzelme – teremtette meg azt a hadi helyzetet, hogy mindkét fél tárgyalóasztalhoz üljön. Történt ez annak ellenére, hogy a franciák igyekeztek további küzdelmekre ösztönözni II. Musztafa szultánt. A magyar király, I. Lipót német-római császárként lépett fel, ezért a rólunk folyó egyezkedésen magyar politikus nem vehetett részt. Tehát rólunk, de nélkülünk döntöttek a felek, mint ahogyan ez jó háromszáz évvel később is történt. Ezúttal azonban a Temesköz és Nándorfehérvár kivételével, osztrák uralom alatt egyesült Magyarország. Az Erdélyi Fejedelemség megszűnésével egy időre az önálló magyar politizálásnak is vége szakadt. A szerémségi Karlócán, a szerződés aláírásának helyén ma is áll a többször újjáépített Békekápolna.

Ősi fegyverünk modern sikerei

A magyar szablya

Ez volt a honfoglaló magyarság egyik legpompásabb eszköze. A szablya 70–90 cm hosszú, enyhén ívelt, edzett pengéjű szűrő- és vágófegyver. A homorú oldalát a hegyétől visszafelé, harmadnyi hosszán szintén élesre köszörülték. Ez a fokél. Bőrrel borított markolatánál a kezét keresztvas, később kosár védte. Az Árpád-kortól kezdve, a mindenkor erdélyi katonai egységek fegyverzetének állandó része volt a szablya. Székelyföldön a mai napig kerülnek elő az 1848-as szabadságharc leverését követő betiltás miatt elrejtett szablyák. A legendás Borsody László őrnagy már a századfordulótól oktatta a tisztjelölteket a Ludovikán. Trianon után, a Katonai Akadémiából kiválni kényszerült Magyar Királyi Toldi Miklós Honvéd Sporttanár- és Vívómesterképző Intézet fővívómestere volt. A támadó és védő mozdulatok ezernyi kombinációját világos rendszerbe építette, sőt merített a hagyományos magyar szablyavívás felderítő, majd támadó taktikájából is. Ezek katonai logikával történő tökéletes összefűzése egyetlen más külföldi vívómetódusban sem található meg. Ennek köszönhetően az olimpiai történelemben egyedülálló módon 1908 és 1964 között – 56 éven át nem akadt legyőzője a magyar kardvívóknak. Borsody László a világ valaha élt legsikeresebb vívómestere, aki 18 olimpiai és világbajnokot nevelt a magyar kardvívás dicsőséges évtizedeiben. A Hungarikum Bizottság „a klasszikus magyar szablyavívás hagyományát” 2020-ban a Hungarikumok Gyűjteményébe emelte.

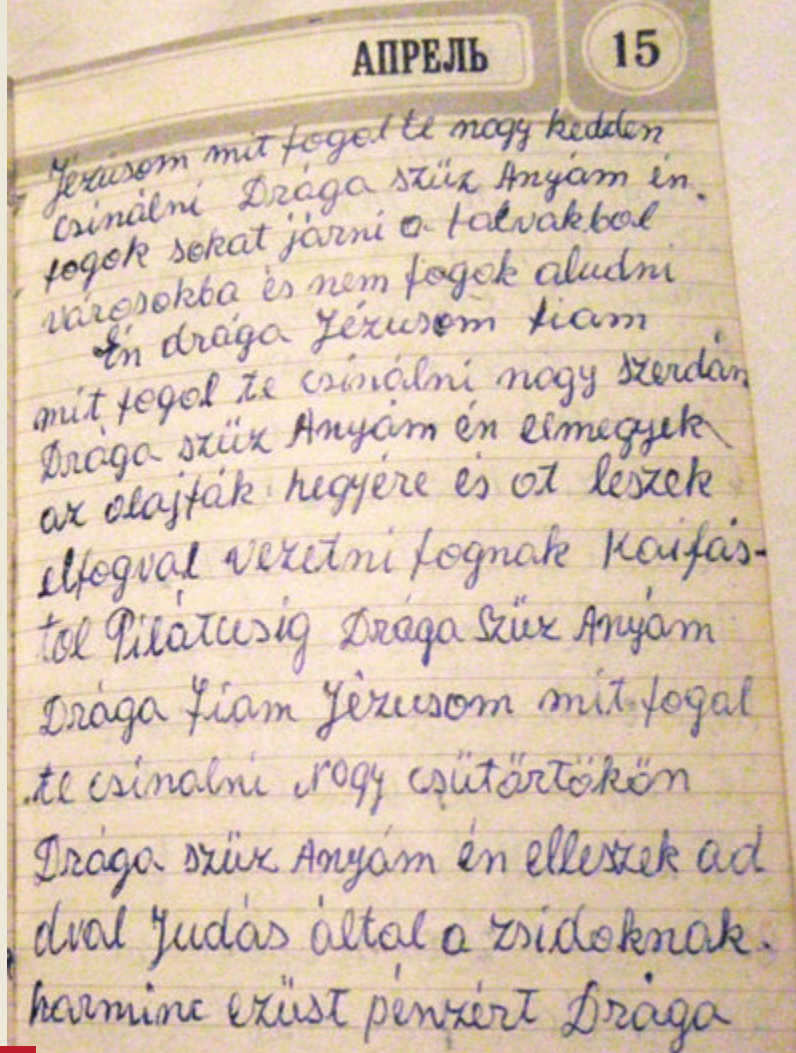
Hittel, sporttal és kultúrával Kú Lajos Összmagyar Diákbajnoksága

A népszerű futballistát a 70-es évek magyar sportvezetése elűldözte hazájából. Akkori kifejezéssel: disszidált. Az eltiltása utáni első meccse a belga FC Bruges színeiben mindjárt az 1978-as Bajnokcsapatok Európa Kupájának a döntője volt a Wembley Stadionban. Pedig a Népszabadság azokban a napokban azt írta róla, hogy kocsmai verekedés miatt börtönben ül. Később játszott Amerikában és Ausztriában. Az 1990-es évek végén települt haza, és 2004 óta szervezi a Kárpát-medencei Összmagyar Nemzeti Diákbajnokságot. Ebben a Magyarországtól elszakított területek fiataljai együtt versenyeznek anyaországi társaikkal asztaliteniszben, birkózásban, kézilabdában, labdarúgásban és sakkban. A szellemi vetélkedővel összekötött előselejtezők után a régiók győztesei szerepelnek a döntőben. Az évente több ezer fiatalot megmozgató rendezvényen tűnt fel Nikolics Nemanja válogatott labdarúgó is. Kú Lajos mert még ennél is nagyobbat álmodni, és mozgalmát „kiterjesztette” az egész világ magyarságára. Ma már részt vesznek a tornán ausztráliai, nyugat-európai, észak- és dél-amerikai, tehát a diaszpórából érkezett magyar diákok is. Az egykori sikeres focista, az Aranycsapat Alapítványt vezető Kú Lajos élete fő művének tekinti az Összmagyar Diákbajnokságot.

Szájról szájra Kárpátaljai archaikus ima

A Szovjetunióban a templomok bezárása, a vallás eltírása, a papok Gulágra hurcolása sem tudta teljesen kiölni az emberekből a hitet. A fohász, még ha alig hallhatóan is hagyta el az ajkakat, eljutott az égbe. A tiltott „hivatalos imádságok” helyett mondták az öregektől tanult különleges, régi szavakból álló imákat. Így ír erről dr. Kész Margit néprajzkutató: E csodálatos szövegek a szinte teljesen elveszett középkori magyar nyelvű vallásos költészetünk bizonyítékai. Lírai kezdőképpel indulnak, amelyek gyakran természetből vett motívumok: Amott egy fa kivirágzott-/Anna asszony alatta ül... – gyűjtötték Salánkon, 2004-ben. Fehér rózsza Mária/Engem Jézus találta/Szent igével ígézett,/Aranygyűrűvel pecsételt... – származik Nevetlenfaluból 2002-ből. Vannak kutatók, akik az archaikus imaműfajt az Ómagyar Mária-síralom édestestvérének nevezik. A legjellemzőbb és legérdekesebb rész a záradék, amely tudatja az ima elmondásáért járó kegyelmet: Eridj fel a kápolnába/Kiáltsd fel az én szavaimat-/Aki ezt az imádságot elmondja/Este lefektibe, reggel felkeltibe-/Lészen velem az örök valóságban Amen – mondták 2010-ben Karácsván. A mai napig hordozója és továbbadója e szövegeknek a gyermeke betegágya fölött imádkozó szülő, a kegyes halálért könyörgő haldokló, a nyugodalmas éjjeli álmot kívánó, a virradatnak örvendő és mindazok, akik este lefektükben, reggel felkeltükben imádkoznak a bűnösökért is.

A falakon Szent László

A székelyderzsi unitárius vártemplom

Ez az épület Székelyföld csodája. Magában hordozza az ott élők évezredek tudását, kultúráját. A falak ősi freskói, rovott jelei, katolikus és unitárius szellemisége, az Árpádok, a Hunyadiak, az erdélyi fejedelmek emlékei méltán emelik az UNESCO világörökségi listájára. A legnagyobb értéke azonban az emberek ma is élő hite. Ennek régről öröklött bizonyosága a templom tárolóiban őrzött családi gabona és a bástya gerendaszögein lógó sonka és szalonna. Gabonát naponta, a füstölt húst szerdánként lehet hazavinni. Az udvarhelyszéki települést 653-an lakják, mindannyian magyarok. A régi kápolnát, ahol ma az orgona áll, az 1200-as években, a templomrészt a XV. században, a várfalat és a bástyákat a török veszély idején, száz évvel később emelték. A tetején futó védelmi szint a lőrésekkel és a szuroköntőkkel 1605-re készült el. A padokat 1790-ben faragták. Orbán Balázs művében, a Székelyföld leírásában a következő áll: „A derzsi egyház egyike a csinosabb és a közönséges községi templomoknál nagyobb, gótizálású templomoknak.” A monumentális vártemplom kincse a rovásírásos emlék és a XV. századból származó falképek, köztük Szent László királyunk teljes legendaábrázolása. Ezt Huszka József rajztanár fedezte fel a le-lehulló vakolat alatt, az 1800-as évek végén.

Székelyföld színe-java A nyárádszeredai nagyvásár

A marosszéki városnak már 1606-ban joga volt országos vásárt tartani. 1790-re három sokadalommal is büszkélkedhetett: Polixénia, Vasas Szent Péter és Judit napján. A XX. században Nyárádszeredában februárban, májusban, júliusban, augusztusban és decemberben volt országos barom- és kirakóvásár. Ezeken nemcsak a környező vidék, de Székelyföld távolabbi tájairól érkező iparosok és kereskedők portékáiból is lehetett vásárolni. A Görgényi-havasokból szedret, málnát, áfonyát, Alsó-Nyárádmentéről zöldséget, konyhakerti növényeket, Parajdról sót, Homoródmásról meszet, Nyárádselyéből szenet, a Nyárad felső vidékéről fenyőfából készült asztalosmunkákat, Szentgericéről gyékényből készült használati eszközöket hoztak az árusok. A havasokról a kádárok fenyőfából készült munkáikat, a nyáradremetei cigányok fonóorsókat és laskasírtókat, azaz nyújtófát árultak. Az abodiak gyökérpipákkal jöttek, de lehetett venni bőr-, gyapjú- és cseréptárgyakat, valamint textíliákat. A szocializmus alatt a felhozatal egyre szegényesebb lett és a vásárok régi, ünnepi hangulata is elveszett. 2000-ben, a „hordási-vásárnapok” kulturális és sportrendezvényekkel bővültek. Az utóbbi években az augusztus 1-jei vásár alatt tartják a Nyárádszeredai és a Nyárádmente Kistérségi Napokat, így a piacon is egyre gazdagabb a kínálat.

Egyszerűség, harmónia, monumentalitás

A szatmárnémeti püspöki palota és kincsei

A palota a szomszédos székesegyházhoz hasonlóan klasszicista stílusú. 1805 és 1892 között folyamatosan épült, bővült, de a hivatali munka az elsőként elkészült szárnyakban már 1809-ben megkezdődött. A monumentális lépcsőházat 2006 óta egy hatalmas, szépen faragott korpusz díszíti, amely 1771-ben készült. A püspöki kápolna oltára irodalomtörténeti jelentőségű, hiszen az korábban az Erdődi-vár kápolnájában állt, és a szülői tiltás ellenére, 1847. szeptember 8-án előtte fogadott Petőfi örök hűségét Szendrey Júliának. A palota kápolnájának gipszkazettás mennyezete alatt Szent Erzsébet, Szent István, Szent Imre, Szent Margit, Szent László, Boldog Özséb, Szent Adalbert, és Szent Gellért domborműve látható. Díszterme mai kinézetét 2004-ben nyerte el, azóta számos rangos esemény színhelye volt. Falait szatmári püspökök arcképei, a palota folyosóit festmények, szobrok, képzőművészeti alkotások díszítik. Ezek nagy része Meszlényi László püspök gyűjteményéből származik. Itt található a levéltár, valamint a könyvtár. A felbecsülhetetlen értékű könyvritkaságok, XVI–XVIII. századi egyházi kiadványok sokaságát tartalmazza. A könyvek nagy része eredetileg ferences és minorita gyűjteményekben, illetve a plébániákon volt. A viszonylag fiatal, kétszáz éves Szatmári Római Katolikus Püspökség püspöki palotája kiemelkedő eszmei, szellemi érték.

Táltosok hangszere Csallóközi dudáshagyomány

A Felvidéki Magyar Értéktár szerint Csallóköz zenetörténetének egyik legfontosabb része a dudáshagyomány. Ezt Bartók, Kodály és Lajtha László még a XX. század elején is archaikus állapotban találta. A Magyar Néprajzi Lexikon szerint a duda két vagy több nyelvsípból álló többszólamú hangszer, melynek sípjait szájjal vagy fújtatóval felfújtt tömlő segítségével szólaltatják meg. Minden falunak megvolt a dudása, aki első volt az emberek között – az élő kalendárium, aki hangszerével jelezte a „teendőket”. Így két dudás nem férhetett meg egy csárdában. „Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni” – szól a népdal, utalva a dudások különleges, „táltosi” képességeire. Csallóköz hatalmas árterein olyan pásztorkultúra jött létre, amelynek egyik legmarkánsabb eleme volt a dudálás. Ennek újra felfedezői a városi néptánc-együttesek voltak. A 70-es, 80-as évek Budapestről kiinduló táncmozgalma az akkori Csehszlovákiába is utat tört. A Csallóközben akkor már egyetlen dudás sem élt, ezért játékkukat csak régi felvételekről lehetett megtanulni. A hagyományt Szomjas-Schiffert György, Ág Tibor, Barsi Ernő, Marczell Béla, Agócs Gergely és a Csallóközi Kiskönyvtár sorozatban megjelent, A csallóközi dudáshagyomány című könyv szerzője, Nagy Iván „élesztette” újra. Nekik köszönhetően a duda tovább szólhat, és része lehet a sajtóságos csallóközi tudatnak.

Az eleméri Szent Ágoston-templom Kiss Ernő aradi vértanú végső nyughelye

A délvidéki magyarság zarándokhelye az eleméri Szent Ágoston katolikus templom. 2000-ben még 130 híve volt a plébániának, a legutóbbi kimutatások szerint a katolikusok száma mindössze 15-20 lélek. Erről a nagybecskereki Tietze Jenő atya így gondolkodik: „Sajnos egyházilag a templom elveszítette jelentőségét, ennek ellenére havonta kijárunk misézni. A templomot átengedni az enyészetnek ezeréves történelmünk feladását és a történelem színpadáról való többlépcsős visszavonulásunkat jelentené.” A Szent Ágoston-templom kriptájában van ugyanis Kiss Ernő aradi vértanú végső nyughelye, ahova – mint azt a templom főhomlokzatán levő emléktábla hirdeti – 1872. október 7-én helyezték el. A regényes sorsú tábornok testvére megvesztegette Kiss Ernő hóhérát, aki negyven arany ellenében kiadta a holttestet a tisztiszolgájának. Előbb álnéven az aradi temetőben, majd Katalinfalván temették el. Innen került a kiegyezés után végső nyughelyére, annak a templomnak a kriptájába, melyet ő maga építtetett. A templom az egyetlen hely, amely emlékeztet arra, hogy a XVIII. és XIX. század legjelentősebb földesurának, az örmény származású Kiss családnak voltak itt a birtokai. A család kastélyát a II. világháború után földig rombolták. A Szent Ágoston-templomot is megrongálták, így 1951-ben újra kellett szentelni.

A legnépszerűbb székelyek Bagossy Brothers Company

Talán nem túlzás napjainkban ezt állítani a gyergyószentmiklósi együttes tagjairól. Koncertjeikre, legyen az a Kárpát-medencében bárhol, hónapokkal korábban elkapkodja a jegyeket a közönség. A 2013-ban összeállt, és még mindig szemtellenül fiatal társaságról azt mondják, hogy alternatív, indie, folk, rock stb. stílusú a zenéje. Hát, legyen. Egy biztos, süvít a tehetség minden akkordjuktól, hangfoszlányuktól, gondolatuktól. Hogy ebben mekkora része van a szülőföldnek? A gitáros, Tatár Attila így beszélt erről egy interjúban: „Természetesen erre büszkék vagyunk, örülünk neki, hogy innen származunk, de alapvetően úgy tekintünk önmagunkra, hogy mi gyakorlatilag egy nem budapesti, hanem egy vidéki zenekar vagyunk. Vannak pécsiek, vannak debreceniek, szegediek, meg vannak gyergyóiak, aztán kész.” A kereskedelmi média műanyag világa nem ismerte fel a Bagossy-zenében azt a bizonyos X faktort. De 2015-ben „Elviszlek” című nótájukkal megnyerték a Legszebb Erdélyi Magyar Dal versenyt, és támogatásra méltónak találta őket a Cseh Tamás Program is. 2019 egyik legnagyobb sikerű videóklipje az együttes „Visszajövök” című dalából készült. Ebben szerepel a tételmondat: „Miklóson nem játék a medve.” A Bagossy testvérek, László és Norbert, Bartis Szilárd, Kozma Zsombor és Tatár Attila alkotta Bagossy Brothers Company jégkorongrajongó. Aki lemarad a koncertjeikről, a Gyergyói Hokiklub „B”-közepében megtalálja őket. A nagydobot Laci viszi.

Kő, víz, vas A Hétlétrás-szoros és -vízesés

Ezt vajon hogy csinálták? – vetődik fel a kérdés, a szurdok sziklái között húzódó létrarendszer láttán. Már a megközelítése is páratlan élmény. A Sipoly-patak mentén, ősi erdőben, köveken, fahidakon, óriási gyökerek képezte lépcsőkön lépdelve vezet az út, az 1844 méter magas Nagykőhavas-hegység Hétlétrás víz-eséséhez. A Kárpát-kanyarban járunk, Brassótól délre. Itt hét nagyobb zuhatagot táplál a patak, melyek látványa magával ragadó. A Hétlétra szakadéka 160 méter hosszú, szintkülönbsége 58 méter. A vízlépcsők magassága 2,5 és 15 méter közötti. Nevét onnan kapta, hogy a közlekedést a szűk szurdokban hét meredek vaslétra teszi lehetségessé. A leghosszabb létra 12, a legrövidebb alig 2 méter hosszú. Egy kis bátorságot mérítve mindenki végig tud haladni a vastraverzeken, ez a kanyon megéri. Az ember olykor egy-két méternyire kapaszkodik a mélybe száguldó, háborgó vízeséstől. A nyári forrásokban kellemesen hűti a testet a hűvösen permetező vízharom, ősszel és tavasszal kötelező az esőkabát. Reményik Sándor Találkoztam a szabadsággal című versében így ír e tájról:

Bucsecs, Csukás, Királykő, Kőhavas:
E fellegvár alattunk mily havas.
A Nagykőhavason mentem én által
És találkoztam fent a szabadsággal.

A megtörhetetlen Márton Áron

Erdély püspöke a XX. század legkiemelkedőbb keresztény személyiségeinek egyike. Méltó társa Teréz anyának, Desmond Tutu püspöknek, Mindszenty József hercegprímásnak vagy II. János Pál pápának. Földműves családban született 1896-ban, Csíkszentdomokoson. A Nagy Háborúban hadnagyként szolgált, háromszor sebesült meg. A román megszállás után, 1920-ban jelentkezett a papi szemináriumba, 1924-ben szentelték fel. XI. Piusz pápa 1938 decemberében nevezte ki gyulafehérvári megyéspüspökének. „Non recuso laborem – Nem riadok vissza a munkától” szöveget jelmondata. Amikor 1940-ben Észak-Erdély felszabadult, ő nem mozdult székhelyéről, és továbbra is a Romániában rekedt hívei élén maradt. 1944 májusában tiltakozott a magyarországi zsidóság deportálása ellen. Az újabb megszállás után szót emelt a magyarság jogaiért, szembefordult a kommunista hatalommal. Az 1949-es csíksomlyói búcsúra Áron püspök lóháton vonult be, beszédét százezrek hallgatták. A román állami vezetéssel semmilyen kompromisszumra nem volt hajlandó. Összesen 18 évet töltött börtönben és házi őrizetben. 1980-ban hunyt el veserákban. 1999-ben a jeruzsálemi Jad Vasem Intézet a Világ igaza címet adományozta Márton Áronnak. Emlékét Erdélyben iskolák, intézmények, utcák, egyesületek, szobrok őrzik. Boldoggá avatási eljárása folyamatban van. A magyar kormány 2016-ot Márton Áron-émlékvé nyilvánította.

Lova patkója a sziklából forrást fakasztott

Szent László hagyománya Debrődön

A Kárpát-medence legészakibb magyar többségű települése Debrőd. A „végváriak” kitartásához Szent László tisztelete ad kifogyhatatlan erőt. A legenda szerint lovagkirályunk a kunok ellen vívott csata után a falu mellett pihent meg seregével. A szomjazó vitézek láttán a Teremtő meghallgatta az uralkodó fohászát, aki lova patkójával – azóta is bővízű – forrást fakasztott a sziklából. A csodatétel után a Szent Lászlóról elnevezett tisztáson kápolna épült, amely a következő évszázadokban búcsújáróhely lett. Írott adatok szerint Bátkey Domonkos, jászóvári prépost 1500 körül építtetett azon a helyen templomot. Ennek egy részének keletkezését régészek jóval korábbra teszik. A falakat az évszázadok teljesen eltüntették, a XX. századra már szinte csak a templom alapja maradt. Ezt látva a debrődiek, élükön Papp Anna polgármesterrel és Frankovics László plébánossal elhatározták, hogy Isten házáat felújítják, és régi méltóságát visszaadják. Szántai Lajos kutató javaslatára 2006 tavaszán Tamás Gábor építész tervei szerint indult meg a munka, amely egy bő év múltán be is fejeződött. Az eredmény egy a Kárpát-medencében egyedülálló növénytemplom, amely a környezetéhez tökéletesen illeszkedik. Papp Anna polgármester asszony már nem élhette meg az újraszentelését. A hívek 2007 óta Lászlónapi búcsút tartanak ezen szent helyen, amit méltán tartanak a Felvidék „Csíksomlyójának”.

Lebegve fürdeni A parajdi termálvíz

A forrás egy próbafúrásakor, 1949-ben tört fel a Harom-tető lábánál. Gyógyhatását rögtön felfedezték. Elsősorban a reumás és csúszos betegségben szenvedőknek ajánlották. A sűrű, bő egy kilométeres mélységből feltörő sós víz eleinte 60 °C-os volt. Jódos, brómos, alkálifémes, nyomokban bikarbonátos összetétele, kissé olajos szaga, és enyhe radioaktivitása különlegessé teszi az ismert sós vizek körében. Kísérőgázai: metán, etán és széndioxid. A betegek a vízből lerakódó, jellegzetes szagú fekete iszappal kengették fájó, reumás testrészeiket. 1950-ben a termálvizes forráskút fölé fürdőépületet emeltek. 1952-ben megnyitották a strandot. A jelenlegi meleg kádfürdő épületét Telegdy Károly, akkori bányaaigazgató tervezte. Az 1960-as években vasárnaponként a sóbánya fúvószenekara szórakoztatta a fürdőzőket. A kutatófúrásból származó sós termálvíz hozama apadni kezdett és a hőmérséklete is lecsökkent 39 °C-ra. Jelenleg csak a sóbányából kiszivattyúzott tiszta sós vízzel táplálják a szabadtéri sós strandot. Ennek olyan magas a konyhasó-koncentrációja, hogy a vendégek mozdulatlanul, papírhajóként lebegnek a felszínén, mert szinte lehetetlenségnek tűnő vállalkozás ebben az úszás. Parajdon ma modern fürdővilág működik, amelynek népszerűsége a gyógyulni vágyók és a turisták körében vetekszik a közeli, szováti Medve-tóéval.

A legtöbb magyar egy helyen Csíksomlyói pünkösdi búcsú

A kereszténység és a „Napba öltözött asszony” tisztelete ősi időkre nyúlik vissza a székelyek között. Az idősebb Cserey Farkasnak tulajdonított, 1780-ban készült „Geographia Mariana Regni Hungariae” című munkában ez áll: „A székelyek, amióta a scithiai pogányságból kitértek, mindekkor a sokrendbeli bajok, veszedelmes idők és a fejedelmek változásai között is az igaz hitben megmaradtak.” Dokumentált nyoma 1444-ből van a Csíksomlyói búcsúnak. IV. Jenő pápa akkor kérte a csíki hívek segítségét a ferences templom felépítéséhez. Jutalmul búcsút engedélyezett Somlyón. Egy legenda szerint az unitárius János Zsigmond fejedelem ellen arattak győzelmet a katolikusok 1567-ben, és azóta adnak hálát ezért a hívek a nyeregben. Ennek ellentmond az a tény, hogy az unitárius vallás egy évvel később, 1568-ban bontott zászlót, és maga a fejedelem mondta ki – a világon elsőként – a felekezeti szabadságot. Az biztos, hogy a XVII. században a tatárok porig rombolták a ferences kolostort és a templomot. Az emlékezők állították, hogy a bő kétméteres, hársfából készült Szűz Mária-szobrot az ellenség sem elvinni, sem elégetni nem tudta. Erre a kán lándzsájával akarta ledönteni, mire a karja megbénult. Az 1500-as évek elején készült kegytárgy az erdélyi művészet kiemelkedő alkotása. A búcsút az 1950-es években a román kommunista hatalom betiltotta. 1990 óta pünkösdkor újra benépesül Csíksomlyó, és hitbéli hovatartozástól függetlenül több százezer magyar fohásza szól Szűz Máriához.

A Hungarikum Bizottság a „Csíksomlyói pünkösdi búcsút és kegyhelyet” 2020-ban a Hungarikumok Gyűjteményébe emelte.

Délvidék büszkesége

Rúza Magdi

A család legkisebb gyermeke húszévesen elindult Budapestre szerencsét próbálni, és sikerült neki. Ezzel olyan örömet szerzett Kishegyesnek, és talán az egész bácskai magyarságnak, mint egy sportoló, aki megnyerte az olimpiai aranyérmet. Amikor a Megasztár dalverseny győzteseként először tért haza, a kisváros főterén lépni sem lehetett a nevét skandáló tömegben. Ekkor osztotta ki örömkönnyek közepette élete első néhány száz autogramját. Köszöntötte a főkonzul és a polgármester, a plébános hálaadó szentmisét mutatott be a templomban. A szentbeszédében megkérte – ahogy mondta, Magdikánkat –, hogy legyen a nagykövetük a világban. Elment egy kislány és visszajött egy nagylány – mondta örömeiben az édesapja. A szülészasszisztensből lett énekesnő megfogadta a lelkipásztor szavait. Amikor néhány évvel később a Parlament előtt földije, Lajkó Félix virtuóz citerajátékára dalolt, abban egyszerre volt benne Nándorfehérvár hőseinek ereje, Damjanich tábornok bátorsága, Kosztolányi művészete. Rúza Magdi fényes pályát fut. Telt házas koncerteket ad a Papp László Arénában, rendre megénekelte a kolozsvári magyarok tízezreit a Mátyás-szobor előtt, fénypontja a felvidéki Gombaszögi Nyári Tábornak. Árad belőle a nyugalom és a szeretet, közönségével együtt szárnyal a Tejúton.

Búzából kenyér és kalap A jobbágytelki szalmafonás

A Maros megyei településen ennek a mesterségnek közel 200 éves hagyománya van. A faluban szinte mindenki érti és gyakorolja a fogásait, ami fontos kiegészítő jövedelmet hoz az embereknek. 1831-ben került Jobbágytelkére Bocskor Lajos plébános. Ő ismerte fel, hogy a túlnépesedő falut már nem tudja eltartani a gyenge földje. Ezért a szalmafonást ajánlotta megélhetési lehetőségként a híveinek. 1942-ig a csóréfejú búzát használták, melynek kicsi kalásza fejlődött, szalmája azonban hosszú szálú és jó minőségű volt. Ezt 1942-től a jól termő, korán érő, kiváló bánkúti búza váltotta fel. A szalmafonást Jobbágytelkén kalapkötésnek nevezik, és e munka ideje október végétől húsvétig tart. A hosszú téli estéken ez fő foglalatosság volt. Az 1950-es évekig a jobbágytelkiek maguk árulták portékájukat a környékbeli és távolabbi vásárokon. A régi, lábbal hajtott masinákat mára elektromos varrógépekre cserélték, de a jó száz éves prések még ma is dolgoznak. A kalapkötéshez, mely Jobbágytelke életének szerves része ma is, népszokások kapcsolódnak. Az aratást közvetlenül megelőző kalapostánc mindig vasárnap este van. Itt mutathatják be a legények gyönyörű kalapjukat, melyet a szeretőjüktől kaptak a bált megelőző este. A jó minőségű, finoman megfont, gazdag mintázatú szalmakalapok és egyéb szalmából készült termékek mára Jobbágytelke valóságos szimbólumává váltak.

Újra mesélnek a kövek A havadtői régi temető

Az elmúlt évszázadokban a Kis-Küküllő középső folyásának temetőibe a marosszéki Havadtő kőfaragótól rendelték a sírmlékeket. A Menyhárt és a Kerekes család homokkőből készült, egyedi tervezésű, művészi munkái több tucat településre jutottak el. Míg a legtöbb faluban mára a havadtőiek által faragott sírkövek eltűntek, a helyi régi köztemető nagyrészt egységes maradt. Ezek a kövek az idő múlásával többnyire kidőltek, elszüllyedtek, egy részükre már csak a Kriza János Néprajzi Társaság archívumának, Péterfy László által 30 évvel korábban készített fényképei emlékeztettek. A sírkert rehabilitációját a Pro Havadtő Egyesület vállalta. Legalább száz falubéli és önkéntes belga cserkészek néhány év alatt a temető mind a 420 régi sírkövét felújították – erről a munkáról szól a Homokkőbe faragott múlt című kötet. Ezt a „Helyi örökség védelme és népszerűsítése” című nemzetközi konferencián mutatták be a havadtőiek. A kövek ma már újra mesélnek a település utóbbi évszázadainak történelméről. A változatosan formált-faragott sírkövek és verseik, felirataik családi kötelékekről, közösségi összetartozásról, szomorú gyermekhalandóságról, foglalkozásokról, a régi emberek érzéseiről és világlátásáról vallanak. A Székelyföldön ritka sírköves sírkertek közül a havadtői a környék legszebben fennmaradt régi temetője.

A legkisebb szabad királyi város Ruszt

A Fertő tó „fővárosáról” 1317-ben írtak először. Akkor még régi magyar nevén, Szilnek nevezte Károly Róbert oklevele, mellyel Héderváry Dénesnek adományozta. Az ő fia, Héderváry Dezső országbíró, Sopron vármegye főispánja mentette meg 1330-ban az uralkodó életét a vazallusa, Basarab, havasalföldi vajda elleni csatában. A Képes Krónika és a Thuróczi-krónika is beszámol önfeláldozásáról, amikor Dezső vitéz páncélt cserélt királyával, és hősi halált halt érte. A települést, német ajkú polgárai, a szílt lefordítva, majd azt kissé magyarosan használva Rusztnak hívják. E néven elsőként 1393-ban említették, hozzátevé, hogy lakói ősidők óta szőlősgazdák. Ezért is kapott Mátyás királytól 1470-ben „vásártartási” jogot. Később boroshordóin uralkodói engedéllyel, nagy „R” betűvel hirdethette a portéka nemes eredetét. A ruszti bor azóta is fogalom, még a Titanic étlapjára is felkerült. 1681-ben, a soproni országgyűlés 60 ezer aranyforintért és 500 hordó fehér aszúért, szabad királyi várossá emelte Rusztot. Így írt erről Fényes Elek 1846-ban: „Jelenleg legkisebb testvérei közt, mert csak 1200 lakost számlál.” Ma a Fertő tó körül kerékpározók jól ismerik. XVII. századi óvárosa, békés, nyugodt hangulata magával ragadó. Ruszt 2001 óta az UNESCO Világörökség része.

Szállítható éléstár

Hambár

Ezek az építmények szinte hozzátartoztak a szlavóniai magyar tájhoz. Kórógy és Szentlászló környékének szorgalmas gazdái szép számmal eszkábáltak efféle fatalpas, szemes gabona tárolására használt szekrényt, tartányt vagy épületet. Gyakran, szinte művészi faragásokkal díszítették ezeket. Leginkább növényeket róttak rájuk az ügyes kezű parasztok. A tűzveszély miatt a lakóházaktól távolabb helyezték el a hambárokat. Alakja kerek, enyhén lapított méhkas forma. Hordószerű vázát vesszőből fonták vagy deszkából ütötték össze. Belsejét kítapasztották. A szántalpakat azért erősítették alá, hogy veszély esetén elvontassák és biztonságba helyezhessék az élelemtartalékot. Tetejét, amely szelemenes szerkezetű, náddal, majd cseréppel fedték. Negyven-ötven mérő gabona fért el benne. Ha többféle terményt tartottak a gyomrában, akkor rekeszekben különítették el a különböző szemeket. Némely vidékeken szélesebb értelmet is kapott a hambár, így mondták olyan padlásra vagy kamrára is, ahol gabonaféléket tároltak. Ősi szavunk lehet még Ázsiából, mert a török ambar és a perzsa anbar jelentése tölteni, megtölteni.

Templomunk a pusztában

Aracs

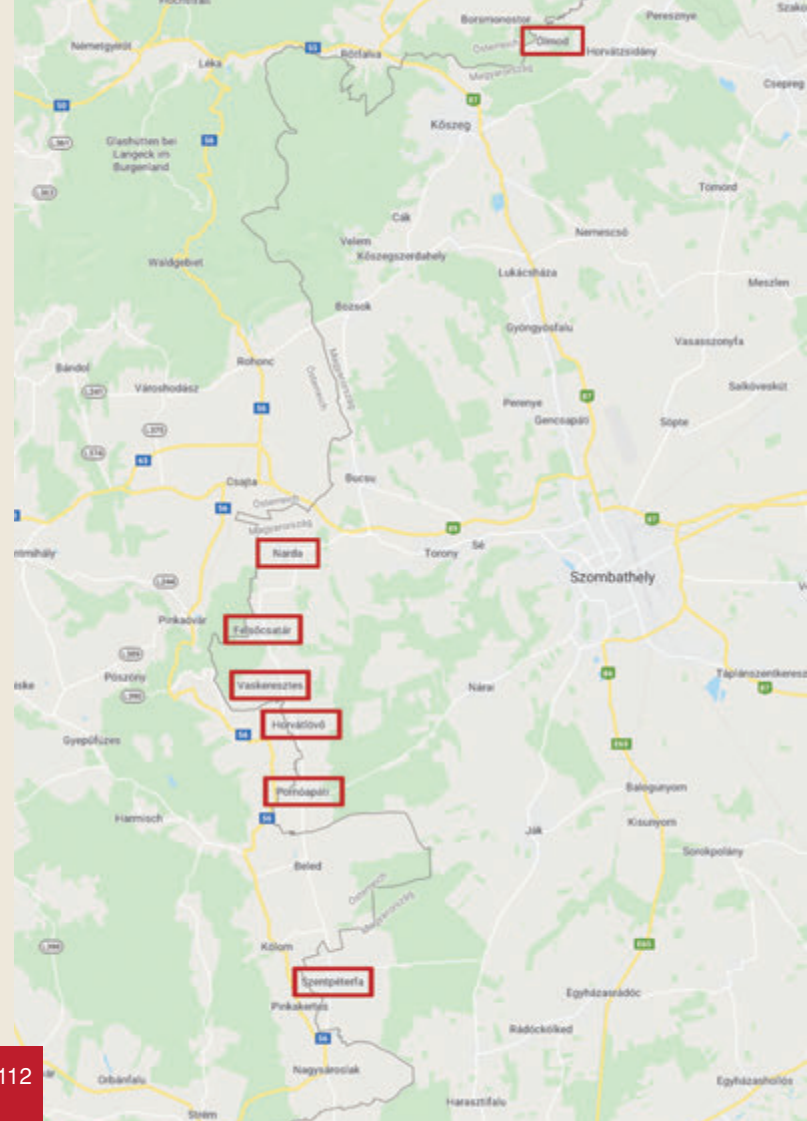
„Rommá sűrűsödött a csönd,
alvadtvér alkonyat,
üszökké vált pogány tekintetek,
széttöredezett napsugár-fosszília,
bajlátott évezred piheg a törmelék alatt.”

– szól Csókai Simon István, délvideki költő verse. A romtemplom megmaradt falai a Tisza-parti Törökbecse közelében dacolnak az idővel. Néhány fa, legelők és szántóföldek veszik körül. A templom első írásos említése 1265-ből származik, és a kutatók szerint a XII. században épülhetett egy korábbi keresztény templom romjaira. Az építéséhez használt kövek geológusok szerint a közeli Tarcál-hegységből származnak. Az 1380-as évekre mezőváros vette körül, de a török hódítás után elnéptelenedett. Egy 1896-os ásatáson került elő a híres aracsi kő. A faragott szürke mészkő egy sír fedőlapja lehetett, amely egy kezét áldásra emelő papot ábrázol. A leletet a Magyar Nemzeti Galéria őrzi. Az aracsi templomról elterjedt, hogy kincset rejt. Alapja egy régi levél, amely beszámolt 40 kiló aranyról, 100 ezüst tálról, 100 ezüst tányérról, valamint több száz ezüstkanálról. Egy másik legenda szerint minden hetedik évben kinyílt a pusztatemplom kincstárának ajtaja. A templom romos állapotában is fenséges látvány, amely a bácskai magyarság jelképévé és nemzeti zarándokhelyévé vált. 2001 óta Aracs címen jelenik meg a délvideki magyarság közéleti folyóirata. A Hungarikum Bizottság „az aracsi templomromot és az aracsi követ” 2020-ban kiemelkedő nemzeti értéknek nyilvánította.

Kövelték Sopron példáját A leghűségesebb falvak

Szentpéterfa, Ólmod, Narda, Felsőcsatár, Horvátlövő, Vaske-resztes, Pornóapáti. Az Országgyűlés 2014. december 16-án törvényben mondta ki, hogy ezek a települések viselhetik a „Communitas Fidelissima”, azaz a „Leghűségesebb Falu” kitüntetést. A Parlament így tisztelgett a nyugat-magyarországi területek elszakítása ellen 1921-ben kibontakozó fegyveres küzdelem résztvevői előtt. Az 1922. évi népszövetségi döntést kikényszerítő falvak, zömmel horvát és német ajkú lakosai bátorságukkal kivívták településeik Magyarországhoz való visszacsatolását. Ezt olyan felvilágosult szellemű és hazafias gondolkodású, a megtorlás veszélyét is vállaló emberek segítették, mint az események során meggyilkolt Pataki Ferenc pornóapáti plébános, a letartóztatott nagynardai Kuntár József plébános, az életveszélybe került Osztovíts István németlővi plébános, a zaklatásoknak kitett szentpéterfai Strassner József esperes, Szilágyi Imre vaskeresztesi plébános, továbbá Hergovich Márton ólmodi, Verhás István nagynardai, Polyák András csatári, Pehm András horvátlővi, Paukovits János magyarkeresztesi, Fixl Mátyás németkeresztesi, Schmidt József pornóapáti községi bíró, Kausz Gyula szombathelyi ügyvéd, Németh János szentpéterfai községi tanító, a közéleti szerepvállalásáról ismert Fehér Alajos ólmodi és Wachter Ede pornóapáti vendéglős. Az utókor köszönettel és hálával gondol rájuk és minden társukra.

Téglaégetőből közpark

A szatmárnémeti Kossuth-kert

A parkot a XIX. század végén alakították ki. A helyszínt, mai kifejezéssel rehabilitálták, mert az egykori bűzös vályogvető gödreit feltöltötték, és oda épült a Kossuth-kert. Arborétumában több különleges fafaj él. Annak idején saját öntözőrendszere, kétértemes, báloknak is elég tágas kioszkja, egy kis állatkertje, méhese és faiskolája is volt. „A kert egész területe, az öntözés céljaira, villamos erőre berendezett vízvezetékekkel van ellátva.” – áll a Borovszky Samu által szerkesztett, Magyarország megyei és városai 1914-es kötetében. A park létrehozójának, Kiss Gedeon főkapitánynak, a város népszerű „Gida bácsijának” a szobra, a vele szemben álló, Meszlényi Gyula megyéspüspök által adományozott díszes kapuval együtt eltűnt. A szobrot pótolták. 2010-ben avatták fel Szodoray-Parádi Hajnalka szatmári művész alkotását a felújított gőzfürdő épülete előtt. A Kossuth-kert Szatmárnémeti legnagyobb, 22 holdas parkja. Van benne játszótér, sétányok, kisvasút, mesterséges tó vízbiciklikkel és szigettel. Itt tartják évente a Partiumi Magyar Napok rendezvénysorozatát, a gyereknapot és kedvelt koncerthelyszín is. A szatmárnémetiek szerint a Kossuth-kert a legszebb városi liget egész Erdélyben.

Kós Károly legkedvesebb „gyermeke” A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum épülete

„Aranynál és ezüstnél és más földi jónál értékesebb kincseket, a székely néplelek drága alkotásait őrzi ez az épület.” – írta László Ferenc régész, a Székelység kincsháza című könyvében. A Székely Nemzeti Múzeum Közép-Európa egyik legrégebbi közgyűjteménye, 1876-ban alapították. Címe: Sepsiszentgyörgy, Kós Károly utca 10. A tervező legkedvesebb munkáját Erdély épületei ihlették. A rajzokat 1910-ben vetette papírra Kós Károly, az épületcsoport 1912-re készült el. A múzeum alapszabálya szerint gyűjteménye a székely nép elidegeníthetetlen tulajdonát képezi. Az 1916-os „románbetörés” elől ezt Budapestre kellett menekíteni. De az alapszabály értelmében a Magyar Királyság Trianon után, 1922-ben visszaadta azt az elszakított székelységnek. A kommunista román állam ezt 1949-ben már nem vette figyelembe, és államosította az épületet az értékeivel együtt. Jelenlegi fenntartója Kovászna megye. Az 1992 végén újra bejegyzett Székely Nemzeti Múzeum Alapítvány részét vesz a munkában. Az ausztrál építész, Anthony Gall szerint „Az épület olyan, mint egy templom. Közösségének spirituális központja, tengelye, mely egyszerre testesíti meg Erdély és népei múltját, közösségének gyökereit és az egyetemesre nyitott tekintetét.”

Akik ketten vannak

Szomszédnéni Produkciós Iroda

A zilahi születésű Bálint Ferenc és a Csíkszeredából származó Tóth Szabolcs alkotja a társulatot. A két fiatalember 2001-ben úgy gondolta, hogy kolozsvári egyetemisták előtt érdemes lesz humoros műsorral fellépni. Eleinte csak becsületekaszába gyűltek a lejek, később már belépőt is szedhettek, mert érdekesek voltak. Hamarosan megszervezték az Erdélyi Humorfesztivált. Nagyváradon találkoztak Fábry Sándorral, az ő biztatására vágta bele a budapesti kalandba. Három évig tartó ingázás után áttették a székhelyüket a fővárosba, de nem maradtak hűtlenek a szülőföldhöz sem. Ott, ahogy nyilatkozták, „bennfentes” poémokat is el lehet sütni. S hogy ezek hogyan születnek? Nyitott szemmel és füllel járnak. Gyakran székely góbésággal vagy önróniával nevetetik meg a közönséget, nem pedig trágárkodással, mások megalázásával, ugyanazon politikusok állandó utánogztatásával vagy celebeknek tartott jelenségeken való élcelődéssel. A minőségi szórakoztatás meg is hozta a sikert. A Szomszédnéni Produkciós Iroda 2011-ben megkapta a Magyar Rádió Bonbon-díját, majd 2014-ben a Karinthy-gyűrűt is az ujjukra húzhatták a tagok. Tóth Szabolcsnak építészmérnök az eredeti szakmája. Saját bevallása szerint egyetlen épületet tervezett eddig, egy tóparti strandot Szovátnán. Ez sajnos nem üzemel, mert a parton ki van írva, „Fürödni tilos.”

A virtuóz Lajkó Félix

Aki látta és hallotta már muzsikálni ezt a bácskai zenészt, soha el nem felejtí. Amikor kezébe veszi a hegedűt vagy megpendíti a citera húrját, szinte elhagy minket. A tekintete, a mozdulatai erről árulkodnak. Egy másik világba révül, de szerencsére itt maradnak nekünk a dallamai. Nemrég zsibongva várta a Zeneakadémia Nagytermében a közönség. Egyszerre kilépett a függöny mögül, a nézőtér elnémult, a művész pedig bevezető és kotta nélkül, egy órán keresztül hegedült. Az utolsó hangfoszlány elszálltával meghajolt, és kisetett a színpadról. A nézők csak hosszú másodpercek után ocsúdtak fel az ámulatból, majd kitört a szünni nem akaró tapsorkán. Ez Lajkó Félix. De az is ő, aki a palicsi mezőn vagy Topolyán, a kocsmában húzza az asztalnál ülve. Falusi zenésznek mondja magát. „Kívülről biztos úgy néz ki, hogy ezzel akarom levenni a lábukról a csajokat és így akarok mindenkit megenni a hegedűvel. Szó sincs róla. Ez egy belső kényszer, ez jön.” – nyilatkozta egy interjúban. Ha a magyar kultúráról, néplélekről, karakterről esik szó, sokan annak teljességét, kvintesszenciáját vélik felfedezni az Országház előtti 2006-os örömkonzerten elhangzott „Még azt mondják” című népdalunk előadásában. Rúzs Magdi énekelt, Lajkó Félix pedig citerázott, de úgy, ahogy sem előtte, sem azóta, senki más.

Jó szerencsét! Selmeci diákhagyományok

A felvidéki Selmecbányán 1735-ben alapították a felsőfokú bányász-, kohász- és erdészképzés Akadémiáját. Az újoncokat a felsőbb évesek „természetesen” beavatták a diákélet rejtelmeibe. Az illető pogányból csak vizsga és keresztelés után válhatott balekká, majd firmává, végül veteránná. A végzetektől a maradók a „Valete!” kiáltással búcsúztak, ami annyit tesz: Éljetek boldogan! 1919-ben az Akadémia Sopronban talált új otthonra. A diákoknak komoly szerepük volt abban, hogy 1921-ben, a népszavazás után a város magyar maradt. Miután a Bánya- és Kohómérnöki Kar Miskolcra költözött, majd a miskolci és a soproni anyaintézménynek Dunaújvárosban és Székesfehérváron is lett főiskolai kara, immár négy magyar városban van jelen „Selmec szelleme”. Ilyen a szak egyenruhájának viselése, a diáknóták ismertetése, a gyertyafényes, szigorú rend szerint zajló szakestélyeken való részvétel, vagy az évenkénti „selmeci diáknapok”. Az összetartozás jele a csille-, rönk- és obeliszk- „tolás” is. A miskolci hallgatók gyalogszerrel toltak csillét Sopronba és Selmecbányára; a soproniak díszesen faragott farönköket Miskolcra, Selmecre, Újvárosba és Fehérvárra. A fehérváriak a Bakonyon keresztül egy kézihajtányon tolták el a nadapi obeliszk mását Sopronba. Májusban, a bányászlámpás „Valétálás” idején mind a négy városban felhangzik a diákdal: „Ha Selmec hív, mi ott leszünk, érte vessen életünk.”

Muzsgyéval vagy almás tormával? Vármezői pisztrángozás

Vásárhely felől Csíkszeredába tartva, a Sóvidéken rendre felvetődik a kérdés: Udvarhelynek, vagy a Bucsinon át? Ilyenkor következnek a legnagyobb bölcsességek a forgalmat, az útvisszonyokat, a táj szépségét vagy az időjárásról. Ha van rá idő és már jelez a gyomor, mindezt érdemes sült pisztráng mellett megvitatni. Ehhez csak egy kis kitérőt kell tenni. A Bekecs északi oldalán, a Nagy-Nyárad völgyébe ereszkedve az első település Vármező. A falu alatt terül el a híres pisztrángtenyészet. Ömlik a víz a halastavakba a közeli hegyekből. A telepet 1934-ben alapította Lokodi Gergely háborús veterán, aki Doberdónál látott hasonlót. A helyben fogyasztható pisztráng messze földről vonzotta a vendégeket. A kereskedők jeges ládákkal Budapestre és Bukarestbe is naponta szállították a friss halat. A kommunista államosítás után, a 90-es években a család visszakapta a tavakat és újra felvirágoztatta a vendéglátást. Pisztrángozni vagy akár a nyári Áfonyafesztiválra Szovátáról kisvasúttal is el lehet jutni Vármezőre. De aki magasabbra vágyik, a rendszeres hőlégballon-parádékon akár a levegőből is megcsodálhatja a környezetet. A Nyárad itt még legfeljebb nagybacska pataknak tűnik, de a sziklákat simára formáló, sebes folyású vize már jelzi, hogy lejjebb „komolyak a szándékai”.

A környék ura

Lendva vára

Az épület ma a muravidéki magyarság egyik kulturális központja, amely a Lendva-hegy 266 méteres magaslatán áll. Vakítóan fehér falai messziről vonzzák a közeledő tekintetét. A mai várkastély helyén már a XII. század előtt is erőd állt. Egy 1192-ből származó oklevélben az áll, hogy a település és vele együtt a vár ekkor került a Hahót-Bánffy család tulajdonába. Később a Nádasdyak és az Esterházyak is a birtokosai voltak. A lendvai várban megfordult Beatrix királyné és Mátyás király is. 1574-ben itt nyomtatták ki Kultsár György református prédikátor könyveit, és falai őrzik az alsólendvai Bánffy család kriptáját. A törökök számára Lendva bevehetetlen végvárnak bizonyult. A legenda szerint 1603-ban a vár egyik ablakából vetette ki magát a szépséges Bánffy Piroska, mert híret vette, hogy kedvese, Hadik Mihály meghalt egy törökellenes párviadalban. A régiek emlékezete szerint a vár tornyát egykoron egy Fekete Mária kegykép-freskó díszítette. Esterházy Pál 1696-ban megjelent, Mária-kegyhelyekről szóló könyvében megemlíti alsólendvai várát. Az épület XVIII. századi barokk manzárd tetőszerkezete és padlása különleges építészettörténeti emlék. A várfalat a jugoszláv kommunista hatalom 1947-ben lebontatta. 1972-től a várkastély a Lendvai Galéria és Múzeumnak nyújt méltó helyet, több ezer értékes tárgyat, művészeti alkotást, fotót és dokumentumot őrizve nemzetünk múltjából.

Védett helyen A nyárádmenti madárpopuláció

A folyó környéke rendkívül gazdag olyan madárfajokban, amelyeket a világ veszélyeztettként tart számon. A vörös listán szereplő kis békászó sas is fészkel Nyugat-Székelyföld erdőiben. Populációja mintegy 50 egyedet számlál, ami magasnak számít. A mérsékelten veszélyeztetett harist a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 2016-ban az „Év madarának” választotta. Ez a hosszú nyakú, fürkész tekintetű szárnyas a nedves réteket kedveli, a magasabb fűben készíti el költőhelyét. A mezőgazdaság olyan agresszív beavatkozásai, mint a lecsapolások, erdőirtás, intenzív legeltetés miatt a világban egyre kevesebb él a fajból. A Nyárádmentén szerencsére nem élnek ezekkel az eszközökkel a gazdák, ezért a haris jelenléte ezen a vidéken még gyakori. A korán kelők hajnalonként a folyó környékén hallhatják az apró madár jellegzetes hangját. A Nyárád vidéke kiterjedt erdőiben rengeteg védett ragadozó madár él. Így az egerészölyv, az uráli bagoly vagy a kékvércse is biztonságban költethet ezen a területen. Ugyancsak elterjedt a régióban a fehér gólya, amely a településeken a villanyoszlopokra építi fészket. A ritkább fekete gólya is jól érzi magát a vízközeli nedves területeken. A Nyárádmente, madárvilágának fajgazdagsága miatt, kedvelt természetvédelmi terület.

Írásban az ősi szokások A gyergyóújfalvi falutörvény

A Magyar Néprajzi Lexikon szerint a nép törvénye: „A hagyományokon alapuló, a paraszti önrendelkezés biztosítékaként írásba foglalt, gyűjteményes forrás, amely a helyi életviszonyok viszonylagos teljességére kiterjedően tartalmaz szabályozást.” Imreh István Székely falutörvények című könyvében így ír erről: „A falutörvényhozók, éppen úgy, miként az országos szinten munkálkodók, mindeneelőtt a közösségi létet biztosító törvényesség szolgálatába szegődtek. Az első falutörvény 1581-ből, Gyergyóújfaluból származik. A helyiek éltek azzal a fejedelem adta joggal, hogy Székelyországban maga a falu és ne a királybíró rendelkezék a határkártételek felől.” Kezdősorai a következők: „Mű, kik vagyunk Gyergyószékben, Újfaluban lakozandók, nemesek, darabantok és vajda urunk őnagysága jobbágyi közönséggel, mind a teljes falu irattuk az emléközetre ez levelet...” Az 5. pont kimondja, hogy „minden ember, ki lovát az tilalmasban tartja, ennek előtte való törvényünk szerént nyűgben s kötélben jó módon tartsa...” A 19. szakasz szerint „az falunak végezése volt még a régi székely szabadságnak idejében is” arról, hogy közföldet senki sem foglalhat, hanem kérjen a faluközösségtől. A régi szabadság pedig az 1562-es székely felkelés előtti időket jelenti. Az újfalvi falutörvény passzusaiából megállapítható, hogy a településnek már 1581 előtt kiforrott rendje volt, hiszen ősi jogszokásokra hivatkozik.

A város jelképe

A nagybányai Szent István-torony

A Vár téren, az ősi Szent István-templomból mára csak a tornya maradt meg. A négyzet alaprajzú, hatalmas, 40 méter magas kőtorony az egykor kéthajós, XIV. századi plébániatemplom nyugati homlokzatának délnyugati sarkán állott. A torony egyes részletei, lenyomatai, építészeti megoldásai alapján képet alkothatunk az egykor pompás templomról, amelyet 1769-ben tűzvész pusztított el. Faragott, kőrácsos ablakai közül néhány megmaradt a torony falában. Ennek déli oldalához lépcsőtorony csatlakozik. E mellett, a toronyba egy Roland-dombormű van befalazva, ami a város egykori pallosjogának jelképe. Északi oldalán megmaradt a templom csúcsíves, nyugati díszkapujának bélétes maradványa. A toronyalj középkori boltozata alatt kőtár őrzi az egykori templom összegyűjtött faragványait, sírköveit. Ezek többségét a környező épületekből gyűjtötte össze Schönherr Gyula, XX. század eleji történész-múzeum-alapító. Az 1970-es években a helyi múzeum munkatársai ásatásba fogtak a templom területén, de az előkerült aranytárgyak miatt az állambiztonság a kutatást leállította, a dokumentációt pedig elkobozta. A Szent István-toronyból csodálatos a kilátás, Nagybánya és a környéke is gyönyörűen látszik a fiatornyok alatti kerengőről.

Fiatalok „őrzik”

A medgyesi ferences templom és kolostor

A rend 1444-ben telepedett le a városban. A Szent Erzsébet tiszteletére ajánlott temploma és a hozzá tartozó kolostor a várfal közelében épült fel. A rendházban 28 szerzetesi cella és egy nagyobb refektórium is volt. 1535-ben már 35 barát élt a falak között, de a reformáció terjedésével számuk fokozatosan csökkent. A század második felében a kolostort felszámolták, megmaradt lakóit elűzték Medgyesről. Az önálló Erdélyi Fejedelemség megszűnése után, a ferencesek visszatérhettek korábbi épületeikbe. Medgyesen 1721-ben vehették ismét birtokba a korábbi tulajdonosaikat. Ekkor jelentős átalakításokat végeztek el az erdélyi katolikus arisztokrácia bőkezű támogatásával. A XVIII. század közepére alakult ki a mai, látványos, barokk épületegyüttes. A közeli birtokos erdélyi kormányzó, Haller János és családja is az adományozók között volt, így az ő temetkezési kriptájuk Medgyesre került. A kolostor és iskolája fontos szerepet játszott a környék életében. A Nagy Háború után polgári iskola is működött egy új szárnyában. A templom értékes kegytárgyai, üvegablakai az 1750-ben készült orgonájával együtt a mai napig hiánytalanul együtt vannak, ami egészen különlegessé teszi a dél-erdélyi Medgyes ferences templomát. A város Báthory István Általános iskolája 2012-ben képletesen „örökbe fogadta”, a Szent Erzsébet-templomot és ferences kolostorát.

Iskola- és templomépítő Baczkamadarasi Kis Gergely

1738-ban, közszekely családban született a nyáradmenti Baczkamadarason. A marosvásárhelyi Református Kollégiumban szolgadiákként tanult. Tanárai hamar megkedvelték az éles eszű diákot. Miután elvégezte a kollégiumot, nyugat-európai tanulmányútra készült, de a hétéves háború miatt császári rendelet tiltotta a protestáns diákok külföldi tanulását. Kiss Gergely ezért Bécsbe utazott, ahol sikerült a trónörökös II. József színe elé járulnia. Tőle nyert engedélyt az utazásra. Így Bécsben, Bázelen és Berlinben mechanikát, fizikát, botanikát, anatómiát, keleti nyelveket, jogot, politika- és egyháztörténelmet és teológiát tanult. Visszatérve hazájába a székelyudvarhelyi Református Kollégium professzora lett. Vezetése alatt 1773-ban elkészült az iskola ma is álló, kétemeletes épülete. Kiss Gergely a jogot, a filozófiát és a teológia minden tárgyát maga tanította. Megszervezte a diákok élelmezését, 1781-ben templomot építtetett a város főterére, majd könyvtárat alapított. 1787. április 25-én halt meg 49 évesen. Korának kiemelkedő alakja volt törhetetlen hitével, szervezői képességével és emberi nagyságával. 2001-ben Baczkamadarasi Kis Gergely nevét vette fel a székelyudvarhelyi református gimnázium, melynek 1670-ben alapított elődjében tanult Orbán Balázs és Benedek Elek is.

Előadás a szabadban

Mikházi Csúrszínházi Napok

A csúrt ma már persze csak időzőjelenben kell érteni. A játszóhely egy hatalmas, az építészek által „szamárhátívnek” nevezett alakú tetőzet alatt van, amelynek az elülső és a hátsó vége nyitható. „Azért indítottuk el 2003-ban a Csúrszínházat, hogy a vidéki környezetet nyáron megtöltsük kulturális programokkal” – emlékezett a kezdetekre az egyik szervező, Szélyes Ferenc Jászai Mari-díjas színész. Mindezt azzal magyarázta, hogy a kőszínházak érezhetően „elfelejtették” azt a feladatukat, hogy kimenjenek terepre. Mikházi származásúként saját faluját ajánlotta. A helyszín kiválasztása tökéletes volt, mert a színházas hagyománya a faluban több száz éves. XVII–XVIII. századi feljegyzések szerint a helyi ferences kolostor mellett a diákok, a szerzetesek támogatásával, latin és magyar nyelvű, többnyire vallási tematikájú előadásokat tartottak. A Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatának előadásai eleinte a község központjában, egy romos csűr előtt felállított színpadon zajlottak. A csúrt újjáépítették: 2009 júliusában avatták fel Koszta Árpád műépítész és Keresztes Géza mérnök tervei alapján készült Csúrszínházat. Több színtársulat is megfordult Nyáradmentén, a marosvásárhelyi fellépők mellett számos erdélyi és magyarországi színház is szerepelt már a Mikházi Csúrszínházi Napokon.

Holdbéli tájék a Székelyföldön

A parajdi Sósoros

Ahol a föld sót sír és izzad, de sós még az út pora is. A Sószorost Parajd délnyugati felében, a Korond-patak szurdokvölgyében találjuk. Az Erdélyi-medencét 20 millió évvel ezelőtt megtöltő tenger vizének elpárolgása után rengeteg só maradt hátra. A 2,7 kilométer mély gyökerű és 1,4 kilométer átmérőjű sötömb a Parajdi-medencében tört a felszínre. Ennek a föld feletti része, az 576 méteres Sóhát, avagy „Sóháttya”. A 60 hektáros, természetvédelmi terület csodája a Sósoros. A patak átvágta a sóhegyet, így alakította ki a Sószorost. Éles tarajok, hegyes tüskék, olykor bizarr formák csipkeszerűen borítják a sósziklát. Esőben ezek szürke, szinte egybemosódó alakzatokká válnak, de napsütés után újra hófehéren csillognak. A Korond-patak vizéből kicsapódó vékony sóréteg száraz időben sósvatagokat alkot. A Sósorosba Korond vagy Parajd felől lehet bejutni. A tanösvényt követve meríthetünk a sós források vizéből és kipróbálhatjuk a közelmúltban, kalákában felújított népi sós iszapfürdő jótékony hatását. A területen csak néhány sótűrő növényfaj, a lila sóvirág, a vörös vagy zöld sziksófű, a köhúr, a budavirág vagy az őszirózsa él meg. A szorosban kirándulók jól teszik, ha ügyelnek műszaki eszközeikre, mert a sós víz és levegő próbára teszi még a legújabb kutyüket is. A túra végén kezünket, lábunkat jól mossuk meg a mellettünk csörgedező, édesvizű Korond-patakban.

Ahol Haydn alkotott A kismartoni Esterházy-kastély

A Soprontól 20 kilométerre álló épület története egy XIII. századi várral kezdődik. Ez, a XVII. században került az Esterházyak tulajdonába. A család egyik legjelentősebb alakja, a hercegi rangot elnyert Esterházy Pál 1663 és 1672 között barokk kastéllá építtette át a várat. Első virágkora Esterházy Miklós alatt volt, aki 1762-ben örökölte meg a hercegi címet bátyjától. Pompakedvelése miatt már életében a „Fényes” melléknévvel illették. Támogatta a kismartoni zenekart és operaházat. Ezek vezetését az addigi másodkarnagy, Joseph Haydnra bízta. A zeneszerző évtizeden át élt az Esterházy-udvarban. Elégedett lehetett a sorsával, mert az elszigeteltségét éppúgy képes volt a maga javára fordítani, mint a saját zenekar és operatársulat nyújtotta előnyöket. Később egy alkalommal állítólag megjegyezte: „Nem akadt ott senki, aki összezavarjon, így kénytelen voltam eredeti lenni”. A kastély második fénykorát a XIX. század elején, II. Miklós herceg alatt élte. Rezidenciáját a francia Charles Moreau tervei alapján klasszicista stílusban építtette át. A kastély ma múzeum. Fényűzően berendezett termeiben valósággal megelevenedik a hercegi múlt és az Esterházyak udvari élete. Színes kulturális és egyéb eseményekkel várja a közönséget, köztük az évente megtartott Joseph Haydn Ünnepi Játékokkal. A mester a kismartoni kálváriatemplom kriptájában, egy márványból faragott díszes szarkofágban nyugszik.

CSEMADOK

A felvidéki magyarság legnagyobb kulturális szervezete

Pozsonyban, 1949-ben alapították Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete néven, innen ered a CSEMADOK mozaikszó. A II. világháború utáni jogfosztottságot követő időszak egyetlen hivatalos magyar intézmény volt a kérészéletű csehszlovák államban. A szervezet hetilapját, a Fáklyát 1951-ben alapították. A címerben látható kéz fáklyát tart, melynek piros színe a magyar trikolor egyikeként látható. Az újság 1957 és 1995 között A Hét címmel jelent meg. A CSEMADOK eszmeiségében természetesen ott kellett lennie a kommunista ideológiának, de a mindennapokban mégiscsak a magyarság szellemi túlélését szolgálta, a benesi dekrétumokhoz a mai napig ragaszkodó csehek és szlovákok között. Az 1950-es évek közepétől kezdődően számos országos kulturális rendezvényt indított, amelyek közül a Zselízi Országos Népművészeti Fesztivál és a Gombaszögi Országos Kulturális Ünnepegy több tízezer látogatót vonzott. 1980-ban 512 helyi szervezete és 72 500 tagja volt. Nevét 1990-ben Csehszlovákiai Magyarok Demokratikus Szövetségére változtatták. Csehszlovákia szétesése után elnevezését 1993-ban ismét módosították, ekkor vette fel a Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség nevet, de még ma is régi nevén, CSEMADOK-nak hívják a felvidéki magyarok.

Az utolsó győzelem Kishegyes

A szabadságharc első győztes csatáját 1848 szeptemberében Pákozdnál vívta a magyar honvédsereg Jellasics csapatai ellen. A következő esztendő júliusában, az utolsó diadalunknál is a horvát bán volt a vert hadvezér. A korabeli leírás szerint: „Vetter tábornok, a Szegedet fenyegető ellenség felé indult. Csapatai találkoztak Kmety hadosztályával, majd Kishegyes felé tartottak, hogy ott egyesüljenek Guyon Richárd egységeivel. Jellasics, a magyar hadak egyesülését megakadályozandó, július 13-án 20 000 katonával indult Kishegyesre. Guyon 7000 fővel és 42 löveggel számolhatott. A másnapi ütközetben serege a legyőzött ellenséget egészen Verbászig szorította vissza. A magyarok ezzel végeztek a Bácska megtisztításával.” Az ütközet három helység, Kishegyes, Bácsfeketehegy és Szeghegy határában zajlott, így a győztes színhely dicsőségéért mindhárom község versengett. 1874-ben szoborbizottságot alapítottak azzal a céllal, hogy a csata és az elesett hősöknek emléket állítsanak. Végül a gránitalapzaton álló, acélozott vasba öntött obeliszket a települések hármass határánál avatták fel, amit Trianon után a szerbek leromboltak, alakját csak korabeli ábrázolásokról ismerhetjük. Azonban az emléktáblákat 1997-ben megtalálták. Az egykori emlékmű mását 2000-ben állították fel újra a kishegyesi Nyugati temetőben. Később mellszobrot emeltek a győztes tábornok, Guyon Richárd emlékére, akiről utcát is elnevezett a hálás utókor.

Lendva urai A Bánffy család

Az elmúlt évezred jelentős részében egy idegenből magyarrá lett família határozta meg a Muravidék történetét. Az alsólendvai Bánffyok ősei szerepelnek a 743-ban összeállított, Lex Baiuvariorum nemesei között. A család a bajor származású Buzád-Hahót nemzetségből való. A magyar ágat Vas vármegye ispánja, Bánffy III. Hahót alapította 1226-ban. 1291-ben Bánffy István királyi étekfogó, mai fogalmaink szerint miniszter volt. Alsólendvai Miklós horvát bánként harcolt Zára és Velence ellen. Neve szerepel az 1358-as zárai béke okmányán, amelyben Velence lemondott Dalmáciáról a Magyar Királyság javára. A XV. században Bánffy Pál fogatta el Hunyadi Lászlót a király parancsára és tagja volt annak a bíróságnak, amely halálra ítélte. Testvére, Bánffy Miklós viszont Mátyás moldvai hadjáratán megmentette az uralkodó életét. 1474-ben ő vezette azt a küldöttséget, amely Nápolyba utazott Beatrix leendő királynéért. Gróf IV. Bánffy Miklós felesége Zrínyi Orsolya, a szigetvári kapitány Zrínyi Miklós leánya volt. Alsólendvai udvarukban a Nyugat-Dunántúl egyik szellemi központja alakult ki, ahol három magyar nyelvű könyv jelent meg. Mindegyik szerzője Kultsár György alsólendvai tanító és prédikátor volt. Az 1573-ban és 1574-ben megjelent művek Zala megye, illetve a mai Szlovénia területén is az első nyomtatott könyveknek számítanak. Bánffy Kristóf törökverő hős fia, István, 1645-ben hunyt el, s vele halt ki a nemzetség.

Női fejék

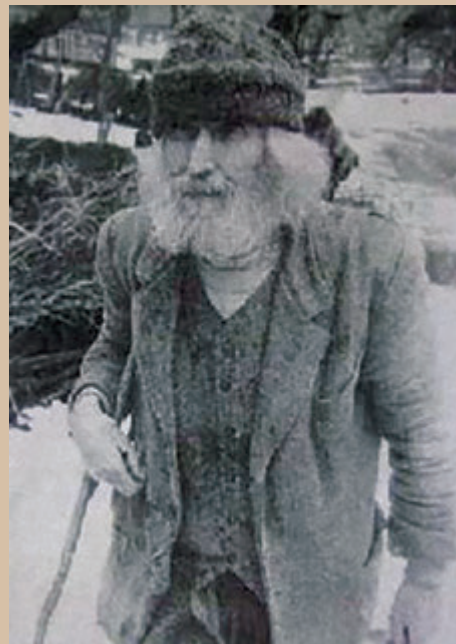
Fíkető, avagy főkötő

A Drávaszög délkeleti szegletében sajátos népviseleti sziget alakult ki: Laskó, Várdaróc és Kopács asszonyainak öltözködése eltért a környező településeken megszokottól. Gönyey Sándor néprajzkutató és fotográfus a legjellemzőbb viseleti darab, az arrafelé fíketőnek hívott főkötő különlegességével magyarázta a különbséget. Megállapította, hogy ott a terület határa, ahol még a régi református női viselet része a bugafíkető. A nők hajukat rendszerint két copfba, majd egymásra fonták, így erős kontyot formáltak, hogy a főkötő minél inkább feszüljön. A fekete alapon fehérrel hímzett főkötő volt az egész vidék legdíszesebb viseleti darabja. Gönyey Sándor a Drávaszögi hímzések című, 1944-ben megjelent munkájában tíz megmaradt laskói főkötőről számol be. Néhány évtizeddel később újabb hat darab került elő a faluban. A bácsgyulafalvi születésű Lábadi Károly Laskó című kötetben leírta, hogy a hímzések alapmotívuma legtöbbször a rózsza és a tulipán, valamint a Drávaszögre oly jellemző hal és rák volt. A halászsok házáinak oromfalát gyakran díszítette stilizált haltest, így nem csoda, hogy a főkötőhímző asszonyoknak is kedvenc mintája lett a víz világa. Varga Mária Svájcban él, laskói származású festőművész és tanárnő felajánlotta édesanyja drávaszögi főkötőgyűjteményét a várdaróci tájháznak.

Újra régi fényében A gelencei Jancsó-udvarház

A Kárpátok által ölelt székely faluban gyönyörű, hófehér falusi kúria áll. Falai elmesélik lakói évszázados küzdelmeit; örömet és bánatot. Az udvarházban az 50-es évek óta négy testvér, három lány és egy fiú lakott. A nemeskisasszonyok nem mentek férjhez, Péter úrfi pedig nem nősült meg a kommunista rendszerben. Önellátó életmódot folytattak, valamilyen csoda folytán megtarthatták nemcsak a kúriát, hanem a hozzá tartozó területet is. A falubeliek Péter bácsit csodabogárnak tartották, hosszú fehér haja és szakála miatt Mikulásnak hívták. Ő élt közülük legtovább. 1993-ban, az ő temetésén fordították fejfelé a Nagygyűjtői Jancsó-címet. A hegy alatti családi temető nagy múltú famíliáról tanúskodik. Az épület az 1990-es évekre szörnyű állapotba került. A Kulturális Örökség Napjai Európa-szintű rendezvénybe gelencei helyszíneként bevonva állagmegerősítő munkálatokkal mentették meg. 2008-ban már 250 érdeklődőt vonzott, köztük a Jancsó család elszármazott tagjait is, életre keltve az évszázadokon át a falubeliek számára elzárt területet és hajdani legendáit. A körülötte levő park, a benne élő 105 darab enyves égerfa és az álcsúcsos nedűgomba egyetlen lelőhelye a Kárpát-medencében. Az udvarházat a Budakeszin élő jelenlegi tulajdonosa újjátarta fel és restauráltatta eredeti formájában.

Fejedelmi katedrális A gyulafehérvári Szent Mihály- székesegyház

A Kárpát-medence egyik legősibb épülete, a magyar kereszténység ezeréves szimbóluma. Hossza 81 méter, a főhajó 18, a torony 65 méter magas. Az erdélyi püspökséget Szent István király Gyulafehérváron alapította 1009-ben. A város neve az Erdélyt kormányzó „gyula” főméltóságra utal. A háromhajós katedrális a XI. századi első templom helyén emelték az 1200-as években. A tatárjáráskor megrongált székesegyházat már gótikus stílusban fejezték be. A XV. században Hunyadi János magasíttatta meg a tornyot, felújította a szentélyt, és ekkor készült el a díszes nyugati főkapu is. Már az Erdélyi Fejedelemség fővárosában, a XVII. század elején Bethlen Gábor is bővítette az épületet. A katedrális 1565-től a protestánsoké lett, 1716-tól ismét az erdélyi római katolikusoké, ma a gyulafehérvári érsekek székesegyháza. Fő látnivalói a síremlékek. Leghíresebb közülük Hunyadi János gazdagon faragott szarkofágja. Mellette áll kivégzett fia, Hunyadi László nyughelye. A reneszánsz Lászlai-kápolnától jobbra kőkoporsó őrzi János Zsigmond, az első erdélyi fejedelem, mögötte anyja, Izabella királyné emlékét. Az 1356-ban meghalt Széchy András erdélyi püspök sírhelyét a Várdai-kápolnában találjuk. Bocskai István és Bethlen Gábor erdélyi fejedelem emlékét éppúgy tábla hirdeti, mint Fráter Györgyét. A templom kriptájába temették a XX. századi Erdély egyik legnagyobb hatású személyiségét, Márton Áron püspököt.

Kicsi falu, híres kapukkal Márkod

Orbán Balázs adatai szerint 1567-ben 13 kapuval jegyzi a helységet a regestrum. Aki eljut a nyárádvidéki falucskába, figyelje meg a kerítéseken a bejáratokat. A XIX. század végi és XX. század eleji fedeles kiskapuk arányrendszere mindenhol azonos. A márkodi kapuk plasztikus díszítésmotívumaikkal is kitűnnek. A fedelet általában a kapuoszlopra merőlegesen illesztett, cifrán fűrészelt szélű elemmel merevítették. A szemöldökkfát is faragás díszíti. A Márkod 18-as szám alatti kapu felirata: **„ÉPÍTETTE E KAPUT ISTEN SEGEDELMÉVEL 1931. FEBRUÁR HAVÁBAN KOVÁCS JÁNOS NEJÉVEL SIKLÓDI KAROLINÁVA. DÍCSŐSÉG ISTENNEK.”** Az oszlopokon karcolt technikával babérkoszorú, és szegfűs virágmintás ív látható. Ugyanilyen faragással, és nagyon hasonló díszítéssel 1931-ben még több kapu készült Márkodon. Talán a legszebb közülük a 43. számú telek ajtózata. Reneszánszosan kígyózó indás, virágos motívummal díszített a 101-es számú porta. Felirata: **„ÉPÍTETTE ISTEN SEGEDELMÉVEL KACSÓ ZSIGMOND ÉS NEJE SÜKÖSD JULIANNA 1920”.** Széles, kontyolt fedelét öt sor zsindeley védi. A 117-es számú kapu felirata a következő: **„E KAPUT KÉSZÍTETTE MÁRTON MIHÁLY ÉS NEJE KACSÓ VILMA ISTEN SEGEDELMÉBŐL 1929 JÚLIUS HAVÁBA. ÁLDÁS ÉS BÉKESSÉG E PORTÁN LAKOZZÉK, MELY A SZERETET OTTHONA LEGYEN.”**

Őszintén, a népről Szentiváni Mihály költő

Nyárádszentlászlón született 1813-ban, székely család sarja. Apja Szentiváni Sámuel, maroszséki királybíró, vagyonos ember volt. Az ifjú Szentiváni Kolozsváron tanult, 1833-ban ügyvéd lett. A következő évtől Pozsonyban tudósításokat írt a reformkori országgyűlésekről. Ezek nem tetszettek Bécsnek, ezért tiltólistára került. Nem kapott útlevelet, így külföldre sem utazhatott, hogy a tanári kinevezéshez szükséges tanulmányutát megtegye. Helyette falura vonult és csak az irodalommal foglalkozott. 1837–38-ban bejárta Erdélyt. Vándor néven publikálta úti jegyzeteit a Nemzeti Társalkodóban, melybe több beszélt, azaz novellát is írt. A napszámos című verse a parasztokról szól. A költemény a feltörekvő szegénység élettárgyát, erejét írja le. A székely legény Kolozsvárt című versében a költő megvallja, hogy a népi élet a kötetlenséget, a szabadságot jelenti számára, ezért vágyódik a „kisded kunyhó”-ba a „cifra szolgaság”-ból. A Nyárádmelléki című versben nyíltan hirdeti a társadalmi egyenlőséget:

Zsellér vagy te, én meg székel;
De egünkre egy nap jó fel,
Egy eső hull a földünkre
Mért lennék hát különb, mint te?

Alig két tucat fennmaradt versét remekműnek tartja a kritika. Szentiváni Mihályt 1842-ben, súlyos betegség vitte sírba, mindössze 29 éves korában.

Ősi jelek a tornyon

A csíkrákosi római katolikus vártemplom

„E templom egyike a legnagyobb csíki templomoknak, mely a falun kívüli magaslaton lőréses és bástyás kőfalával a szemlélőben maradandó benyomást kelt.” – írta az épületről dr. Endes Miklós „Csík-, Gyergyó-, Kászon-székek földjének és népének története 1918-ig” című munkájában. Ez Csíkszék egyik legrégebbi, Árpád-kori műemléke, ami a községhez tartozó Göröcsfalva határában áll. Az akkor egyhajós csarnoktemplomot a régi jegyzőkönyv szerint 1270 és 1280 között építették. Orbán Balázs „A Székelyföld leírása” című könyvében a következőket olvashatjuk: „Ez egyház egyáltalában jóval terjedelmesebb és díszesebb a szokásos községi templomoknál, úgy, hogy Csik szentegyházai közt minden tekintetben megérdemli az első rangot.” A torony és a szentély feltehetően a XV. század második felében épült, és késő gótikus jegyeket hordoz. A 2,5-3 méteres védőfalak építése a XVII. századra tehető. 1758-ban a templomot átépítették, kereszthajókkal bontották meg a gótikus arányait. Akkor magasztították a tornyot 30 méteresre. A Szűz Mária tiszteletére felszentelt csíkrákosi római katolikus vártemplom búcsúját Kisboldogasszony napján, szeptember 8-án tartják. A templomtornyóra festett alakzatokat Sisa Béla, Ybl-díjas építész a „Táltos a templomtornyon” című kötetében a magyar ősvallás emlékeiként mutatja be.

Mesél a múlt

A nyárádszentlászlói középkori templom és régészeti leletei

A települést az 1332-es pápai tizedjegyzékben említik először, Sancto Ladislao néven. A környék birtokosa, Báthory Zsigmond fejedelem kincstárnoka, Sigér János volt. Ő a reformáció után, az épületet a hozzá tartozó földekkel együtt az unitáriusoknak adományozta. Isten háza a falu keleti felén emelkedő domboldalon áll, fakerítése a XVIII. században készülhetett. A tornyában levő harangon az 1498-as évszám olvasható. A boltozott toronyaljban található a Sigér család temetkezőhelye. A nemzetség címere egy sisakot ábrázol melvással, a hajtókás süveg felett ötágú csillag és félhold, közöttük egy nyílvevessző. Különleges kincs a sekrestyéből a toronyba vezető faajtó szárnya, mely reneszánsz stílusú. Ezt napjainkban az 1990-ben újjáalakult Erdélyi Múzeum-Egyesület Kolozsváron őrzi. Az 1520-as években készült ajtót az 1900-ban rendezett párizsi világkiállításon is bemutatták. A közelmúltban elkezdett ásatások szép eredményeket hoztak. A régészek a nyárádszentlászlói templom szentélyében freskókra, egy boltíves kijáratra és az onnan nyíló hajdani kápolna alapjaira leltek. Egy másik, sokkal régebbi szentélyt is feltártak, ott a hajó alatt temetőt, a templom alapjában egy gótikus ajtókeretet, egy késő barokk kriptában Zsigmond-kori pénzerméket találtak, a sírokban boglártöredékeket és ruhadíszeket fedeztek fel.

Pogrányi Benedek

A felvidéki törökverő

Az 1580-ban, Pogrányban született vitéz a család nemeskürti ágából származik. A katonai pályára lépett ifjú Felső-Magyarország bányavárosait védte. Bakabányán és Korponán volt kapitány. Utóbbi várában sikeresen vágta el a törökök útját Selmec felé. A túlerőben lévő Numet bég fenyegetésekor sem adta meg magát. A török fővezér levele és Pogrányi Benedek arra adott válasza nyomtatásban is megjelent. Az irodalomtörténet ezt a sokszorosított iratot az első Felvidéken kiadott újságnak, egyfajta újságlevélnek tekinti. Pogrányi Benedek a XVII. század első éveitől Nyitra kapitánya, Nógrád főkapitánya, Dunán inneni főkapitány volt, majd sikerei országos főkapitánnyá emelték. Katonai karrierjét a kulcsfontosságú érsekújvári erődben folytatta, ahol Nádasdy Ferenc alatt szolgált. 1604-ben Lipótvárt védte, 1605-ben részt vett a bécsi béketárgyalásokon. 1608-ban II. Rudolf bárói rangra emelte, neki adományozta Hruszó és Véges várát. 1614-ben hunyt el. Nemesi címerében ágaskodó oroszlán látható, mely jobbujában feje fölé görbe kardot tart. Személyével lehet kapcsolatos a Pográni ének is, mely a XVII. századból származik és versfőinek összeolvasása a POGRANIONIA nevet adja. Élete példaértékű volt, két fia és unokája is várvédő kapitány lett.

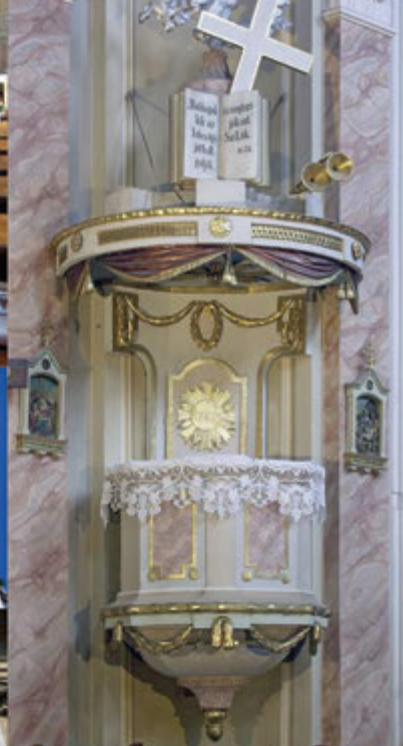
Ahol zászlót bontott a fejedelem Rákóczi-kultusz Kárpátalján

Bereg vármegyében: Tarpán, Mezőváriban és Beregszászon hirdette először a szent lobogón a felirat „Cum Deo pro Patria et Libertate!”, azaz „Istennel a Hazáért és a szabadságért!” Gyűlt is alá a Tiszahát népe, Esze Tamás itt szervezte az első kuruc csapatokat. Mint ahogy az összecsapások is a mai Kárpátalja területén robbantak ki. 1703. június 7-én, Dolhánál még meglepték a császáriak a készületlen magyar sereget, de egy jó hónappal később, Tiszaújlaknál már maga Rákóczi vezette győzelemre híveit, ami a szabadságharc első diadala volt. Kétszázadik évfordulóján turulmadaras emlékművet avatott a hálás utókor a hadszíntéren. Mint ahogy a környék minden településén őriznek történeteket a nagyságos fejedelemről, áll szobra, neveztek el utcát, teret, intézményt róla. Családi birtokai révén otthon volt Ungban, Beregben, Szatmárban. Talán legszívhezszólbóbb emléke a munkácsi vár szobra a gyermek Rákócziról és az őt átkaroló, várvédő édesanyjáról, Zrínyi Ilonáról. Dr. Csatóry György történész, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola docense így ír a korról: „A Rákóczira való emlékezés mély nyomokat hagyott ezen a vidéken. A Rákóczi-korban a magyar és a ruszin nép együttes küzdelme a szabadságért ma is összekötő kapocs, amit fel lehet használnunk közös jövőnk építése érdekében.”

A fénykép után feltámadt A máramarosszigeti Borromeo Szent Károly-templom

A város első temploma a XI. században épült, amit a reformáció után megkaptak a protestánsok. Máramarossziget Huszt, Técső, Visk és Hosszúmező „társaságában” a Felső-Tisza-vidék büszke koronavárosai közé tartozik. Belvárosának mai arculatát meghatározza a barokk stílusú új templom. Ezt a piaristák kezdték építeni 1736-ban. 1872-ben másodszer pusztított tűzvész Szigeten. Ekkor leégett a templom, a gimnázium és az aggmenház. „Isten házá” Formanek Gyula fényképész fotográfiája alapján sikerült felújítani. Ekkor építették át neoreneszánsz stílusban a mellékoltárokat. A szentély boltozatán látható, magyar szenteket ábrázoló festményeket Jakobey Károly készítette. 1896-ban már a villamos áramot is bevezették az épületbe. 2016-ban restaurálták a templom 200 éves, „Krisztus levétele a keresztről” című olajfestményét. A felújítási munkát a két szakember, Puskás Éva és Sulyok László fél év alatt végezte el. A kép új helyre, a gyóntatófülke mellé került. A védőszent kiválasztásáról Szinovácz György főesperes azt mondta, hogy ebben főszerepet játszott a város lakóinak két jellemző tulajdonsága, ez pedig a mély hit és az önzetlen segítőkészség. Ezek együtt, legteljesebben Borromeo Szent Károly püspökben, a vasemberben voltak meg.

Két ország, egy Haza Szabó Csaba életműve

Ha valakit sokoldalú komponistának lehet nevezni, akkor Szabó Csabát mindenképpen. Szerzett szimfonikus, zenekari, kamara- és kórusműveket, zongoradarabokat, dalokat. Írt zenét színdarabokhoz, balettekhez, bábszínházi előadásokhoz, és szívesen dolgozott át népdalokat is. Szóllósy András Erkel-, Kossuth- és Széchenyi-díjas zeneszerző az erdélyi zenekultúra egyik legfontosabb jelenségének tartja, akit – ahogy írta – „Alkotóereje teljében, közvetlenül Szent Cecília miséjének befejezése után ragadott el a halál 2003-ban.” Szabó Csaba 1936-ban született a Nyárád-vidéki Ákosfalván. A kolozsvári Zenekonzervatórium-ban diplomázott, majd 1959 és 67 között a marosvásárhelyi Állami Székely Népi Együttes karmestere volt. A Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolán 1963-tól a „magyar beszéd ritmusa és hanglejtése” című tárgyat tanította. 1978-ban az „Öt Dal Dsida Jenő verseire, szoprán hangra és zenekarra” című darabjával elnyerte a Romániai Zeneszerzők Szövetségének díját. Társszerzője a Csángómagyar daloskönyvnek, amelyet Szervátiusz Tibor illusztrált. 1988-ban áttelepült Magyarországra, ahol a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola tanára lett. Tagjai közé fogadta a Magyar Zeneszerzők Egyesülete, a Kodály Társaság és a Bárdos Lajos Társaság. Ő tette közkinccsé a szászcsávási harmóniás éneklési módot. Életművét a Szabó Csaba Nemzetközi Társaság gondozza.

Eltűnt a fehér folt Muravidéki magyar néptánc

Hogy ez ma nem csupán szép emlék, abban nagy része van a Muravidék Néptáncgyűttesnek. A csoport 1998-ban alakult a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet táncházán, és ma 23 táncossal büszkélkedhet. Kezdetben Kárpát-medencei táncokkal lépett fel az együttes. Repertoárja koronájaként ma már saját, muravidéki táncaikat is bemutatgatják a művészek. 2008-ban kezdődött meg a gyűjtés a környező településeken. A táncosok közül a Toplak házaspár: Alenka és Rudolf Gerlecz László koreográfussal, Schreiner Jenő és ifj. Horváth Károly népzeneésszel nekifogott a térségben fellelhető népzenei és néptánc-hagyaték felkutatásának. „A gyűjtés eredményeként elértük azt, hogy a néptáncban a Muravidék ne legyen többé fehér folt” – mondta Toplak Rudolf. A Muravidék Néptáncgyűttes legnépszerűbb műsora a Muravidéki Lakodalmas, ami a táncon keresztül tárja a közönség elé a vidék hagyományait, népszokásait, az emberek lelkét. A lendvai Nemzetközi Néptáncfesztivált 2005 óta rendezik meg évről évre. A lendviaiak szerepeltek többek között Kárpátalján, Székelyföldön, a Felvidéken, Szarajevóban és Budapesten is. 2016 májusában a Lendva melletti Hosszúfalun, a spárgafesztivál sokadalmát egy néptánc-flash-mobbal lepték meg a citerások és a környék táncosai. Aki ott volt, sohasem felejtí.

A felvidéki fiatalság legnagyobb mulatsága A Gombaszögi Nyári Tábor

Egyhetes nyári fesztivál és szabadegyetem. Eredetileg a Szalóc községhez tartozó Gombaszögön, a cseppkőbarlang melletti kempingben tartották, de igazi felvirágzása a 2005-től 2015-ig tartó krasznahorkaváraljai időszakra tehető. A tábor 2016-ban visszatért Gombaszögre. A meghívott zenekarok révén zenei fesztiválként, a meghívott előadók révén szabadegyetemként és társadalmi kerekasztalként is működik. Az esemény főszervezője 2009 óta a Sine Metu – Félelem Nélkül Polgári Társulás. A szervezet elnöke, Orosz Örs elmondta: „Cél, hogy a felvidéki magyar ifjúságnak és értelmiségnek legyen egy nyári találkozó-helye, ahol kötetlen környezetben, szórakoztató programok mellett fontos témák is asztalra kerülhetnek. Emellett egy ismerkedési lehetőség Pozsonytól Nagykaposig, ami hasznos módszer lehet akár a vegyes házasságok ellen is.” A tábor elődje az 1920-as években, a prágai Szent György Diákkör tábora volt Gombaszögön. Habár az utóbbi években a tábor magyar zenei kínálata is az elsők között szerepel a Kárpát-medencében, a gombaszögi völgybe mégis leginkább a társaság, a barátok miatt járnak a fiatalok. 2019-ben a látogatók száma meghaladta a 25 ezret, a sátortáborban minden alkalmas helyet elfoglaltak a fesztiválözökök.

Főúri pompa a székely faluban

A backamadarasi Horváth–Petrichevich-kúria

A boráról nevezetes, erdők, hegyek, dombok övezte Backamadaras sok évszázados múltra tekint vissza. A XIV. században már önálló település volt. A Nyárad középső folyása menti faluban olyan főnemesek szereztek birtokokat, mint a Kornis, Lázár, Toldalaghy, Bornemissza és Bethlen család tagjai. A XVIII. században barokk stílusban épült a Horváth–Petrichevich udvarház. A kastély bejáratánál, az előreugró tornác timpanonos oromfalan a család címere látható. A Petrichevich család a XVI. század végén, a törökök előrenyomulásakor menekült Erdélybe. A Backamadarason letelepülő família a XVII. században a fejedelemség életében már fontos szerepet játszott. Horváth Albert császári és királyi kamarás, a Szent István-rend kiskeresztes vitéze 1826-ban megházasodott, így a felesége hozományaként tett szert a kúria mai telkére. Ezen a katonai felmérés szerint már állt egy kisebb lakóépület. Az udvarház a felújítás után páratlanul számított a környéken. Homlokzatát lizénákkal tagolták. A földszinti bejárat két arkádíval díszítették. Az emelet magasságában kiugró rizalit három toszkánfejezetes oszloppal készült. Horváth Albert Backamadarason halt meg, a birtok később Sándor László alispáné lett. A kúriát 1925-ben megvásárolta a falu, így azóta ott működik a községközháza.

Csodálatos mumifikálódás Hadik Mihály épen maradt holtteste

A lendvai Szentháromság-kápolnában lévő koporsót, amelyre Hadik Mihály nevét és az 1733-as évszámot írták 1795-ben találták meg. A szarkofág egy férfi mumifikálódott holttestét rejtette. De ki is volt Hadik Mihály? A néphagyomány szerint az 1603-as, Bánffy Kristóf vezette törökellenes csatározások egyik hőse, aki egy törökkel vívott párviadal során esett el. A monda szerint halálhírére a vár urának szépséges lánya, Bánffy Piroska kivetette magát a vár tornyának ablakán és szörnyet halt. Dervarics Kálmán, a vidék első helytörténésze más véleményen van. Szerinte a koporsón az 1733-as évszám arra utal, hogy az Hadik II. Mihálynak, a Berlint sarcoló Hadik András generális atyjának a holttestét őrzi. Leírása szerint: „a fejére kapott csata-sebek folytán 1733-ban meghalt, s a Szentháromság-kápolna sírboltjába tétetvén, a mésszel épített, magasan álló, léghuzamos száraz sírboltban a feloszlásnak ellenállt. Ez egy teljesen ép, összeszáradt múmia, melyen a balzsamozásnak semmi nyoma, s épp ezért a természeti csodák közé tartozik.” A múmiát Mura-vidéken a történelmi hősnek kijáró elismerés mellett évszázadok óta szinte vallásos tisztelet is övezi. A hiedelem úgy tartja, hogy gyógyító hatással bír az üvegekoporsó megérintése. A Szentháromság-kápolna és az ott található múmia Lendva egyik legértékesebb kultúrtörténeti emléke.

A Károlyiak nyughelye

A kaplonyi Páduai Szent Antal-templom, ferences kolostor

Kond vezér fiai: Kusid és Kaplony (Kézainál Kücsid és Kopján) a Képes Krónika szerint megkeresztelkedésük után a nyírségi Kaplonyban alapítottak bencés monostort és templomot. Ezeket a tatárok 1241-ben felgyújtották. A következő esztendőben, a Kaplony nemzetség tagjai az épületeket újraemelték. A törökmegszállás után a Kaplony-nembéli gróf Károlyi Sándor a monostort és annak templomát 1719-ben helyrehozatta. Az 1834-es földrengés alkalmával romba dőlt barokk templom és kolostor helyett a ma látható, neoromán stílusú épület-együttes Ybl Miklós tervei alapján 1848-ra készült el. Ezt gróf Károlyi György rendelte meg. A templom patrónusa Páduai Szent Antal lett. A kolostor bejárata fölött, Szent Ferencet ábrázoló dombormű látható. Ez az épület eredeti rendeltetésére emlékeztet. Arra, hogy hosszú, kényszerű távollét után, 2008. augusztus 3-ától újra ferencesek élnek benne. Károlyi Sándor eredeti gondolata az volt, hogy elődeinek, magának és leszármazottainak családi mauzóleumot épít Kaplonyban. Ebben családjának ma 37 tagja alusza örök álmát díszes szarkofágokban. A Nagykároly melletti családi mauzóleum 2010-óta látogatható. Akkor helyezték el az ősi sírkamrában végső akaratuk szerint a külföldön elhunyt gróf Nagykárolyi Károlyi Lajos, és nagynénje, Horthy Miklós kormányzó menyé, gróf Nagykárolyi Károlyi Consuelo földi maradványait.

Húsvét Marosszéken Nyárád menti fenyőágazás

A sóvidéki származású Barabás László néprajzkutató születésénél fogva ismeri „földijeit” szokásait. Azt tanítja évtizedek óta, amit gyermekkorában látott. Számára ezért talán furcsa lehetett az a felismerés, hogy a Kárpát-medence más vidékein májusban díszítik zöld ágakkal a házakat, kerítéseket. Mert bizony náluk, a Székelyföld nyugati részén, ennek húsvétkor van az ideje. Ahogy írja: „A Nyárád menti húsvéti zöld ág: az örökzöld fenyőfa. A XIX–XX. század fordulóján általában legények tették leányok kapujára, tornácára szerelmi ajándékként. Ha húsvétkor bejárjuk az egykori marosszéki falvakat és a környező vidékeket, vagyis a Kis-Küküllő vidékét Balavásártól Kibédig és tovább a Sóvidéket, a teljes Nyárádmentét, a Marosmentét Marosvásárhelytől Magyaróig és a Mezőség-széli falvakat Pókától Nagyfülpösögig; mindenütt a kapukra, tornácokra tett, díszes vagy díszítetlen fenyőágakat látunk. És csodák csodája, ha tágitjuk a kört Segesvár, Székelyudvarhely, Gyergyó, Beszterce, Nagysármás, Radnót vagy Dicsőszentmárton felé, elfogynak a húsvéti fenyőágak. Marosszéket májusfát állító és pünkösdkor zöldágazó-virágzó régiók veszik körül. Legnagyobb egyházi ünnepünk, a húsvét nálunk magához vonzotta az újjászületés, az élet ősi egyetemes szimbólumát. Gazdag jelentésvilággal ruháztuk fel, változatos formákban éltünk, és napjainkban is élünk vele. Ebben áll régióknak egyik néprajzi sajátossága.”

Püspökök nyughelye

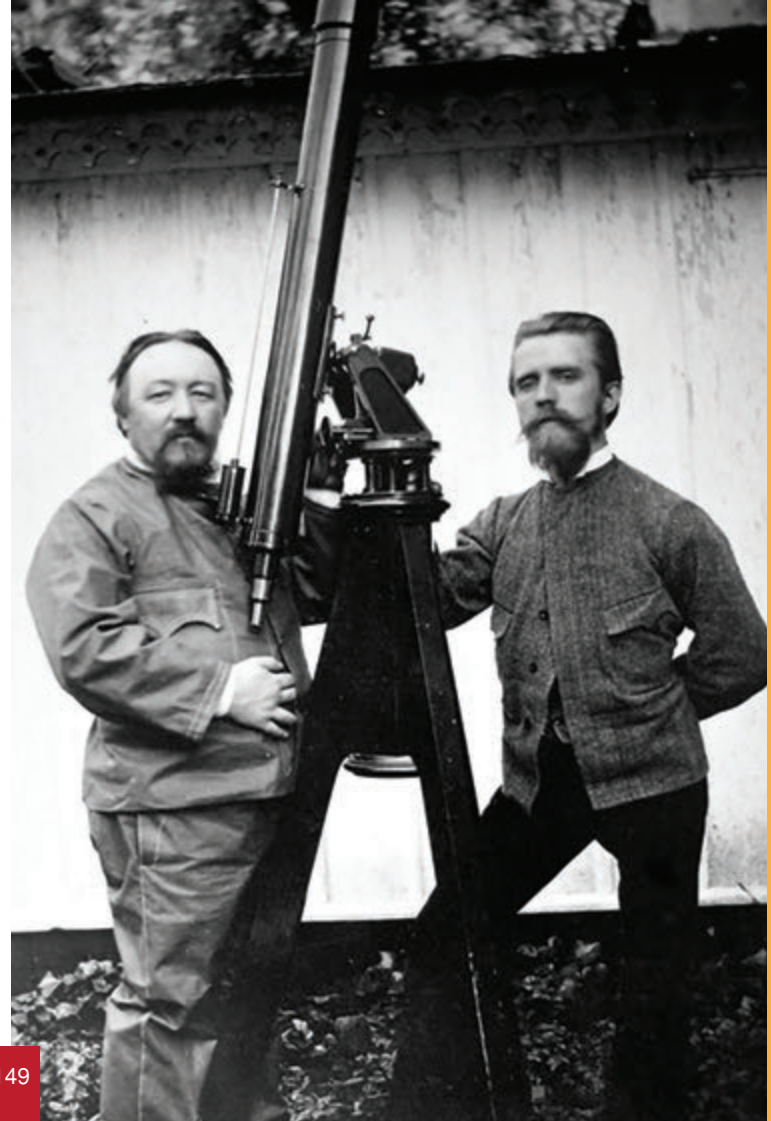
A szatmári székesegyház

A város régi főterének nyugodt, méltóságot sugárzó épülete, az egyházmegye püspöki plébániatemploma. Ez pedig kulcsfontosságú, mert a mai formáját Hám János püspöksége alatt nyerte el. A főpásztor a katolikusok számának gyarapodása miatt felkérte Hild József építész, hogy tervezze nagyobbra az addigi, egytornyú templomot. 1837-re elkészült az új, kívülről klasszicista stílusú székesegyház, melynek főbejárata a timpanonnal díszített korinthoszi oszlopsor mögött van. Hatalmas tornyainak óráiról Szatmárnémeti szinte minden pontjáról látható a pontos idő. Belül a barokk világ dominál. A főoltár carrarai márványból készült. A rajta látható kép, a mellékoltárok és a kupola festményei páratlan szépségűek. Orgonája szinte teljesen elfoglalja a karzatot. A karizmatikus Hám János püspök emlékét a templom falán tábla őrzi, egész alakos szobra a bejárat előtti téren látható. Földi maradványai a székesegyház bal oldali mellékoltáránál nyugszanak. A rendíthetetlen hitű, a kommunisták börtönében vértanúhalált halt Boldog Scheffler János püspök koporsója a jobb oldali mellékoltárnál áll, előtte a mai napig sokan imádkoznak. Az egyházi kincsek iránt érdeklődőknek érdemes megnézni a sekrestye mellett, hat szobából álló, Mészleányi Gyula püspök nevét viselő gyűjteményt is.

Csillagösvényen Konkoly-Thege Miklós

Gazdag felvidéki nemesi családba született 1842-ben. A Pesti Egyetemen Jedlik Ányostól tanulta a fizikát. 1869-ben ógyallai birtokán felépíttette Közép-Európa első csillagvizsgálóját. A meteorok és üstökösök kutatásával érte el sikereit, de foglalkozott bolygók észlelésével és színképelemzéses vizsgálatokkal is. A csillagászat műszaki oldala is érdekelte, távcsöveket és spektroszkópot is készített. Ő szervezte meg Magyarországon az időjárás-előrejelzés távirati terjesztését. A Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd tiszteletbeli tagjai közé választotta. Tevékenyen részt vett számos bel- és külföldi tudományos társulat működésében. 1899-ben ógyallai birtokát és az obszervatóriumot a magyar államnak adományozta. Fegyvergyűjteménye és más tárgyai a komáromi múzeumba kerültek. 1916-ban, 74 évesen halt meg. Az egyik leghíresebb fénykép Konkoly-Thege Miklósról az 1880-as években készült, ezen német kollégájával, Hermann Kobolddal látható egy hatalmas távcső mellett. Egész alakos ógyallai szobrán az eget kémleli. A Konkoly-Thege Miklós Csillagászati Intézet csillagvizsgálója a névadó ógyallai magánobszervatóriumának jogutódjaként működik. A Budapesten, 1995-ben felavatott emléktábláján a következő szöveg áll: E ház I. és III. emeletén működött 1892 és 1910 között a Meteorológiai és Földdelejeességi Magyar Királyi Központi Intézet Konkoly-Thege Miklós igazgató vezetésével.

Kőbe vésett múlt

Menyhárt Károly sírkőfaragó

Míg Székelyföld nagyobb részén rendszerint fejfákkal vagy kereszttekkel emlékeztek az elhunytakra, Havadtó temetőjébe a XVIII. században már homokkő sírjeleket állítottak. 1840-től Menyhárt Károly tökélyre emelte a helyi sírkőfaragás mesteriségét. Ábrázolásai közt virtuóz vonalvezetésű növénymotívumok, állat- és emberalakos, valamint monogramos sírjelek találhatók. Alkotásain visszaköszön a kor festett bútorokról ismert népművészete és mondavilága. Őt tekinthetjük a falu első ábrázolóművészenek, fotográfus-előfutárának is, hiszen néhányszor az elhunyt arcképét is kőbe faragta. A havadtói régi temető sírkövei arról tanúskodnak, hogy Menyhárt Károly mintegy fél évszázadon keresztül készítette a síremlékeket. A falu régi temetőjébe több mint 50 egyedi követ faragott, de a szomszédos településekről is bőven akadtak megrendelői. Kinda István néprajzkutató „Homokkőbe faragott múlt” című könyve Havadtó régi sírköveit mutatja be. Ebben ezt írja: „Térségünk legértékesebb régi temetője Havadtón található, több mint 400 homokkőbe faragott sírjel állít emléket az elmúlt századoknak. A díszes sírkövek Székelyföld falusi sírjeleinek a korai rétegéhez tartoznak. Míg sok településen fejfákat vagy keresztet állítottak, Havadtó temetőjébe az 1700-as évek végétől homokkő sírjelek kerültek.”

Hasztalan pusztítják A honfoglalási emlékmű

„Verecke híres útján jöttem én, fülemben még ősmagyar dal rivall.” – szólnak Ady Endre sorai a Góg és Magóg fia vagyok én című verséből. Történelmünk e meghatározó pontjára a millennium idején, 1896-ban került először emlékmű. Ez a Trianon utáni csehszlovák megszállást valahogy átvészelve, 1939 és 1944 között felújítva újra Magyarország határát jelezte. A II. világháború után az új úr, a Szovjetunió azonban lerombolta az obeliszket. A terület legújabb államalakulata, Ukrajna létrejötte után a kárpátaljai magyarság anyaországi és nyugati támogatással felvetette egy új emlékmű felállításának igényét. 1996-ban ezt el is kezdték építeni. Igaz, az eredeti helyétől 700 méterre, mert ott zavarta volna az ukránok, vitatott történelmi tényeken alapuló, akkor még szintén leendő, II. világháborús építményét. A honfoglalás 1100. évfordulójáig csak egy torzó készült el és azt sem sikerült felavatni a rendőrség fellépése miatt. Ukrán pártok aktivistái azonban odamehettek, és megtörtént az emlékmű első megrongálása. Végül 2008. július 21-én – az ukrán emlékművel egy napon – felavatták Matl Péter munkácsi művésznak, a hét törzset idéző alkotását. A vereckei honfoglalási emlékművet titokzatos személyek azóta folyamatosan felgyújtják, lefestik, meggyalázzák, ami fölött a pillanatnyi hatalom szemet huny. A kárpátaljai magyarok pedig megtörhetetlen lelki erővel újra és újra helyreállítják Árpád vezér népének mementóját.

Torockó csodája Székelykő

Tévedés ne essék, nem Székelyföldön járunk. Ez a bérc Fehér megyében, a falutól keletre, Kolozsvártól jó 50 kilométerre, 1129 méterrel magasodik a tengerszint fölé. Nevét a tatárjárás után kapta, amikor Kézdiszékéből való székelyek szabadították fel Torockót az ellenség betörésekor. Jutalmul övék lett az akkor a csúcson álló vár. Ezt a hatalmas sziklát nem lehet mással összetéveszteni. Már csak azért sem, mert szirtjei között nyáron, Torockóról nézve kétszer kel fel a nap. Az első „kikelet” után a napkorong néhány percre eltűnik a kövek között, de másodszor már tovább ragyog az égen. A hegytetőre az egyik út kőkapukon, sziklaszorosokon át vezet, a fentről kínálkozó látvány egyszerűen káprázatos. Torockó szinte az ember lába alatt hever, távolabb az Ordaskő, az Aranyos-völgye, a horizonton jó időben Torda is feltűnik. Jókai, Egy az Isten című magával ragadó regényében így ír e csodáról: „Egy óriási bérctömeg. Fehér, mint a csontkoponya, hosszú, egetemelő sánctalat képez a völgykatlan előtt. A kopár szirtfal, a Székelykő történelmi ősemlék. Barlangjaiban a bronzkorszak emlékműveivel, tetején az ősz székelyvár dűledékével, mely Dzsingisz kán fiának hordáival dacolt egykor; a mongol és székely nyilak hegyeit most is feltűrja még az ekevas. A mongol nyila lándzsás volt, a székelyé szakállas.”

A Hungarikum Bizottság „Torockó épített örökségét” 2017-ben a Hungarikumok Gyűjteményébe emelte.

Férfiúi próba A Nyárád-menti betlehemes játékok

A betlehemezést a II. világháború után az új román rendszer betiltotta Székelyföldön. A népszokás azonban Teremiújfaluban feltámadt tetszhalotti állapotából. 1975-ben Vetési András földműves, gyerekkori emlékei alapján betanította a falu fiataljainak, akik azóta betlehemeznek. Bátorságuk és sikerük híre a szomszédos településekre is eljutott, így sokfelé hívták őket a templomokba. Persze hamarosan a rendőrség vendégszeretetét is megismerhették, de ez csak egy-két évre szüneteltette a fellépéseket. A szent színjátékkal minden olyan házat felkeresnek Újfaluban, ahol a gazda ajtót nyit a szereplőknek. A karácsonyi időszakban naponta tíz-tizenöt porta is sorra kerülhet. Az előadásnak hét figurája van: a csengettyűs bottal beköszönő Kengyelfutó, a Király, Szent József, a betlehemes istállót vivő két Angyal, az ifjabb és az öregebb Pásztor. Az énekes-verses betlehemezés mindenkori résztvevői a konfirmandus fiúk közül kerülnek ki. Ők, a protestáns egyházak és a falu „törvényei” szerint hamarosan a felnőtt férfiak közé tartoznak. A jelmezek házilag készülnek. A fiatalok „pásztorként” vagy „angyalként” kezdik, senki sem lehet egyből Kengyelfutó, Szent József vagy Király. A teremiújfalusi betlehemezési szokások megújulásáról Bálint Zsigmond fotós korabeli fényképeivel és Barabás László néprajzkutató helyszíni beszámolójával hívta fel az erdélyi közélet figyelmét.

A Kárpát-medence művészei

Udvari Kamaraszínház

A 2002-ben, Délvidéken alakult társulat hitvallását úgy fogalmazta meg a szabadkai András Attila, Jászai Mari-díjas író-rendező, hogy „A jelenünket eredményező múltunkat visszük színre”. Ez világos beszéd, a tettek pedig maradéktalanul igazolják. A délszláv háború elől Magyarországra menekült szakember hiába pályázott történelmi témákkal a különböző grémiumokhoz, erre nem kapott támogatást. Így a legváratlanabb megoldást választva hazament, és Magyarországon – az önkormányzat támogatásával valósította meg terveit. Az egykori moziból kialakított színházban kezdődött a munka, aminek bejárata az udvar felől volt, innen az elnevezés. Mára már több mint 200 helyszínen lépett fel a Kárpát-medencében az Udvari Színház, sokszor olyan helyen, ahol ritka az élő magyar szó. A művek megírását hosszú kutatómunka előzi meg. A Halottak napjától Virágvasárnapig című előadás a két világháború közötti szerb megszállás idején játszódik. A Tizenhét című darab a történelmi Magyarország utolsó három napját mutatja be, a Tizenkilenc a következő esztendő vérfagyasztó fordulatait – nemzetközi kitekintésben is. A Mátyás és Janus a Hunyadi-korba viszi el a nézőt. A Fehér szarvas a csonka ország első évtizedét, a Ké az ország a harmincas évek magyarországi és erdélyi világát eleveníti meg.

A Kolozsvári testvérek utódai A két Szervátiusz

Vannak művészek, akiknek szinte fölösleges szignálniuk az alkotásaikat. A közönség úgysem keresgéli a betűket, a látvány önmagáért beszél. A Szervátiusz-művek épp ilyenek, legfeljebb azért olvassa el a néző az aláírást, hogy megtudja: Jenő vagy Tibor szobra előtt áll. Az apáról, Jenőről azt írta Lyka Károly festő és művészettörténész, hogy „A legerdeyibb magyar szobrász.” Fia, Tibor így vallott pályájáról: „Művészetet magyart, de egyetemesen emberit kell teremtenem.” Mindketten Kolozsvárott születtek, s mindketten Budapesten haltak meg. Népi ihletésű kő-, vas-, bronz- és faszobraik Erdély- és Magyarország-szerte szavak nélkül mesélnek nemzetünkről. Az 1930-as, 40-es években apa és fiú gyalog, vésővel és kalapáccsal a tarisznyájában járta Székelyföldet. A Securitate zaklatásai elől az apa, 1976-ban, 73 évesen, fia a következő évben, 47 esztendősen költözött Magyarországra. Számos elismerés mellett mindketten elnyerték a Magyar Örökség díjat. Közös munkájuk Farkaslakán, a Tamási Áron-síremlék, a „tonnás hegyibeszéd”, ahogy Sütő András nevezte. Ezt a szoborkompozíciót talán minden magyar ismeri, aki Székelyföldön él, vagy akár csak egyszer is járt ott. Jenő és Tibor emlékét a Szervátiusz Alapítvány, a Szervátiusz Jenő-díj, a Szervátiusz Tibor Ösztöndíj és a kolozsvári Szervátiusz Múzeum is őrzi.

A szabadságért bárkivel Thököly Imre

A Késmárkon született kuruc vezér történelmünk azon korszakában kereste az igaz utat, amikor azt szinte lehetetlen volt megtalálni. A XVII. századra a három részre szakadt Magyarország az Oszmán Birodalom és a Habsburgok egymás elleni harcainak színtere lett. A törököket elsősorban az adó befizetése érdekelte. Ha azt megkapták, viszonylagos nyugalomban élhettek a leigázott magyarok, bár kiszámíthatatlanságukban időnként égettek és raboltak. Az osztrákok módszeresen szipolyozták ki a kezükön lévő Nyugat-Magyarországot. Thököly Imre apja, gróf Thököly István a Wesselényi-féle összeesküvés utáni leszámolás áldozatává vált, így árván maradt, protestáns fia a török felé sodródott. Már fiatalon sikeres hadjáratokat vezetett a császáriak ellen szülőföldjén, a Felvidéken. 1682-ben feleségül vette az özvegy fejedelemtől, Zrínyi Ilonától, így hatalmas birtokok ura és II. Rákóczi Ferenc nevelőapja lett. Értékelése szerint: „Keresztény királyok alkalmatosságával vékonyan remélhetni szabadulásunkat! Ily módon egyedül a török fegyver viheti haza a bujdosókat győzelmesen.” Szövetségese segítségével Felső-Magyarország és Erdély fejedelme is volt, de a hadiszerencse és a politika nem kedvezett neki. Végül száműzöttként, Törökországban halt meg 1705-ben. Hamvai azonban 1906-ban, Rákóczi Ferenc koporsójával együtt diadalmenetben térhettek haza az anyaföldre, hogy Késmárkon nyerjenek végső nyugalomra.

Déli végvárunk Székelykeve

Nemzetünk e kicsiny része számtalan tekintetben „legje” a magyarságnak. Először is az Al-Dunánál fekszik, így a legdélebbi, magyar többségű település. Az egyik legfiatalabb magyar falu, hiszen a XIX. század utolsó évtizedeiben népesült be. A bukovinai székelyek Thomka Károly „telepítőlelkész” vezetésével 1883-ban érkeztek, mintegy kétezren. A legtöbbször „hazát” cserélő közösség. Az 1764-es siculicidium, azaz a székelyvész után Bukovinába, majd onnan bő száz esztendő alatt harmadik otthonába, Székelykevére települt ez a nép. A falunak nincs – klasszikus értelemben vett – műemléke, a természeti szépségét is legfeljebb átlagosnak mondhatjuk. A szántóföldek övezte tiszta, rendezett, széles utcák és házak a Dunától tíz kilométerre vannak. Legszebb épülete talán az 1892-ben átadott, neogót stílusú katolikus temploma, amelyet Szent István király tiszteletére szentelték fel. Székelykeve igazi értéke lakói lelkében keresendő. A nevében őrzi az ősök és a közeli, Kevevár emlékét. A hajdani betelepülő családok neveit pontosan számon tartják, mint ahogy ragaszkodnak az anyanyelvhez, a gyökerekhez is. Az általános iskolában csak magyar nyelvű osztályok vannak. Ez, az egyház és a zömmel Magyarországról érkező vendégek fogadása összetartja az embereket, akik a Dél-Bánátban is székelyül gondolkodnak, beszélnek és élnek.

Zümmögő, színes tavaszi rét A búzaházi kockásliliom-populáció

Egészen különleges látványa ez Nyárádmentének. Szirmának mintázatára rendkívül hasonlít a horvát címer. A *Fritillaria meleagris* a liliomfélék családjába tartozó egyszikű, évelő, fokozottan védett növény. Latin nemzetség nevét, a *Fritillariát* a rómaiak kockavető poharáról, a *fritillusról* kapta. Kifejezetten nedves réti, kora tavaszi virág. 10-25 centiméter magasra nő, hagymás, évelő faj, mely mérgező alkaloidokat tartalmaz. A föld felé hajló virágai április-május környékén tulipánra emlékeztető formájúak. Van, hogy párosával fejlődnek, sakktablaszerű kockái sötétbíbor vagy rózsaszínűek, néha fehérek. Népi nevei: kockás kotuliliom, kockás tulipán vagy vadtulipán. A kockás liliom veszélyeztetett státuszú, több vörös listán is szerepel. A Maros megyei Búzaháza mellett van Erdély legnagyobb kockásliliom-populációja. A mintegy 25 hektáros nedves rét minden tavasszal „vöröslik-lilállik” a kockás liliomtól. Ez nemcsak az emberi tekintetet, de a beporzásukat végző rovarok ezreit is vonzza. Mindez egy ősi gazdálkodási formának, a kaszálásnak köszönhető. A lecsapolás, a legeltetés vagy az égetés veszélyeztetné ezt a szépséges virágot. Ugyanakkor, ha a környék gazdái abba hagynák a rét kaszálását, az is a populáció csökkenéséhez vezetne. A kockás liliom a kistérség emblematisztikus természeti értékei közé tartozik. A kockás liliom Magyarországon az „Év vadvirága” volt 2016-ban.

Titkot rejtő puritán falak

A kilyéni unitárius templom és falképei

Égbe nyúló torony, hatalmas fehér falak, belül hímzett vászon az Űrasztalán, festett kazettás mennyezet, faajtózat és két pad-sor. Ez a Teremtő hajléka. A vastag, bordó szószékerítőre mindössze egyetlen rövid mondatot varrtak: „Egy az isten.” Az Olt-parti Sepsikilyén unitárius templomát a XIII. század második felében emelték. Az első írott említése 1333-ból való, amikor a pápai dézsmaszedők a Kylien néven feljegyzett falu János nevű papjától begyűjtötték a Rómába küldendő tizedet. 1427-ben falait freskókkal díszítették. Ezek témái: az Utolsó ítélet, az Utolsó vacsora, a Stációk és a Szent László-legenda. A reformáció után unitáriussá lett épületet a korabeli jegyzőkönyv szerint „virágos táblákból álló Mennyezettel ékesítették” és ehhez hasonlóan „festékes táblákkal készítették” egy fakarzat a hajó nyugati oldalfala mentén. Lebontották a szűkségtelenné vált sekrestyét, és ajtónyílását befalazták. Bent pedig az új liturgiának megfelelően kőből és téglából építettek szószéket. A templom középkori falfestményeit lemeszelték, amelyeket 1885-ben talált meg újra Huszka József sepsiszentgyörgyi rajztanár. Ezek legújabb restaurálási munkáit a Rómer Flóris Terv megbízásából marosvásárhelyi szakemberek végezték. A déli fal freskója alatt Kónya Ádám helytörténész 1978-ban felfedezte az azóta „kilyéni feliratként” ismert rovásírásos emléket.

Kolozsvár történése

Jakab Elek

„Hízelgő és önérdemből a történet igazságát elfedő vagy ferdítő történetírónál a földnek nyomorultabb lények, a társadalmi romlottságnak veszélyesebb előmozdítója nincs. Én ezt tenni éppúgy irtózom, mint nem szégyellem megvallani, hogy tévedtem, ha róla meggyőznek.” A maroszéki Szentgericén 1820-ban született Jakab Elek legjellemzőbb tulajdonsága a sokoldalúsága: jogtudós, történész, levéltáros, szabadságharcos volt, aki megjárta a börtönt, majd szabadulása után saját birtokán gazdálkodott. Fontos tagja lett az unitárius közösségnek. 1861-ben részt vett Erdély egyik legrégebbi teológiai tudományos folyóirata, a Keresztény Magvető elindításában. Nagy unitárius személyiségekről, így természetesen Dávid Ferenc püspökről közölt emberközeli műveket, és megírta Kolozsvár monográfiáját. Foglalkozott a kor kolozsvári színházi világával, feldolgozta Schodelné Klein Rozália és Egressy Gábor pályafutását is. Jogtörténeti munkái forrásértékűek. Kossuth, Széchenyi, Wesselényi életének példaszzerű bemutatását már az őket ismerő kornak elkészítette, valóban az embert és tetteiket megírva. Művei a mai napig az aukciók keresett ritkaságai. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának. 1897-ben Budapesten hunyt el, de Kolozsvár városvezetése úgy döntött, hogy hazahozatja hamvait és Jakab Eleknek a Házsongárdi temetőben állít síremléket.

Polgári utakon Nyárádmente népi építésze

Furu Árpád, Erdély népi építészetének kutatója így ír Székelyföld, e nyugati régiójának falusi, kisvárosi épületeiről: A XVIII–XIX. század fordulóján széles körben elterjedt volt a dombvidéki adottságoknak megfelelő, cölöpvázaz vagy talpakon álló, két- vagy háromsztatú ház. Ennek bejárata a füstös pitvarba nyílt. Onnan lehetett belépni a háznak nevezett, fűthető lakószobába. Általában a lakószobával szemben egy kamara nyílt. Az udvarokban sütőház, tágas csűrök, nagy gabonások, kukoricakasok és ólak álltak. A polgárosodással terjedtek el a kiugró résszel gazdagított oldal- és homloktornácós házak. Ezek mellvédjét, oszlopait és a kiugró rész háromszögű oromfalát látványosan díszítették. A templomok cinteremkapuinak példájára már a XIX. század második felétől feltűntek a faragott utcaajtók. A kapusások szélesek, a szegélyt apró díszekkel emelték ki, amelyeken szőlőindás motívumok kígyóztak. A fel-feltűnő sárkányos vagy oroszlános minták arra utalnak, hogy a környék fafaragói számára a főúri családok udvarházaiban látott heraldikai szimbólumok is vonzóak voltak. A kapuk faragásában meghatározó személyiség az 1925 és 1963 között dolgozó, nyárádköszvényesi Kajcsa Jakab és Nagy László ezermester. Mélyfaragásos technikájuk, egyházi és változatos világi szimbólumokat is használó stílusuk új korszakot teremtett a nyárádmenti kapufaragás világában.

Átalakult kézimunka

Csigatészta-készítés a délvidéki reformátusoknál

A csigatészta – más néven lúdgége, bordáslaska vagy gégetészta – elnevezését formájáról kapta. A Délvidéken elsősorban a reformátusok készítik. Évszázados családi tudásként élt tovább a szokás. Régebben a rokonság lányai-asszonyai közösen fogtak hozzá a közelgő ünnepeken, születésnapokon, névnapokon, lakodalmakban elfogyasztandó tésztamennyiség előállításához. Dr. Papp Árpád néprajzkutató leírása szerint az 1990-es években maga a református egyház állt a csigacsinálók mögé, helyszínt adva, versenyeket, bemutatókat szervezve. A szorgos asszonyok hamarosan megjelentek a gasztronómiai és hagyományőrző fesztiválokon is. A dél-bácskai Piroson, húsz, korábban kézimunkázó asszony csigatészta készítésébe kezdett a református templom imatermében. A tésztának valót már otthon elkészítik. Egy kiló lisztbe tíz tojást tesznek, amit pihentetnek. A kézi gyúrás után géppel nyújtják egyenletes vastagságúra és 15×15 centis nagyságúra. A kinyújtott tésztát könnyű vágódeszkán helyezik a csigacsinálók elé, és mindenki magának vágja fel körülbelül 2×2 centis négyzetekre, amit aztán kétféleképpen sodornak fel: a bánsági Magyarittabén és Torontálvásárhelyen átlós irányban, a bácskai Piroson, Pacséron és Bácsfeketehegyén a tészta oldalával párhuzamosan. A csigatészta eladásából befolyó összeget a templom és az egyház szükségleteire fordítják.

A templom vonzásában

A székelyhodosi baromvásár

A Felső-Nyárád menti település temploma azon „Szent István-i tíz” közé tartozott, amelynek harangja a környező falvak híveit is imára hívta. Így Székelyhodos már az Árpád-korban a térség központja, vásáros helye volt. Ezt a kiváltságot oklevéllel erősítette meg V. Ferdinánd király 1838-ban. A piacnak saját kútja és itatóvályúja volt. A terület legnagyobb része a szarvasmarháké és a lovaké volt, máshol mustrálták a sertéseket és a juhokat. A vásárra jártak tőzsérek, kupecsek még Besztercéről, Temesvárról, Nagybányáról is. A helyszínt a közbirtokosság ajánlotta föl, amiért a hodosiak mentesültek a vám megfizetése alól. Az idegenből érkező vásárosok számára a község belépőjegyet árult, a jószágoknak pedig „marhacédulát” állított ki. A bevételt a falu közösségi kiadásaira fordították. A piac hangulatát így idézte fel a falu szülőtte, Kun Géza: „A vásárokon az 1950-es években négy-ötezer ember is összegyűlt. Ma is hallom a mindent átható mély zsongást, amely a barompiac környékét betöltötte. Látom a vásárosok nagy tolongását, a szekerek hosszú sorát, a kis- és nagyállatok óriási kínálatát, a mozgóboltokat, a próbahajtásokat, az alkudozásokat, a „tenyérbecsapást”, az esküdözéseket, a cédulaváltást, az éjszakába hajló áldomásozásokat. Sok-sok évvel később, az 1980-as évek végén, a kommunizmus beteljesüléseként, nagy megdöbbenésemre fű nőtt ezen a területen.”

Muravidék apró kincse Batikolt hímes tojás

A muravidéki magyarság körében a mai napig gazdag a húsvéti szokásrend. Ennek középpontjában a helyi népművészet apró kincse, a hímes tojás áll, de nem mint a locsolóknak szánt ajándék. Húsvéthétfőn ugyanis a keresztszülők hímes tojást is ajándékoznak a keresztgyermeküknek. Hetés falvaiban és Lendvavásárhelyen piros-fekete batikolt tojást készítenek. Az ősi módszert így adja tovább a vásárhelyi Cár Valéria: A tojást kifúrjuk, kimossuk, majd megrajzoljuk a mintát viasszal, piros festékbe mártjuk, majd egy napig száradni hagyjuk. A motívumokat újrairjuk viasszal, majd következik a fekete festék. Utána gyertya lángjánál leolvasztjuk a viaszt, megkenjük szalonnával, hogy szép fényes legyen, végül egy szalmával bélelt kosárba tesszük.” Vali néni hozzátette: „Tojást írni csak jókedvűen, tiszta gondolatokkal lehet.” A muravidéki hímes tojások motívumvilága az ősi termékenységi és természeti szimbólumokat idézi. Az 1990-es években Urisk Erzsébet tanárnő kutatásai során legalább háromszáz különféle tojásmotívumot gyűjtött össze, ezekből áll össze évente a hímes tojás-kiállítás. Ma már muravidéki népi iparművészek is foglalkoznak hímes tojás-festéssel. A lendvai várban látható Lendva-vidék szakrális emlékei című kiállításnak is állandó eleme a muravidéki hímes tojások bemutatása.

Az Esterházyak saszélszke Fraknó vára

A lovagosdít játszó kislány éppen így képzelik el az öreg király várát. A magaslaton, egy hatalmas, lőréses falrendszerekkel és bástyákkal körbevett többtoronyú erődben egy pompás kastély. Az épület a nyugat-dunántúli Rozália-hegység egyik szirtjéről uralja a vidéket. A névadó hölgy kegyetlen, sőt vérengző hírében állt, aki a legenda szerint éjjelente a vár fekete tornya körül kísért. Az erősséget 1346-ban említik először. Birtokolták a Nagymartoni grófok, a Kanizsaiak, majd a Habsburgoké lett. Mátyás király visszacsatolta Magyarországhoz, hogy halála után ismét osztrák legyen. 1622 óta az Esterházy-család birtoka, akkor került ismét a Szent Korona uralma alá. Vályi András földrajztudós a XVIII. század végén így írt Fraknóról: „Mező Város Sopron Vármegyében, földes Ura Hertzeg Eszterházy Uraság, lakosai katolikusok, fekszik Soprontól harmadfél mértföldnyire. A' Szervitáknak Klastromjok vagyon itten, melyet Esterházy Pál építtete. Határja soványabb, mint a' szomszéd Helységeknek.” Száz esztendővel később Fényes Elek hozzáteszi, hogy: „Fő jövedelme gesztenyeért jön be, mert a gesztenye itt szép nagyra terem, s édesességével az olaszhoz hasonlítván, vele nagy kereskedés üzetik.” A ma Ausztriához tartozó Fraknó vára a környék fő látványossága. A lakosztályok, a kápolna, a Haydn-terem, a bormúzeum, állandó és alkalmi kiállításai igen népszerűvé tették a turisták körében.

Szimbiózisban Szegeddel

A horgosi és martonosi piros paprika

A Dél-Alföld paprikatermesztésre termett. A mai határtól délre, Horgoson, Martonoson, Magyarakanizsán és Adorjánban is foglalkoznak nemzeti fűszernövényünkkel. Horgoson homokos talajon, míg a másik három településen a Tisza ártéri területein termesztik ezt a növényt. Dr. Klamár Zoltán néprajzkutató leírása szerint Trianon után építették az első paprikaőrítőt ezen a vidéken. Így, a szegedinél kisebb, de arra a termesztési és feldolgozási hagyományra épülő, újabb fűszerpaprika-termesztő és -feldolgozó körzet alakult ki a magyarlakta falvakban. Horgoson 1947-től egy államosított vállalat foglalkozott paprikaőrítéssel. Martonoson több magántulajdonban lévő paprikamalom működött a XX. század végén. Napjainkban a termesztés és a feldolgozás, valamint az értékesítés újabb átalakuláson megy át. Az egyre szaporodó, magánkézben lévő paprikamalomok – amelyek háttérbe szorítják a korábban irányító szerepet betöltő szövetkezeteket, állami üzemeket – egy kiterjedt termesztői hálózatot hoznak létre. Kialakult egy újabb kapcsolat a szegedi és a kalocsai termesztési és feldolgozóközzel: malomipari berendezéseket vásárolnak Magyarországról, és félkész termékeket szállítanak további feldolgozásra. Közben korábbi piacaikat is fokozatosan visszahódítják, legyen szó a délszláv utódállamokról vagy az EU-tagországoiról.

Legendák földje

A Tordai-hasadék

Aki észak-nyugati irányból vezet Torda felé, jól teszi, ha csak a forgalomra figyel. Ez persze nem könnyű, mert a jobbra „csodálkozó” útitársak hangzavarától nehéz koncentrálni. A látvány akár századszor is lenyűgöző. Jókai így tárja ezt olvasói elé az „Egy az isten” című regényében: „A tordai hasadék a vulkáni alkotás egyik legbámulatosabb remeke; itt egy hegylánc tetejétől a talapjáig kettérepedve. A két átelleni meredek fal kiálló sziklási és mélyedései még most is egymásba illenek, a három-ezer lépésnyi sziklafolyosó hajlásai, megtörései mindenütt egyenközűek maradnak, csak imitt-amott mutat tágabb öblöket, hol a sziklaórló idő görgeteg kőzuhanyokká porlasztotta a bércfalat; míg egyes sziklatornyok, mint a gót építészet pillérei állnak el a falaktól.” Itt aztán nem csoda, hogy legendák születtek. Amikor Szent László menekülni kényszerült a túlerőben levő kunok elől, a hegy útját állta. A király fohásza ekkor meghallgatott: a szikla kettéhasadt, serege megmenekült. Az uralkodó lovának patkónyomai ma is látszanak a Hesdát-patak mentén. Egy másik történet szerint a Tündérvár-barlang megnyílik Szent György napján, mesebeli lakói pedig kincsekkel halmozzák el az arra járókat. A környékbeliek azt is tudni vélik, hogy a barlangrendszerben húzódott meg a labancok elől Balika, az oláh betyár, aki Rákóczi fejedelem oldalán küzdött a szabadságharcban. A svájci székhelyű Természetvédelmi Világszövetség a „Különleges élőhely” kategóriában tartja számon a Tordai-hasadékot.

A körképfestő Feszty Árpád

A felvidéki Ógyallán született 1856-ban, nemesi család sarjaként. Elsősorban vallási tárgyú és történelmi témájú művek fűződnek a nevéhez. Komáromi és pozsonyi alsóbb iskolái után Budára került, a Főreáltanodába. Ott társaival titkos politikai és irodalmi társaságot alapított, amiért kicsapták, így 16 évesen vándorszínésznek állt. Tizennyolctól 25 éves koráig Münchenben és Bécsben festészetet tanult. Hazatérése után Golgota és Bányaszerencsétlenség című képével szerzett hírnevet. Elismertségét az 1894-ben közönség elé tárt „Magyarok bejövetele”, ismertebb nevén, a Feszty-körképnek köszönhetette. Ez a vállalkozás párját ritkítja a magyar kultúrtörténetben. A mű 120 méter hosszú, 15 méter magas és 38 méter átmérőjű kört formál. Feszty eredetileg az Özönvízről kívánt panorámaképet festeni, de apósa, Jókai Mór rábeszélte a Honfoglalás témájára. A ma, Ópusztaszeren látható művet nézve, a legapróbb részletekig életre kel a múlt. A bő esztendei munkában a kor jeles festői, Barcsay, Mednyánszky, Mihalik, Spányi és sokan mások segítettek Fesztyt. A millenniumi ünnepek közönsége özönlött a csodát látni. Az eseményről így számolt be a korabeli sajtó: „Feszty a körképpel konkurenciát csinált magának. Őt most a körkép festőjének ismerik és csak annak. Pedig mielőtt azt a populáris képet megalkotta volna, tisztességesen kimagaslott festőtársai közül.”

Szent szobrok alkotói A Kolozsvári testvérek

A szobrász fivérek, Márton és György szülővárosukról kapták vezetőiknevüket. Első írásba foglalt munkájuk – Futaki Demeter váradi püspök megbízásából – három Árpád-házi szent megformálása volt. Ezek a szobrok Szent István királyt, fiát Szent Imre herceget és Szent László királyt ábrázolták. A művek 1360 és 1365 között készültek. Róluk írt Búcsú Váradtól című, száz évvel későbbi versében Janus Pannonius:

„Isten áldjon, aranyba vont királyok,
Kiknek még a gonosz tűzvész sem ártott.”

Evlia Cselebi török utazó leírása szerint: „Mindegyik ragyogott az aranytól, külön-külön felértek egy-egy rumén tartomány adójával. Szemeik éjjel világító kőből, körmeik 20 karátos gyémántból voltak. Aki lovaikat látta, azt hitte, hogy elevenek.”

A második említés arról a Szent László királyt ábrázoló lovas szoborról maradt fenn, amelyet Zudar János váradi püspök megrendelésére készítettek. A szobrok 1660-ban elpusztultak, amikor Váradot a törökök bevették. Egyetlen alkotásuk érte meg a mai kort: a Szent György-szobor, amely Európa első teljes alakos bronz lovas szobra. Ezt 1373-ra készítette el a testvérpár, valószínűleg királyi megrendelésre. László Gyula 1943-ban tanulmányt írt Kolozsvári Márton és György Szent György-szobrának lószerszámjáról, párhuzamba állítva az 1799-ben előkerült nagyszentmiklósi kincessel. A Szent György-szobor eredeti példányát a török háborúk idején menekítették Prágába, ahol a Hradzsiban a Szent Vitus-székesegyház melletti teret díszíti.

Felfedezte Ronaldot Bölöni László

Puskás Ferenc után második magyar labdarúgóként nyert Bajnokcsapatok Európa Kupáját. Nekünk talán fájó, hogy a nagy elődhöz hasonlóan, ő sem magyar klub színeiben tehetta ezt meg. Az 1953-ban, Marosvásárhelyen született Bölöni szövetségi városában lett profi játékos úgy, hogy közben megszerezte a fogorvosi diplomát is. Felfoghatatlanul nehéz lehetett magyar-ként kétszer is elnyernie az „Év játékosa” címet a 70-es, 80-as évek Romániájában és 108-szor szerepelnie a válogatottban. A vásárhelyi 14 éve alatt megtanulhatta, hogy a bíró rendszerint nem velük van. Amikor 31 évesen aztán a bukaresti Steaua futballistája lett, megjöttek a sikerek is. Bajnokságok, kupagyőzelmek és a felejthetetlen győzelem a Barcelona elleni BEK-döntőben. Edzőként Nyugat-Európában és az arab világban vállalt munkát, de rövid ideig ült a román válogatott kispadján is. A liszaboni Sporting edzőjeként az ő szeme akadt meg az ifjú Cristiano Ronaldon, akit 17 éves korában állított be a felnőtt-csapatba. A portugál sztár azóta is tisztelettel beszél mesteréről és önzetlenül segít neki. Így került a Ronaldo aláírt mezének árveréséből befolyt összeg Böjte atya gyerekeinek megsegítésére, Dévára. Bölöni László kiáll Székelyföld autonómia-tervek mellett, és edzői pályája befejezése után lehetségesnek tartja, hogy elinduljon közös magyar jelöltként Marosvásárhely polgármesteri székéért.

Élő hagyomány Marosszéki Népzene- és Néptánc-tábor

Már több mint két évtizede igen „sűrű” hetet töltenek nyaranta a világ közeli és távolabbi tájairól érkező vendégek Jobbágytelkén. A népdal, a néptánc és a hangszeres zene oktatása, gyakorlása reggeltől éjszakába nyúló programot ad a táborozóknak, akik a gyerekektől a nagyszülőkhöz bármelyik korosztályból jöhetnek. Ez persze nem csoda, az igazi falusi környezet és a vendéglátók szeretete kedvet csinál mindehhez. A résztvevők sátrakban vagy a helyieknél, házaknál szállhatnak meg. Akadnak napközben a vidéket járók, akik csak esténként, a táncházban csatlakoznak a táborozókhoz, de akkor kifulladásig. Sokan ilyenkor a folkkocsmában adják elő a napközben megismert új dalokat. Azért is különleges ez a rendezvény, mert élő kultúrát mutat be. A helybéli táncokat maguk, a jobbágytelkiek tanítják kezdő és haladó szinten a jelentkezőknek. Mindemellert azért mindenkinek jut ideje a környék hagyományainak megismerésére, a helyi ízek élvezetére, a marosszéki látnivalók felkeresésére is. A táncolni, énekelni, tanulni vágyók számára ezek a napok jelenthetik a tökéletes kikapcsolódást. Jobbágytelkén nincs hova sietni. A térerő, helyi kifejezéssel a „jel” akadozik arrafelé, ellenben a tehének az utcán sétálnak. A Marosszéki Népzene- és Néptánc-tábor jelmondata: A pihenésre vágyók tartózkodjanak máshol.

Klapka György a fővezére Az észak-komáromi vár és erőrendszer

„Azt beszélnek nálunk, Komáromban, hogy új erődvonalat építenek. Minek sajátítaná ki a császári kincstár egyszerre az összes telket. Kezdjék, mondjuk Csallóközben és fejezzék be, mondjuk Monostoron.” – tanácsolja Timár Mihály a bécsi excellenciás úrnak, Jókainál, Az aranyember című regényben. Az író beleszólt a való életet a műbe. Révkomárom bástyarendszere egész Komárom városán végighúzódik. Az addigi földvár helyett a tatárjárás után kővárat építettek. 1594-ben a falak és a védők ellenálltak Szinan nagyvezér százezres török seregének. Jó két-száz évvel később, Napóleon elől I. Ferenc császár Komáromba menekült. Az uralkodó itt határozta el, hogy a várost a birodalom legerősebb katonai erőrendszerévé teszi. Ekkor vásárolta fel az állam, a Timár tanácsában szereplő telkeket. Az 1848–49-es szabadságharc alatt Klapka György közel húszezres serege, Komáromból ellenőrzése alatt tartotta a Dunát, rendszeres kitéréseivel zavarta az ellenség mozgását Bécs felé. Az erőd állta az egyesült orosz és osztrák seregek ostromát is, de a világo si fegyverletétel után Klapka aláírta a vár átadásáról és a védők szabad elvonulásáról szóló egyezményt. Később az osztrákok újból nekiláttak az erőrendszer kiépítésének. A Monostori, majd az Igmándi erőd felépítésével, 1877-re teljessé vált a véd-rendszer.

Harmincezer éves ikrek

A Szent Anna-tó és a Mohos-tőzezláp

„Vannak nagyszerűbb, pompásabb, elragadóbb látványok Erdély tájai közt, de oly magasztos alig lehet több mint a Szent Anna tava” – áll Jókai Útleírásában. A Hargita-hegység vulkanikus vonulatának legdélibb tömbje a Csomád-hegység. Az utolsó kitérés utáni jégkorszak olvadékvize feltöltötte a két közeli krátert. Azóta a nyugatiban ring a Szent Anna-tó. A keleti vizére hullott vulkáni hamura a Mohos-tőzezláp telepedett. A Szent Anna-tó – Mohos tőzezláp Természetvédelmi Terület Hargita és Kovászna megye határán, 1000 méter körüli tengerszint feletti magasságban. Ez ma a legendák, a medvék és a húsevő növények birodalma. A tó szinte kör alakú. Benne visszatükröződik a fölé magasodó kráter fenyőerdővel benőtt pereme. Területét a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem földrajz szakos hallgatói 1999-ben 19,3 hektáryinak, mélységét 6,3 méteresnek mérték. Vízét a csapadék táplálja, lefolyása nincs. A négyszer nagyobb Mohosban „átvette” a víz helyét a tíz méter vastagságú, sűrű növénytakarót viselő tőzeg. Ez a szibériai tundra legdélnyugatibb darabkája. Az áfonyabokrok borította tőzegmohában különleges növények és állatkák élnek. A területet a népnyelv egyszerűen csak „kokojzásnak” hívja. A valamikori tóból mára néhány apró tengerszem maradt. A mohos fölött, épített ösvényen, vezetővel lehet kirándulni. Bár a Szent Anna-tóban már tilos fürdeni, azért kezet mosni mindenképpen érdemes benne, mert aki hozzáér a vízéhez, azt megsegítik a tó tündérei.

Nándorfehérvár hősének emlékműve A zimonyi Hunyadi-torony

Fénykorában az ezeréves Magyarország déli jelképe volt. A Vas-kapuhoz tartó kirándulóhajók fedélzetéről a jobb oldalon kell keresni. Zimony, az észak felől érkező Duna és a nyugati irányból kanyargó Száva torkolatánál fekszik. Itt húzódott egykor a magyar–bizánci, a magyar–török, majd a magyar–szerb határ. A túlszablonon áll Nándorfehérvár, amit körülöttött Belgrád. Eddig tartott Közép-Európa, szemben már a Balkán. Az épületek a mai napig erről tanúskodnak. Mára Zimony is a szerb főváros kerülete lett, egykor azonban önálló település volt Szerém vármegyében. 1896-ban hét milleniumi emlékművet emeltek Magyarország kiemelten fontos történelmi helyein. Ezek egyike volt Zimony Gárdos nevű városrésze. Az itt álló vár, melynek romjai részben ma is láthatóak, a Hunyadiak birtoka volt, itt halt meg Hunyadi János 1456-ban, a nándorfehérvári diadal után. A középkori erőd megmaradt falai közt felépítették a díszes „zimonyi ezredévi emléket”, a 37 méter magas, három csúcsban végződő tornyot. Az épületet Berczik Gyula temesvári műépítész tervezte, a Hungária üllőszobor Róna József lovasberényi szobrász alkotása volt. Az eredetileg 4,5 méteres turulmadarat a mogyorósi Bezerédi Gyula készítette el. A Hunyadi-tornyot az impériumváltások során megcsonkították: eltűnt róla a Hungária-szobor és a turulmadár is. A mai térképeken Millenniumi toronyként szerepel, Belgrád egyik turisztikai látványossága.

A millennium szobrása

Zala György

A fenti jelző Borbás György albumának címe. A kötet gyönyörű képekkel és kiváló összefoglalókkal mutatja be az előző századforduló meghatározó szobrainak készítőjét és munkáit. A Muravidéken, Lendván, 1858-ban született művész nyolcévesen árvaságra jutott. A kisiút Városlődön élő nagybátyja fogadta magához, akinek kőedénygyárában találkozott először az agyaggal, a mintázással. A tehetséges gyermek később Pestre került a belvárosi reáliskolába, majd a Műegyetemen és a Mintarajz-tanodában folytatta tanulmányait. A „Sziklához láncolt Prometheus” című kispasztikájával állami ösztöndíjat nyert. Ebből a bécsi akadémián, majd Münchenben képezte magát. Már 13 éves korától tanítással, rajzolással egészítette ki szerény jövedelmét, szegény diákként járta végig iskoláit, de megérte, hiszen Münchenből már művészként tért haza, és kezdte el fényes pályáját. Összesen 23 köztéri alkotást készített, köztük a Hősök terén álló Millenniumi emlékmű szobrainak többségét, az aradi Szabadság-szobrot, Andrássy Gyula lovas szobrát a Parlament mellett, vagy a Dísz téri Honvédszobrot. 2018 a magyar kormány által támogatott Zala György-emlékév volt. Szülővárosában, Lendván, a róla elnevezett téren látható mellszobra, Király Ferenc Munkácsy-díjas pályatárs alkotása. Egykori szülőházát emléktábla jelöli, a város Zala György kultuszát a róla elnevezett nívódíj átadásával is ápolja.

Székely locsolkodás

A nyárádmenti csoportos öntözés

A Marosszék falvaiban, hajnalban induló, zeneszóra, házról házra járó társaságokról így ír Barabás László néprajzkutató: „Tagok legények és családos férfiak egyaránt lehetnek. Rigmuszal köszöntik és megöntözik, majd megtáncoltatják a porta leányait, asszonyait. Régen sajtárból locsolták a vizet, napjainkban egyénileg, kölnivel öntöznek. A háziaktól adományokat gyűjtenek: tojást, szalonnát, kalácsot, bort és pénzt. A természetbeni adományokból este közös mulatságot, ahogy mondják, „rántottázást” rendeznek, a pénzből fedezik a kiadásokat. Ebből az ünnepi, felkészítő szokásból sem hiányoznak a színjátékszerű, sőt, komikus mozzanatok. A menetnek minden faluban állandó szereplője egy álarcos figura, némelyikben több is. A neve: hamubotos, hamubutykás, kardos, húsvéti bolond. Öltözete fehér ing, fehér alsónadrág, papundepliből vágott, festett álarc, két oldalán szalagokkal. Derékszíján kolomp lóg, kezében rúdra kötött hamus tarisznyát vagy kardot tart. Ő vezeti a menetet, vigyáz a rendre, kinyitja a kapukat. Futkorászik, ijesztget, elkergeti a báméskodó gyermekeket. A lemaradó legényeket visszarendeli a sorba. A hamubottal minden rendetlenkedőt megcsaphat. Őt viszont elakaszthatják, leönthetik vízzel, mindenféleképpen csúfolhatják. A legfontosabb az, hogy minél több legyen a nevetnivaló.” A nyárádmenti csoportos öntözés hamubotosai mára megszélidültek, dekoratív figurává, a felkészítő szokás élő kellékévé váltak.

Húsvéti öntöző menet indulás előtt. Középen guggolva az álarcos húsvéti bolond (kardos, kókós) és felesége (Szentháromság, 1999)

Elnevezése beszédes Borostyánkő

Területén már az ősember gyűjtötte a szép, könnyen csiszolható ásványokat. Réz- és kénbánya is volt a mai Borostyánkő határában. Értékes bronzkori lelete egy Krisztus előtt 1500 körüli időből származó bronzfibula. Már az ókorban létezett a Baltikumtól Velencéig húzódó, híres kereskedelmi útvonal, a borostyánút, aminek fontos állomása volt Borostyánkőn. Vára, a gyeplők felszámolása után, a XIII. század elején épült. 1231-ben Frigyes osztrák herceg elfoglalta, de IV. Béla, 1235-ben visszaszerezte. A késő középkorban Magyarország nyugati határát valóságos várlánc védte. Ezek: Fraknó, Kabold, Lánzsér, Léka, Szalónak, Németújvár és Borostyánkő. A vár 1636 és 1864 között a Batthyányaké volt, akkor nyerte el mai formáját. Batthyány Gusztáv 1865-ben az ír származású Egán családnak adta el a birtokot, tőlük vásárolta meg 1892-ben az Almásy család Borostyánkőt. Vas vármegye monográfiája szerint „Borostyánkő, regényes, szép fekvésű nagyközség, 209 házzal és 1263, jobbára németajkú lakossal, kik vallásra nézve római katolikusok és ágostai evangélikusok.” Itt született 1895-ben gróf Almásy László neves Afrika-kutató. Az ő életéről szól Az angol beteg című, Oscar-díjas hollywoodi film. Borostyánkőn temették el 1901-ben, a családi sírboltban Egán Edét, a tudós mezőgazdászt, akit kárpátaljai uzsorások bérgyilkosa ölt meg, mert fellépett a helyi szegények érdekében. Itt született 1873-ban Borostyánkői-Baldauf Mátyas, a pesti Mátyas-pince megalapítója.

Felvidéki népviselet Babacsaládok gyűjteménye

Búcsón, egy takaros parasztházban, 51 felvidéki népviseletbe öltöztetett, hét bábból álló család életének egy-egy pillanata látható a vitrinekben. Az életképeken minden korosztály szerepel, a csecsemőtől a nagyszülőkig. A miniatűr ruhákat hozzáértő felvidéki asszonyok varrták Szobiné Kerekes Eszter ötletére. A viseletekből azonnal kiderül az élethelyzet is: esküvő, temetés, keresztelő, lánykérés, vasárnapi ebéd vagy akár hétköznapi munka. A menyecskék mosolyognak, a legények hetyke bajszot viselnek, az anyák óva tartják karjaikban a pólyás gyermekeiket. A ruhák mellett segítenek a tájékozódásban az apró kiegészítők; jászol, asztal, székek, kancsó, kút, gyümölcsös kosarak, gazdagon rakott tálak. Magyaráztaként térkép, valamint a tájegység, a település és a népviselet varrójának neve és elkészültének évszáma segít. A gyűjtemény 1998 óta létezik. Kezdetben vándorkiállításokként járta a Kárpát-medencét és a nagyvilágot. A babák eljutottak a hannoveri EXPO 2000-re, de jártak Kölnben, Straßburgban és Kanadában is. Végül 2010-ben találtak állandó otthonra a Duna északi partján, Búcsón, ahol a Kultúráért és Turizmusért Társulás tagjai kalauzolják a közönséget. A falon, bekeretezve olvasható Heltai Jenő szívhez szóló versidézte:

„Mégfogni egymás kezét,
összebújni, egymást megölelni
És utolsó szikrájából
Annak, ami bennünk emberi
Új tüzet rakni a jövőhöz
És a friss kenyérsütéshez.”

A mi jelünk a kereszt

Esterházy János Zarándokközpont

A mártír hazaérkezett. A felvidéki magyarok nemzeti emlékhelyét Zoboralján, Alsóbodokon szentelték fel, 2017. szeptember 16-án. Gróf Esterházy János élettörténete híven mutatja be nemzetünk elszakított részeinek XX. századi sorsát. Az 1901-ben Nyitra-újlakon született és 1957-ben, csehszlovák börtönben meghalt politikus a mai napig háborús bűnösnek számít a szlovák törvények szerint. Trianon után, majd az I. bécsi döntés, tehát a Felvidék egy részének visszatérése után is a kisebbségi sorsot választotta, képviselte a magyarságot az új országok törvényhozásaiban. Első prágai parlamenti beszédében így fogalmazott: „Akaratunk ellenére odacsatoltak Csehszlovákiához, követeljük, hogy a csehszlovák kormány teljes körben tisztelje a mi kisebbségi, nyelvi, kulturális és gazdasági jogainkat.” Később a fasiszta Jozef Tiso által vezetett, németek által létrehozott szlovák bábálm országgyűlésében egyedül neki volt bátorsága a zsidók deportálása ellen szavazni. Tömegesen mentett zsidókat, lengyeleket, magyarokat, szlovákokat a nehéz években. Rehabilitálásához mindez kevésnek bizonyul. Gróf Esterházy János túlélt két világháborút, országcsonkításokat, a náci internálását, de a kommunisták nem kegyelmeztek neki. Hamvai öt évtized után szülőföldjén, méltó helyen, az Esterházy János Zarándokközpontban leltek örök nyugalomra. Boldoggá avatási eljárását 2018 óta a krakkói főegyházmege folytatja.

A félhold végleg elfogyott A zentai csata

A XVII. század utolsó két évtizede lezárta a török korszakot Magyarországon. Bécs 1683-as, sikertelen ostroma után fokozatosan szorult ki a Kárpát-medencéből az Oszmán Birodalom, ami az 1697-es zentai csatával gyakorlatilag befejeződött. Ez már jóval korábban és akár az ellenség teljes megsemmisítésével is megtörténhetett volna. Ám a francia politika az Európával, a kereszténységgel szemben állókkal szövetkezett. Így, a karlócai béke értelmében Temesvár még néhány évtizedig, a Balkán pedig évszázadokig muzulmán fennhatóság alatt maradhatott. Zentánál I. Lipót német-római császár és magyar király hadvezére, Savoyai Jenő herceg legyőzte a több mint kétszeres létszámfölényben lévő, 100 ezres török hadat. Az egyesült keresztény erők technikai fölényben voltak. Ez, a fővezér kitűnő taktikájával együtt döntő győzelmet eredményezett. A jelen lévő II. Musztafa szultán megmenekült, de tisztikarának és katonáinak jelentős része a csatatéren vagy a Tiszában életét vesztette. Az európai művészet kedvelt témájává vált a zentai diadal. Számtalan festmény, metszet, leírás készült Európa e sorsfordító eseményéről. A zentai Városháza tornyában kiállítás, a csatamezőn emlékmű tiszteleg a hősök előtt. A soproni Petőfi Színház és a zentai Magyar Kamaraszínház 2018-ban bemutatta Szarka Gyula és Szálinger Balázs Zenta, 1697 című rockoperáját.

Európa szállítói

Komáromi szekeresgazdák

2015-ben alakult a Komáromi Szekeresgazdák Hagyományörző Társasága. Az elődök igazi szállítók voltak, akik évszázadokon keresztül fuvarozták az embereket és az árut. Európa szinte minden városába eljutottak. 1785-ben, a református templom építéséhez egy kétszáz szekérből álló karavánnal vitték a faanyagot a Balkánról Komáromba. Különleges szolgáltatásuk volt a dunai hajóvontatás. Győrig, Pozsonyig, de akár külföldre, Bécsig, Ulmig vagy Regensburgig is vállaltak fuvar. Ehhez több száz méter karvastagságú kötél, több tucat megfelelő ló, felkészült hajtók és a terep kiváló ismerete kellett. A gazdag kereskedőváros nem is létezhetett volna nélkülük. A magukat a honfoglaló ősoktól származtató szekeresek díszes öltözetükben bandériumot alkottak, amelyben díszsorfalat álltak a város fontos eseményein. Dalárdájuk híres volt, gyakran jártak szerenádozni. De amikor baj volt, rájuk akkor is lehetett számítani. Szárazon és vízen is védték a várost. Ezekért az érdemeikért egyfajta korlátozott, ún. „armális” nemességet kaptak. Mindemellett hűek voltak református hitükhöz is. Túlélték a földrengést és az árvizeket is. A legnagyobb csapás azonban végsőnek bizonyult. Az akkori Csehszlovákia, az utódállamaiban ma is érvényben lévő benesi dekrétumok alapján 1948-ban családostól kitelepítette őket. Az utódok célja, az egykor messze földön ismert komáromi szekeres hagyomány megismertetése, a kulturális értékek megőrzése.

„Édes nyüstölés” Beregi szőttes és hímzés

Nagyberegben és környékén ügyes kezű, dolgoz, jó szemű lányok-asszonyok élnek. Ezen tulajdonságok elengedhetetlenül szükségesek a hagyományos háziszőttes készítéséhez. Beregvidéken nagyon értenek ehhez, hiszen több mint háromszáz mintát ismernek. Tulipános, lóhere, őszirózsás, szőlőleveles, tölgyfaleveles, eperleveles, bokros, makkos, madaras, farkasnyoma és még hosszasan tudná sorolni a sokszorosan elismert Bakó Olga, aki családi hagyományként örökölte a szövést. A beregi szőttes hagyományos színe fehér alapon piros, fekete és kék. Csak a Rákóczi-minta színesebb. A legenda szerint a ruszinok, egy ilyen inggel fogadták a hazatérő Nagyságos Fejedelmet. Különlegesség a tiszta fehér kelme, anyagában kézzel hímzett motívumokkal. A régi mintákat Polónyi Katalin gyűjtötte össze még az 1960-as, 70-es években. A nagybereg-i középiskolában 1979-ben a tananyagba is bekerült a szövés oktatása, így arra felé minden érettségizett lánynak „papírja van” erről a tudományáról. A gyerekeket nem kell erre „nyüstölni”, szívesen megteszik maguktól. Nyüst nélkül nem is lehet dolgozni, ugyanis ez a szerzőm felel a fonalak rendjéért a kézzel és lábbal egyaránt működtetett szövőszéken. Ezt a gyönyörű eszközt a helyiek régi nevén, esztovátának is hívják. Készülhet rajta terítő, ing, kendő, liszteszák, fehérnemű, vagy a végzős diákok kedvenc vizsgadarabja, a ballagási tarisznya. 2008-ban állandó kiállítás nyílt a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola épületében azzal a céllal, hogy megőrizze és bemutassa a magyar népművészet különleges szeletét, a beregi szőtteset.

Mária lábnyomán A doroszlói Szentkút

A legenda szerint a közeli folyó csónakosai többször láttak Mária-jelenést. A forrás pedig ott fakadt, ahol a Boldogasszony lába megérintette a földet. A doroszlói plébánia naplója szerint 1792-ben a Szent Szűz közbenjárásával a vak Zablóczki János visszanyerte látását, miután édesanyja megmosta a szemét a kút vizében. A gombosi fiatalemberrel történt csoda után még nyolcvan gyógyulást jegyeztek fel a plébánosok, az utolsót 1988-ban. Így, a kút jó kétszáz évvel ezelőtt zarándokhellyé vált. Azóta üvegekben, palackokban viszik haza a forrás vizét a hívek, hogy az otthon maradottaknak is jusson belőle. De van, aki csak iszik néhány kortyot, esetleg megmossa az arcát, kezét, vagy a medencében megpihenteti fáradt lábát. Sokan gyertyát gyújtanak a kút közelében, imádkozva a Szűzanya kegyesobránál. A kegyhely kápolnáját 1874-ben építették át barokk stílusú, két karcsú tornyú, 500 férőhelyes templommá. Főoltárát Segítő Boldogasszony festménye díszíti, mellette Szent Erzsébet és Szent Imre szobra áll. Évente 10-15 ezren zarándokolnak a szent forráshoz, melynek fő búcsúnapja Kisboldogasszony napján, szeptember 8-án van. Ez a délvidéki magyar és más nemzeti-ségű katolikusok legfontosabb kegyhelye, amelynek nagyszabású felújítását és fejlesztését Magyarország 760 millió forinttal támogatta.

Varázslatos völgy, gonosz tóval

Néra völgye az Ördög tavával

Vadregényes. Ez a kifejezés talán ezen a vidéken hagyhatta el először egy gyönyörködő természetjáró száját. Amikor már nem akadt szava a hegyek között összeszoruló, száguldó vízfolyás, a fölé tornyosuló sziklák, a félelmetesen zuhogó vizesések, a függőhidak, a faóriások, a kéklő-zöldellő tavak, a mesebeli virágok, a fel-felbukkanó medvék, siklók, kígyók, góték és szalamandrák látványára. A Néra, Dél-Bánságban, a Duna bal oldali mellékfolyója. Völgye Erdély leghosszabb, 22 kilométeres mészkőszorososa, amit források, barlangok, alagutak, víznyelők tesznek végtelenül izgalmassá. A folyóvölgy tavai közül az Ördög tava, Erdély legmélyebb karszttava, amely 12 méter mély. A szurdokban megbújó tó sötétkékvizét a környék lakói félelmetesnek, „ördöginek” tartották. Talán ezért is terjedt el gonosz híre, miszerint, aki fürödni merészel benne, azt örökre elnyeli. Az Ördög tava, a vizét körülvevő barlang beomlásakor részben felszínre kerülő barlangtó. Formája ovális, a víztükre 700 négyzetméter. A kanyonban a kirándulóösvény szinte végig a Néra mentén visz. Egyszer kell vízbe gázolni, kaptatót csak az Ördög tavánál kell leküzdeni. A túra húsz kilométeres távja, a természet csodáiban való gyönyörködéssel együtt egy nap alatt kényelmesen teljesíthető. Szerencsére a Néra völgyét nem fenyegeti a tömegturizmus, hiszen szinte a „világ végéig” kell menni érte, jó messze a főutaktól.

Gábor Áron „védelme alatt” Kézdivásárhely

A már az ókorban is lakott település neve a kereskedelemről árulkodik. Idegen nyelveken, így németül, latinul és románul is a székelyek vásáros helyének nevezik. Az évszázadok a „vargák városa” és a „céhek városa” elnevezést is a városhoz „ragasztották”. Szerencsés földrajzi elhelyezkedése a Székelyföld egyik fontos kereskedelmi központjává tette, hiszen a közeli Ojtozisoroson keresztül vezet a Moldva és Erdély közötti fő útvonal. Kézdivásárhely az ősi székely Kézdiszék székvárosa volt, ma Háromszék büszkesége. A XVII. és a XIX. század között messze földön híressé vált fejlett kézműves ipara. Ennek is köszönhető, hogy az 1848–49-es szabadságharc idején – a főtérek is nevet adó Gábor Áron – a városban állíthatta fel híres ágyúöntődjét. A mester és rézágúja szobra 1971 óta áll Kézdivásárhely központjában. A belváros környéke mai képét az 1880-as évek második felében nyerte el. Ekkor épültek emeletes, eklektikus polgárházai, középületei. A kommunisták erőszakos „városrendezése” Kézdivásárhelyt szerencsésen elkerülte. A kiemelkedő műemléki értéket a belváros utcaszerkezete adja. A trapéz alakú főter azonos telekméretű, az 1834-es nagy tűzvész után felépült házsorából udvarterek indulnak ki. Ezekon, a hosszan hátranyúló, sok kisebb-nagyobb műhelyből, gazdasági épületből, házikóból és a köztük vezető kis utcácskából jellegzetes városrészek alakultak ki. Ma 72 számozott, az egykori udvarokból kiinduló sikátor kigyózik a centrumból kifelé, páratlan hangulatot adva Kézdivásárhelynek.

Erdély Versailles-ja

A bonchidai Bánffy-kastély

A Kolozsvár-közei birtokot a Tomaj-nemzetségből származó Bánffyak a XIV. században kapták királyi adományként. A falakat Bánffy Dénes kezdte el építtetni 1650-ben. A kastélyt később reneszánsz, majd barokk stílusban építették át. A XIX. században az istállók és melléképületek tetejére 36 mitológiai tárgyú szobrot helyeztek, amelyek Ovidius Metamorphoses című műve alapján készültek. Parkja kora csodája volt. Kilométeres hársfasorai, geometrikus és természetes formái, vizei, hídjai, különleges növényei Versailles-jal és Schönbrunn-nal vetekedtek. Bíró József művészettörténész 1935-ben megjelent, A bonchidai Bánffy-kastély című kötetében így ír a pompás épületről: „A nagy ebédlőterem, amely vitrinjeivel, porcelánjaival levegős, napos derűt áraszt, méreteiben egy középkori lovagteremnek felel meg. A szebbnél szebb bútorokkal berendezett szobák között a Mária Terézia-szalón kék és sárga színeivel válik ki, meg az arc képcsarnokos biliárdszoba és a kerek bástya könyvtárszobája.” Az épületet 1944-ben a németek felgyújtották és kirabolták. A kommunizmus idején elhanyagolták. Felújítását a 2000-es évek óta magyarországi és romániai programok alapján folyamatosan végzik. A kastély 2008-ban ismét a Bánffy család tulajdonába került. Megújult részeibe visszatért a kultúra. A kiállításokat, koncerteket, fesztiválokat évente több tízezer látogatják Bonchidán.

Kárpátalja megmentője

Egán Ede

Édesapja, Edward Egan Írországból települt Magyarországra. 1851-ben, Csáktornyán megszületett első gyermeke, a már magyarosan elnevezett Egán Ede. A család megvásárolta a Vas megyei borostyánkői uradalmat Batthyány Gusztáv hercegtől. Az ifjú Egán Ede, apja nyomdokán a mezőgazdasággal kezdett foglalkozni. 1897-ben Darányi Ignác földművelésügyi miniszter felkérésére leírta, hogy Kárpátalja nyomoráért a hegyvidéki klímán nem megfelelő gazdálkodási módok, a 250 ezer kataszteri holddal rendelkező Schönborn család, a rossz terméshozamú növényfajták, a leromlott igrás- és haszonállat-állomány és a hivatalnokok korrupciója a felelős. Kidolgozta a „Hegyvidéki akciót”. Ennek köszönhetően jó minőségű szerszámokhoz, élelmiszerekhez, vetőmagokhoz juthattak a helyi gazdálkodók. Szervezett továbbá hitelszövetkezeteket, melyek méltányos feltételekkel nyújtottak kölcsönt a gazdáknak. Állami pénzen bérelt a Schönborn–Buchheim-hitbizomány legelőiből földet, ezeket reális áron adta ki a parasztoknak. A rászorulóknak alpesi tenyészállatokat, vetőmagokat osztott. A hegyvidéken kifizetődőbb, havasi tejgazdaságokat támogatta. Tervét nem fejezhette be, mert 1901. szeptember 20-án Szerednye község mellett valószínűleg – uzsorások által megbízott – bérgyilkos végzett vele. A tragédia helyszínén áll Egán Ede emlékműve. A Magyar Kormány 2016-ban elindította az „Egán Ede Gazdaságfejlesztési Programot”, amely évente több ezer pályázót támogat Kárpátalján.

Szerelemre fel! Májusfa-kitáncolás

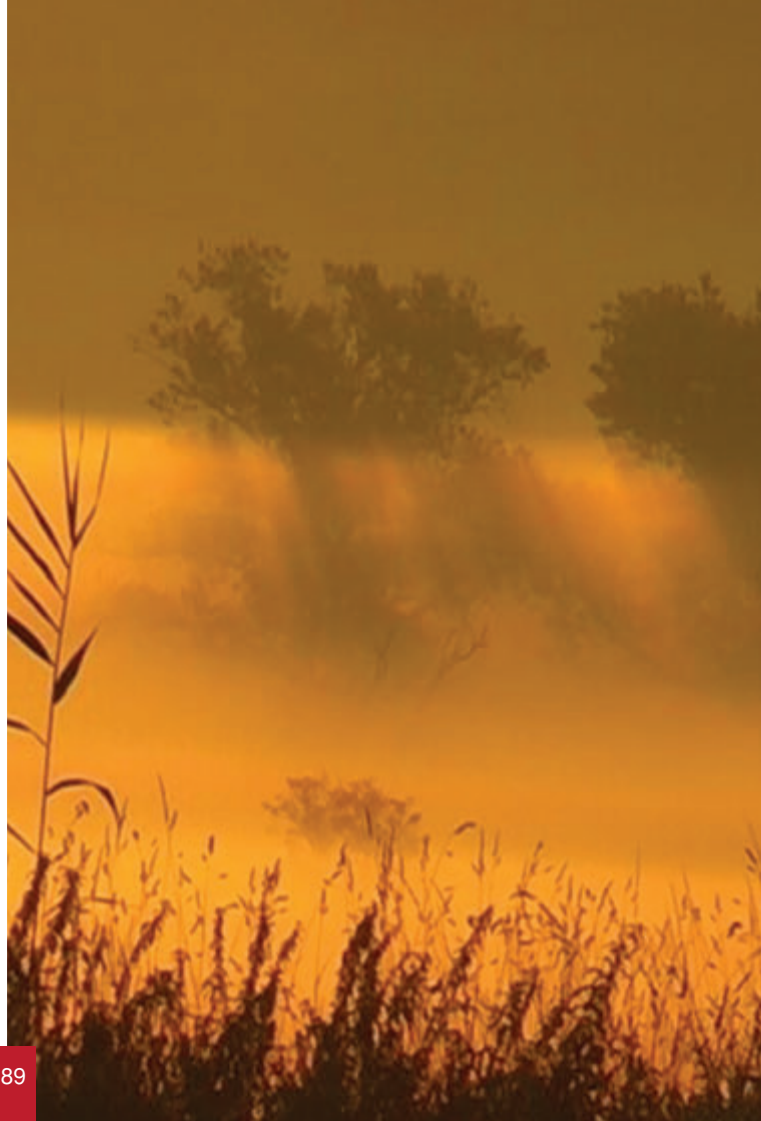
Az elmúlt évszázadokban Drávaszögben minden év utolsó májusi napjának várva várt fénypontja volt a májusfa kitáncolása. A vidék falvaiban május elsején a fiúk éjjel, vagy kora hajnalban kedvesük kerítésoszlopához májusfát kötöztek. A sudár, többméteres fát virágokkal, szalagokkal, étellel és italos palackokkal díszítették. Ezeket május 31-én le kellett dönteni. A legények csoportosan mentek kidönteni a lányos házak elé állított májusfákat. Ez a szokás látványos része volt az udvarlásnak. A fiúk büszkén állították, a lányok dobogó szívvel lestek ki reggel az ablakukon, hogy vajon akadt-e, aki gondolt rájuk. A májusfa kiszedése korábban a pütkösi ünneprendhez kötődött. A legtöbb településen a falu központjában is felállítottak egy májusfát vagy falufát, amelyet alkalmi műsorral kísérve döntöttek ki. A táncosok körbeállták, körüljárták és körül táncolták a fát. A körből rendre kilépett egy-egy fiú, aki csapott egyet-kettőt a fejszével, a lány pedig borral kínálta. Mire a szorgos munka nyomán a fa kidőlt, a bor elfogyott, a szerelem pedig szárba szökken. A hagyományt Újbezdánban és Sepsén nem hagyják feledésbe merülni, szertartásos részleteit évről évre újraélik. A mulatság a fa kidöntésével kezdődik, majd annak körbetáncolásával folytatódik és vacsorával, hajnalig tartó táncmulatsággal zárul.

Színes szikes a Felvidéken

Tisztások Természetvédelmi Terület

A Duna északi partján, a Garam torkolatának nyugati oldalán járunk. A táj káprázatos. Hol lilába borul a pusztaság, máskor pompás zölddé varázsolja a tavaszi eső, vagy narancssárgára varázsolja a felkelő és a lenyugvó nap fénye, ami nyáron képes mindent szárazra szikkasztani. Ezt a területet évmilliókkal ezelőtt a tortonai beltenger, majd a Szarmata-beltenger borította. Utánuk maradtak a Kőhídgyarmat és Kéménd környéki sós és szikes talajok, a nép nyelvén a „sós rétek”. Ez a közel 18 hektár 2002 óta természetvédelmi terület Tisztások néven. Különleges részei a „sókivirágzások” nyomán megtisztult földdarabok, melyeken bárányparéj terpeszkedik, néhol egészen beborítja. A gyarmati szikeseken rendszerint egynyári növények élnek. Rengeteg a közönséges mézpázsit, de gyakori a sziki árpa vagy cigánybúza is. A biológusok eddig közel 200 növényfaj élőhelyeként jelölték meg a Tisztások Természetvédelmi Területet, köztük olyan erősen veszélyeztetett, védett fajtát, mint a „vasvirágként” is emlegetett sziki sóvirág, amely nyár végén, a már lefestett kékeslila színbe öltözteti a mezőt. Uralkodó még a villás boglárka, a sziki buvákfű. A terület értékes fajai még a sziki here, a pusztai here vagy bodorka, a szárazabb részeken a sávós here, de megtalálható ebben a társulásban a sziki vagy pusztai cickafark is.

Partium büszkesége

A nagykárolyi Károlyi-kastély

Egy igazi lovagvár, ahová egyszerűen be kell menni. A családfáját Kond vezértől származtató Károlyi Lancz László 1482-ben Mátyás királytól kapott engedélyt kastély építésére. A török korra már végvárrá lett négyszögletű erődöt bástyákkal, lőrészekkel, belső udvarral, valamint külső várfalakkal és vizesárokkaal erősítették meg. A XIX. század elején, gróf Károlyi József a régi várat új, barokk kastéllá építtette. Ekkor elbontották a védműveket és a belső tereket a lakók szükségleteihez igazították. A négyszintes épület háromszög alapú lett, dísztornyokkal, fedett belső udvarral és boltozatos pincével gazdagítva. Hatalmas fogadótermet festmények és szobrok díszítették. 1894-ben gróf Károlyi István Ybl Miklós tervei alapján újból átalakíttatta az ősi fészket. Neogótikus-neobarokk stílusú héttornyos, árokkal körülvett lovagvár lett belőle. A régi, négyszögletes várudvárból kialakított fedett átrium tágasságára jellemző, hogy „egy négyes fogat könnyen megfordulhatott volna benne”. Mennyezetét tulipános mintájú faburkolat díszíti. Lépcsője vörös márványoszlopokon nyugszik. Két márványkandallóját a család címeréből vett oroszánok őrzik. Padozata mozaik. Szobáinak fabútorzatát egy Kinczel nevű helybeli asztalos, a lakatosmunkákat Ősz János, szintén nagykárolyi kovács készítette. A nagykárolyi Károlyi-kastélyban ma a múzeum, a könyvtár és középső bástyájának kilátója nyitva áll a közönség előtt.

Veszteség Felvidéknek, nyereség Székelyföldnek

Haáz Rezső néprajzkutató

Az etnográfus és rajztanár a Szepességben született 1883-ban. Családja német ajkú, cipyszer származású. Jókainál, A lőcsei fehér asszony című regényben ezt olvashatjuk erről a népcsoportról: „Még az első magyar keresztyén királyok alatt telepedtek ide. A nyelvüket megtartották, minden egyébben magyarok lettek. ... Anyi viszontagságon át ezek a német magyarok mindig a legtántoríthatatlanabb hívei voltak a nemzeti szabadság ügyének.” Haáz Rezső késmárki és iglói tanulmányai után a budapesti Képzőművészeti Főiskolán szerzett diplomát. 1906-ban a székelyudvarhelyi Református Kollégiumba nevezték ki rajztanárnak, ahonnan 42 évvel később igazgatóként ment nyugdíjba. Szülővárosából, Szepesbéláról három napig vonatozott új állomáshelyére. Miután székely lányt vett feleségül, néhány év múlva már szinte nem is emlékeztek az atyafiak arra, hogy a Tanár Úr az ország másik feléből jött. Friss szeme mindjárt meglátta a helyieknek természetes értékeket. A róla elnevezett székelyudvarhelyi múzeum honlapja így ír a kezdetekről: „Míg egyéb kezdeményezések terméketlenek maradtak, a Haáz Rezső rajztanár által létrehozott népművészeti gyűjtemény közel négyezer tárgya megvetette az önálló múzeum alapjait.” Az 1958-ban elhunyt Haáz Rezső gyermekei, unokái és már dédunokái is szinte mindannyian művészek, alkotó emberek lettek, akik sokat tettek-tesznek Székelyföldért és a magyar kultúráért.

Hogy jobban csússzon Muravidéki tökmagolaj

A hetési nép szinte minden ételéhez használ tökmagolajat. A kifejezetten erre a célra vetett, héj nélküli tökmagfajták termesztése a Muravidéken csak az 1990-es évektől jelent meg a magángazdaságokban. Korábban, a takarmányozására használt, úgynevezett disznótök magjából préselték az olajat. A tököt kimagozták, a magot megszáritották és félretették. Az így összegyűjtött tökmagot az újévi ünnepek után kezdték köpesztani, azaz a héjától megfosztani. Ami másfelé a kukoricafosztás volt, az Hetésen tökmagköpesztés. A hosszú téli esték vidám elfoglaltsága. Húshagyókeddre igyekeztek végezni. Ezután vitték a malomba, hogy húsvétra meglegyen a friss tökmagolaj. A közelben Bántornyán és Zalasombatfán működött tökmagolajmalom. A kész tökmagolajat előbb agyagkorsókban, később pedig nagy, zománcozott bádogg olajoskannákban tárolták, ezután szűrték át pintes üvegekbe. Az üvegeket parafa dugóval bedugták és még ruhával is körbetekerték, hogy minél kevesebb fény és levegő érje. A pincében vagy a kamrában tárolták, hogy ne avasodjon meg. A tökmagolaj a Muravidék jellemző, több száz éves hagyománnyal rendelkező kézműves élelmiszere és gyógyszere. Levesre, salátára, halra, de még desszertre is öntik Hetésen ezt a méregzöld kincset.

Baranya megye természeti kincse Rátgéber László

A címben szereplő eposzi jelzõt a szurkolók illesztették a neve mellé. Ezenkívül: arany fokozatú vasutas, a Villányi Borrend lovagja, a kábítószer-ellenes kampány élharcosa. Amit „művelt”, az a közönség skandalása szerint a „Rátgéber-egyetem”. Mindig telt ház, hatezer néző előtt játszott a csapata, bajnoki címeit tízezrek ünnepelték a Széchenyi téren. „Az ördög zavart el Újvidékről, de az Isten küldött Pécsre” – sommázta saját sorsát. Igazi falkavezér, rockénekes, az orfúi fesztivál szervezője, több száz bakelitlemezből álló gyűjtemény büszke gazdája. Újvidéki kosarascsaládba született 1966-ban. Már fiatalon sikeres edzője volt a Vojvodinának, de a balkáni háborús helyzet miatt váltania kellett. 1993-ban lett a pécsi – azóta tudjuk – legendássá vált női csapat edzője. 2008-ig összesen kilenc bajnoki címet, kilenc Magyar Kupa-győzelmet szerzett és háromszor bejutott az Euroliga négyes döntőjébe a PVSK-val. Egyedülként volt a magyar női és férfíválogatott szövetségi kapitánya. A Szpartak Moszkva edzőjeként 2009-ben megnyerte a női Euroligát, amiért orosz állami kitüntetést vehetett át és megválasztották Európa legjobb nőikosárlabda-edzőjének. A következő évben az isztambuli Fenerbahcét vezetve lett török bajnok és Szuperkupa-győztes. 2011 óta vezeti Pécsset a Rátgéber Nemzeti Kosárlabda Akadémiát. Minden idők legjobb edzőjének választotta 2018-ban a vajdasági Kosárlabda Szövetség.

Eleven földrajz

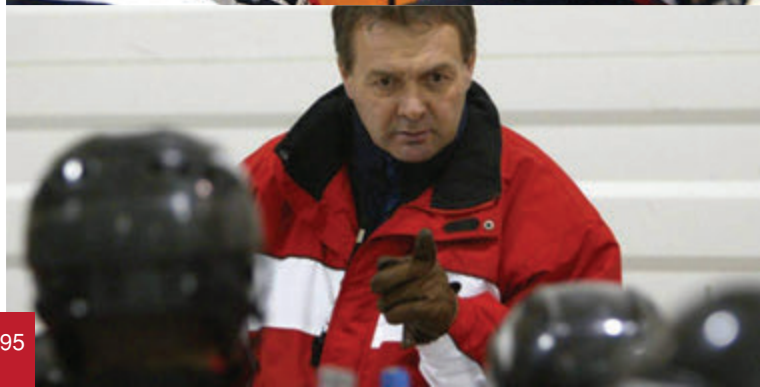
A Sebes-Körös szurdokvölgye és a Révi-szoros

A Kolozsvár és Nagyvárad közötti út egyik legszebb szakasza a Sebes-Körös mentén halad. Sebesvár után Királyhágóig a hegyek közötti völgyben fut a folyó és mellette kanyarog az aszfaltcsík is. Aki a gyalogos kirándulást választja, nem bánja meg. Nyugat felé indulva a távolban még látszanak az ősi vár romos falai, aztán a természet sajátítja ki minden figyelmünket. Ha valaki a saját szemével szeretné megismerni a geográfia száraznak tűnő fogalmait, itt túrázzon. Egy séta után könnyen szerzett, biztos tudással akár földrajzérettségire is lehet menni. A folyóvizekről, a karsztformákról, a föld szerkezetéről, a felszínformákról, a kőzetekről és kőzetlemezekről, a vulkáni folyamatokról, a barlangokról, a mérsékelt övezet erdőségeiről és éghajlatáról, a természeti erők felszínformálásáról, vagy a földtörténeti korokról szóló tételeket el sem kell ezután olvasni. De ez a 48 kilométer a biológiai vizsgára is remek felkészülési lehetőség, a flóra és fauna káprázatos. Így írt e tájról dr. Herrmann Antal néprajzkutató 1905-ben, az Erdély című honismereti lapban. „Mindен, ami szép és bájos, ami fenéséges és elragadó, felhalmozódott itt, mint egy zsúfolt kincsesboltban. S ennek a boltnak kirakata Rév és vidéke. Ide kell jönnie idegennek és turistának, hogy a tündérvölgyben gyönyörködjenek.”

A „hokipápa” Kercsó Árpád

Ha a Gyergyószentmiklóson született edző nem települt volna át Magyarországra, ma egy-két osztállyal lejjebb játszana jégkorong-válogatottunk. De kalandos úton, egy névházasság álcája alatt átjött és 1985 óta több száz hokistát nevelt Dunaújvárosban, Budapesten, Zalaegerszegen, Székesfehérváron, Nyíregyházán. 2016-ban beválasztották a Magyar Jégkorong Hírességek Csarnokába. S hogy miért hagyta el Székelyföldet? Erről így vallott egy rádióinterjúban: „Ott másodrendű állampolgárnak tartottak minket. Még segédedzőnek sem hívtak a szövetség, pedig nekem voltak a legjobb utánpótlás-csapataim, 11 felnőtt, román válogatott játékos neveltem Csomafalváról. Abban az ötezres faluban asztalos- és ács mesterek élnek, csodálatosan éreztem magam közöttük. De nem volt jövőm, mennem kellett. Az 1998-as C csoportos világbajnokságon én voltam a magyar válogatott szövetségi kapitánya. A döntő mérkőzésen Románia 2-0-ra vezetett ellenünk. Két tanítványom, Csíky Csaba és Csata Csaba volt a gólszerző. Ilyenkor Erdély a magyar csapatnak szurkol, csak a székely játékosok szüleinek mindegy az eredmény. A végén nagy nehezen győztünk 3-2-re, és feljutottunk a B csoportba. Budapesten, tízezer néző előtt nyertünk, és ez volt a lényeg. Tudom, hogy ezzel az erdélyi embereknek is mekkora örömet szerezünk.”

Pólyás baba kalácsból Fumu

Ennek a csecsemő nagyságú sült, töltött tésztának a készítése Göcsej, Hetés és a Muravidék népszokása. Lakodalmakra és gyermekszületéskor készítik. Az esküvő utáni mulatságban pajzán jókívánások kíséretében adják át az ifjú párnak. A kismamának és családjuknak a keresztszülők, a rokonok és a barátok visznek fumut. A gyermekforma kaláccsal eljuttatják a keresztelőt, majd a felvágott tésztát szétosztják a rokonságban, ezzel erősítve a nagycsalád összetartozását. A sütemény gyökere a XV. századi fumoly, ami ünnepi alkalmakra előírt jobbágyszolgáltatás volt. Mivel a kalács az újszülöttet szimbolizálja, ezért a kész fumu magassága 10–12, szélessége pedig 26–30 centiméter, hosszúsága közel fél méter. Két-három kiló búzafinomlisztből, 8-10 tojásból tej, cukor, élesztő és zsír vagy olaj hozzáadásával készül. A tésztát három részre osztják, majd ezeket mákkal, dióval, almával, aszalt gyümölcsökkel, lekvárral, manapság már kakaóval megtöltik, majd az így kapott három rudat összefonják. Ez a fumu teste. A fejhez egy kerek cipőt töltenek meg ugyanígy, aztán a fonott, alsó rész tetejéhez teszik. Apró tésztadarabokból megformálják a szemeket, füleket, az orrot, a száját és a pólya díszítőelemeit. Végül az egész kalácsot tojással kenik be, hogy a kemencében szép aranyárgára, barnára piruljon meg. A szűk órácska alatt elkészült fumut magában, vagy lekvárral lehet fogyasztani.

Terelgeti nyáját, fújja furulyáját Az alsó-Tisza-vidéki juhásznóták

Folyónk déli szakaszának bánági és bácskai partján is legetnek még néhányan. Ők még ismerik a pásztorsvilág ősi dalait. A juhászok mindig kint éltek a pusztában, őket alig érték el a külső hatások. Nótáikról így írt Bodor Anikó, zentai születésű népzene kutató: „Mivel a jószágőrzők férfiak, a pásztordalok is jellemzően férfiniták. A szinte társadalmon kívüli életformából adódik, hogy rokonok a bujdosó- és rabénekekkel, továbbá a betyárdalokkal. Sok archaikus elemet találni a szövegeikben és dallamaikban. Így például a pásztordalok őrizték meg szerelmi költészetükben a hajnali ének középkori trubadúrműfaját is. Kötetlen, kemény életmódjuk miatt tudatosan többre tartják magukat a földhöz kötött parasztnál. Aszerint, hogy milyen fajta jószágot terelnek, megkülönböztetünk csikós-, gulyás-, juhász- és kanásznótákat.” Olyan neves juhász nótafáktól ismerhetjük ma is a régi dalkincset, mint a horgosi Gyarmat György, az oromhegyesi Balázs István és gyermekei, Ida és Mátyás, a moholi Zélicity Sándor és unokahúga, Klára, a csókai Banka Mihály és családja, vagy a zentai juhászunoka, birkanyíró asszony Mangurás Ferencné Nagy Anna. A szövegek bemutatják a nyáj melletti életet, a nyájjal való bensőséges viszonyt. Leggyakoribb témájuk a gazdával való ellentét, a számadáskor kiderülő jószágkár. Magyarszentmihályon gyűjtötte Kálmány Lajos az alábbi strófát: *Harmincz esztendeig szolgáltam egy gazdát, annak csikómódra végeztem igáját. Abrakot nem ettem, mégis megvénültem, kukoriczaszárból volt az eledelem.*

Felső-Nyárád vidéke csodája

Az Óriások árka

A nép Tündér Ilona útjának és Szent László töltésvonalának is nevezi. Ezen a vidéken vezetett az uralkodó határvédő várai közötti jelzőrendszer. Így ír a tájról Orbán Balázs a XIX. század második felében: „A Bekecsnek Marosszékre néző nyugati oldala két lépcsőzettel – székelyesen lonkával – emelkedik. Sellyéből egy meredek köves oldalon mászva ki, egy óra alatt érünk a havas azon első lonkájára, hol a hegynek lépcsőleges bemesztése, vagyis terasz-szerű keskeny térszalaga van. Ezen alsó lonkán vonul át az Óriások árka, mely nem más, mint az úgynevezett Rabsonné útjának folytatása. Az Óriások árka egy alapjában 2–3 öl széles töltés, melynek nyugati oldalán 2 öl széles és éppen ily mélységű teknősödés vagy sáncz vonul el; túlsó vagy keleti oldalán ily sáncz ma nem levén látható. Ez az út elméletének ellene mondana, de feltehető, hogy felső vagy keleti sánczát a felülről lerohanó s a töltés által felfogott vizek töltötték be, míg az alsó mély sáncz úgy keletkezett, hogy az úttöltéshez és a talajegyengetéshez szükséges föld onnan vétetett. A fenn elsoroltak mellett még az út elmélete mellett szól az is, miszerint töltésünk szembeötlőleg a hegy lankásabb, járhatóbb részét keresi.” – olvasható a Székelyföld leírásában. Az Óriások árkáról azt is feltételezik, hogy a hajdani római út mélyített, rejtett nyomvonala. De lehetett egy védőfalrendszer része is. Egy biztos, az árok egy vadregényes látványosság, érdemes felfedezni.

Drávaszög alszoknyája

Kebél

Ezt a titokzatos szoknyaviseletet többnyire házi lenvászonból varrták. A derékban ráncolt, fél lábszárig érő bő kebél a fiataloknál könnyű anyagból, a korosabbaknál gyolcsból, a gyászolóknál sáfránnyal sárgított lenből készült. Baranyában kebél vagy kis kebél a pendely neve, ugyanitt a Bóközben a bokáig érő fehér felszoknyát nagy kebélnek hívták. A szlavóniai Kórógyon az egybevarrott hosszú fehér vászoning neve kebél. Ezt északabbra, Eszék vidékén is viselték. A kebél aljára belül felvarrt szövetcsíkból arra lehet következtetni, hogy azt a szoknyát elől feltűzve is szokták hordani. Ez a viseleti mód népszerű volt szerte a Kárpát-medencében, így Kalotaszegen, Matyóföldön vagy Sárközben is. Az alszoknya a köztudatban, mint a bő szoknyás viseletek tartozéka szerepel, pedig főleg a téli, többrétegű öltözködésben bármilyen szoknya alatt pótolhatatlan volt. Az alszoknya külleme a XIX. század elején lett igazán fontos. Az akkori divat szerint a felszoknyák határozottan rövidülni kezdtek, így az alsók láthatóvá váltak. „A Fekete-Körös völgyében a hazaérkező asszony a kímélendő felszoknyát levette, és otthon az alatta lévőben maradt.” – jegyezte fel 1912-ben Gyórfy István néprajzkutató.

Időutazás az Árpád-korba

A gelencei Szent Imre műemlék templom

A Székelyföld délkeleti szegletében, a Kárpát-kanyarban álló épületet a XIII. században emelték. A kőfallal körbevett templom freskói és mennyezeti kazettái megidéznek a magyar nemzet régmúltját. Bár többször is felújították, hajója szinte érintetlen maradt, megőrizve ősi szakralitását. Az 1932-es ásatás és restaurálás páratlan felfedezéseket hozott. Ekkor került elő a régi szentély és találtak rá a tudomány által „Évszázamos gelencei rováselekként” számon tartott nyelvemlékükre, melyen 1497 olvasható. A templomhajó falképegyüttese a Szent László-legendát mutatja be: Szent László fogadalma, Indulás a harcba, Az ütközet, A kun üldözése, A párviadal, A kun lefejezése. A gelencei Szent László-legendája ábrázolása a legrégebbi és legértékesebb erdélyi freskók egyike. Az alatta lévő sorban a Passióból vett jelenetek láthatóak. 1999-ben feltárták a templom északi oldalán a külső falfestményrészleteket is. Ezekben Szent Imre, Szent László és Szent István alakjának részletei töredékesen maradtak meg. Csodálatos a 103 táblára osztott, reneszánsz virágmintákkal díszített, kazettás mennyezet is, mely abban tér el a korabeliektől, hogy több alakot és feliratokat is megjelenít. A gelencei Szent Imre-templom értékeinek bemutatásával könyvtárnyi irodalom foglalkozik. Háromszék, e legjelentősebb műemlékében évente több ezren gyönyörködnek.

Erdély Grand Canyonja

A Vörös-szakadék

Akár a dél-erdélyi autópályáról, akár Szászsebes városából csalogató a látványa. Tudományos elnevezése: felszíni eróziós jelenség, ami törmelékes-üledékes kőzetrétegben alakult ki. Ez a réteg vörösgyagból, szürke, fehér és vörös homokkőből, valamint márgából áll. Ritkás növényzet borítja a falakat, benne a védett csikófark, fekete fodorka, gyászoló imola, kései szegfű, piros madárbirs és a sugaras fejevirág. Három barlang kürtője nyílik a tömbök között. A közel egy kilométeren elnyúló vörös sziklák elérik a százméteres magasságot. A környék lakóinak fantáziája misztikus állati és emberi alakokat, orgonasípokot, piramisokat, tornyokat képzelt a főként meredő hegyoldalba. Távoli kultúrákban rabszolgák ezrei dolgoztak évtizedeken keresztül ehhez hasonló mintázatú, sokszor dzsungelbe, sivatagba vezetett palotákban, templomokban. Erdélyben ezt a munkát a természet végezte el. Első dokumentált említése 1539-ből való. Egy szászsebesi polgár hagyatékának összeírásában ez áll: „in rubro promontorio” – azaz „A vörös hegyfokon.” A kiránduló jobb, ha vigyáz minden lépésénél, a poros kővek száraz időben is csúszósak. A Vörös-szakadék 1950 óta természetvédelmi terület.

Sándor János székelyszentistváni fafaragó

A bajuszát és a tarisznyáját már messziről látni. Aki megismeri, beleszeret Székelyföldre. Édesapja, Mózsi bácsi két világháborút járt meg magyar katonaként. Mindkétszer orosz fogságba esett és mindkétszer szerencsésen hazatért szülőföldjére, ami akkorra mindig Romániához került. Az unitárius Sándor János 1941-ben, a „magyar világban”, Városfalván született, és lelkében örökre magyar állampolgár maradt. A tanítóképző után került Székelyszentistvánra, ahol feleségül vette Margitot, a csinos óvónőt. Amikor a falutól hét kilométerre eső Cséjén tanított, a még ma is járhatatlan utat porban, hóban, fagyban, esőben is motorral róttta. Jövedelempótlásként madárpreparálással is foglalkozott. De amikor odavitték hozzá 15 legyilkolt szalakótát és csonttollút, a szikét vésőre cserélte. Azóta farag lélekmadarasokat, címereket, egyházi jelképeket, kopjafákat. Az Országos Széchényi Könyvtár számára elkészítette történelmi várme gyéink címereit. A 64 faragvány az ezredforduló éveiben, kalandos úton jutott el Budapestre. A helyi hatóságok ugyanis nem nézték jó szemmel a „román népművészet” tömeges külföldre vándorlását, így a mester barátai autóba rejtve, hármasával-négyesével csempészték ki az éppen elkészült darabokat. Több tucat kiállítása volt a Kárpát-medencében és a nagyvilágban. A Hannoveri Expónak Sándor János valóságos „sztárja” volt. A magyar pavilonban alig lehetett a közelébe férkőzni. A szorgosan dolgozó székely atyafi elvárásolta a közönséget.

Tornásznak született Szabó Kati

Tizenöt éves volt, amikor 1983-ban, a budapesti világbajnokságon aranyérmert nyert talajon. És még három ezüstöt és egy bronzot is. A győzelem után, a megszeppent, apró lányka magyarul mondott néhány szót a tévé kamerája előtt. A Kádár-korban sokan akkor találkoztak életükben először azzal a jelenséggel, hogy a Kárpát-medencében máshol is élnek honfitársaink. Szabó Kati Zágónban született, akárcsak Mikes Kelemen. Az izgó-mozgó, ahogy arrafelé mondták „égedelem” kislány hatévesen került Onestbe, a „tornászkombinátba”, és egy szót sem tudott románul. Egy ott dolgozó csángó asszony volt az egyetlen, akivel szót értett. Aztán az edzőfejedelem, Károlyi Béla és felesége, Márta szárnyai alá került. Később áthelyezték a román válogatott központi edzőtáborába, Dévára, ahol tíz éven keresztül élt és edzett spártai körülmények között. Amikor beérett a munka, és világvserenyeken képviselte Romániát, a neve Katalin helyett Ecaterina lett. Az 1984-es, Los Angeles-i olimpián négy arany- és egy ezüstérmert szerzett. Pályafutása alatt 17-szer kapott tíz pontot, tökéletes gyakorlata után. 1987-ben váratlanul visszavonult, majd 1990-után Franciaországban telepedett le. A Nemzetközi Tornászövetség 2000-ben beválasztotta a Híres-ségek Csarnokába. Szabó Katiról Zágónban óvodát, Sepsi-szentgyörgyön sportcsarnokot neveztek el.

Nincs lagzi nélküle Muravidéki kerekperec

A szórakozás, a boldogság eledele. Perecet majszolnak a gyerekek az állatkertben, a vidámparkban, a cirkuszban, a szurkolók a meccsen, sőt Muravidéken és Hetésben még a lakodalmi asztalról sem hiányozhat. A valóban kör alakú kerek perec a lehető legfinomabb fehér lisztből készül. Az ünnepekhez kemencében sütik. Kenyér helyett húshoz és főzelékekhez fogyasztják. A környéken hagyományosan két szálból fonják és kerekre formálják. A Muravidék népi táplálkozásában a perecet kerek perecnek és hőkön sült perecnek is nevezik, utalva arra, hogy kemencében készítik. Ez a péksütemény a helyiek számára több mint egy étel. Kerekded, harmonikus formájával, étvágygerjesztő megjelenésével szinte szimbolikus jelentőségűvé vált, megtestesítve a bőséget, a biztonságot, a szülőföld adta megélhetést. Régebben hatalmas, akár 30 centiméter átmérőjű pereceket is sütöttek, amelyekből egy-egy darabot letörtek és úgy ették. Zsitkócon, Végi Mária évtizedek óta fafűtésű kemencében süti a perecet a pékségében. A tésztáját tejből, cukorból, élesztőből, lisztből, sóból és zsírból gyúrja. A végén tojással kenve süti szép barnáspirosra. A családi hagyomány szerint dédszülei ünnepekkor, csépléskor és aratáskor is fonták a perectésztát, minden kamrában ott volt, szóttessel letakarva.

A mesebeli virág, tövis nélkül Bánáti bazsarózsa

Paeonia Banatica. Fokozottan védett ősi fajunk. Tudományosan Pannon flóraelem, endemikus faja a Kárpát-medencének. Legkorábról ismert és dokumentált előfordulásai: a Bihar-hegység, a Temes és az Al-Duna vidéke, a Tarcal-hegység és a Mecsek keleti oldala. Becslések szerint a világon fellelhető teljes állomány 90%-a Magyarországon él. Élénk, bíbor színével, formás szirmaival, aransárga porzójával azonnal felismerhető és egyszerűen gyönyörű. Sokszor pont ez a veszte. Gyakran leszedik, a vadászok nem ritkán piacokon árulják. Már több ezer esztendeje felfedezték csodálatos erejét. Latin nevét *Paión*, görög orvos-isten után kapta. Ő, a legenda szerint, az alvilág urát, Plútót ezzel a növényvel gyógyította meg az epilepsziától. Az ókorban varázsnövényként is használták. Magját, virágát gyakran amulettként viselték. A középkor művészei rendszeresen festették képeikre Mária-szimbólumként a tövis nélküli bánáti bazsarózsát. Gyökerei zsíros-olajos magvai alkaloidot tartalmaznak. A népi gyógyászat ezt felfedezte és hasznosította. Erejét görcsoldásra és fájdalomcsillapításra, sőt, gyomorrontás vagy mérgezés esetén hánytatónak is használták. Ezenkívül enyhíti az asztma és az aranyér panaszait is.

Otthonról hazatért Kaszás Attila

Talán akkor voltak a legszebb tervei, talán akkor volt a legerősebb. Talán akkor volt a legboldogabb feleségével, Ildikóval és kisfiával, Jancsikával. Kislánya, Luca azonban már nem ismerhette meg az édesapját. Az MTI jelentése szerint: „Kaszás Attila életének 47. évében, 2007. március 23-án hunyt el agyvérzés következtében az Országos Idegsebészeti Tudományos Intézetben. Öt napig feküdt kómában, miután rosszul lett a Nemzeti Színházban. Kaszás Attila rosszullétekor a Tizenkét dühös ember című darabban a negyedik esküdtet játszotta volna olyan színészek mellett, mint Sinkó László, Trokán Péter, Kulka János és Garas Dezső. A Jászai Mari-díjas színész 1960-ban született a felvidéki Vágselyén.” Kaszás Attilának elég volt a tehetségét a színpadon megmutatnia, nem szorult rá a bulvármédia világára. Közadakozásból állított kétméteres szobrát, Gáspár Péter művét 2008-ban leplezték le Révkomáromban. Az alkotás címe: Búcsú a színpadtól. Az avatáson Rudolf Péter és Eperjes Károly beszélt a felejthetetlen barátról. Emlékét őrzi a komáromi versmondó fesztivál, a Kaszás Attila-díj, bérlet a Vígyszínházban, a Nemzeti Színház Kaszás Attila Terme, verstábor és kulturális fesztivál a mátyusföldi Zsigárdon. Leginkább azonban a közönség múlhatatlan szeretete tartja közöttünk örökre. „Nekem semmi kedvem elhajózni erről a világról, nekem itt még rengeteg dolgom van.” – hallhattuk estéről estére a Padlás Rádiósától, Kaszás Attilától.

Két pápa is kitüntette Stampay János felvidéki kántortanító

1902-ben XIII. Leó, 1942-ben XII. Pius áldotta meg és ismerte el munkáját. Stampay János észrevette, hogy a magyar nép mély áhitattal énekel a templomban, ezért összegyűjtötte ezt az énekhagyományt. A dalokat, imákat, temetési szertartásokat és passiókat 1895-ben, Katolikus Egyházi Énekek, Imák és Temetési szertartások címmel kiadta. Az imádságos könyv összesen 43 kiadást ért meg és 3 millió példányban került a hívek kezébe. Az 1864-ben, Léván született Stampay János édesapja szabómester volt. A tanítóképző után Verebélyen, Ürményben és Sók-szelőcén tanított. 1891-ben lett Kőbölkúton kántortanító, ahol énekkart alapított. A fellépésekből befolyt pénzből a templomnak orgonát, az iskolának harmóniumot vett. Így ír róla a Lévai Történelmi Arcképcsarnok: „Az I. világháború kitörése után megszervezte a sebesültek segélyezését. Kőbölkúton könyvtárat nyitott, karácsonyor a szegényeknek gyűjtött. A Párkány és Vidéke Római Katolikus Tanítók Egyletének jegyzője volt. 1934-ben vonult nyugdíjba.” Elterjesztette a gyümölcsstermesztést és a fanemesítést, színelőadásokat és estélyeket rendezett. Takarékos és ízléses öltözködésre nevelte a község asszonyait és leányait. Közel évszázados életéből hetven esztendő Kőbölkúton töltött, ahonnan 1948-ban a csehszlovák hatóságok családotól kitelepítették felnőtt gyerekeit. Utolsó éveit így kénytelen volt özvegyen, egyedül tölteni. Kőbölkúton ma a cserkészcsapat, az alapiskola és a fűtca is Stampay János nevét viseli.

A magyar teniszcsillag Szeles Mónika

Édesapja, az amatőr játékos, Szeles Károly volt a felfedezője és első edzője. Szülővárosában, Újvidéken magyar iskolába járt és hétéves korában kezdett teniszezni. Mivel a családnak nem volt elég pénze gyerekméretű ütőre, az apjával játszott. Azt viszont csak két kézzel bírta el, ezért mindkét oldalról így ütött. A rengeteg edzés eredményeként rakétaként vágódtak vissza a labdái az ellenfele térfelére. Végtelen munkabíráásával, elnyűhetetlenségével 16 évesen feljutott a csúcsra. 1991-től szinte legyőzhetetlen volt. Ebben a korszakában 56 Grand Slam-mérkőzést vívott, és ezek közül mindössze egyszer volt kénytelen vesztesként gratulálni az ellenfelének. A női tenisz egyeduralkodója lett. 1993. április 30-án aztán fő riválisa, az előtte, majd utána ismét világranglista-vezető Steffi Graf egy örült rajongója késsel hátba szúrta Szeles Mónikát a hamburgi verseny negyedöntőjének szünetében. Az akkor 20 éves játékos két évvel később visszatért, de testi és lelki sérülései miatt korábbi sikereit már nem tudta megismételni. 2003-ban végleg visszavonult. Összesen 53 tornagyőzelmet aratott és 178 hétig vezette a női világranglistát. Szeles Mónika ma Floridában él és 2007-ben felvette a magyar állampolgárságot is. Sokat jár Magyarországra. Amikor a magyar teniszsportról, a magyar válogatottról beszél, mindig többes szám első személyt használ. Jelenléte, támogatása óriási erőt ad a fiatal magyar játékosoknak.

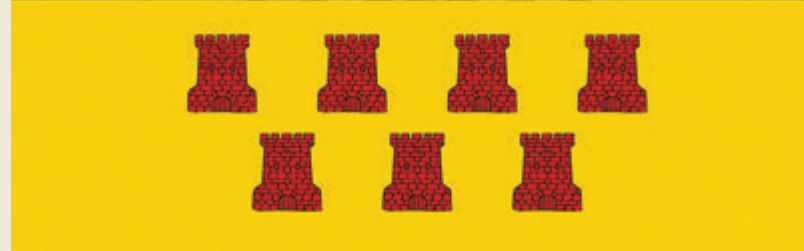
A város visszavárta a Nagyságos Fejedelmet II. Rákóczi Ferenc sírhelye Kassán

1906-ra jött el az idő, azaz tette lehetővé a politikai helyzet a bujdosók hamvainak hazatérését. A Kelet nevű hajó hozta el Törökországból Orsováig a Rákóczi-család és több magyar előkelőség, köztük Thököly Imre földi maradványait. Onnan egészen Budapestig, a Duna mindkét partján díszruhában álltak sorfalat az emberek. Rákóczit a Szent István-bazilikában, Thökölyt a Deák téri evangélikus templomban ravatalozták fel, hogy leróhassák előttük tiszteletüket az emlékezők. Innen Kassára indult a menet, ahol a hamvak a Szent Erzsébet-dómban találtak végső nyugvóhelyükre. Abban a templomban, ahol a fejedelem olyan sokszor imádkozott. Az északi hajó alá kriptát építettek. Ebben áll II. Rákóczi Ferenc, édesanyja, Zrínyi Ilona és a fejedelem idősebbik fia, Rákóczi József márvány szarkofágja. Mellettük hű társai: Esterházy Antal gróf, Sibrik Miklós ezredes kapitány, Bercsényi Miklós gróf és felesége, Csáky Krisztina grófnő síremléke. Ferenc József császár és király nem vett részt a gyászszertartáson, ezért az Országgyűlés törvényben marasztalta el. A Trianon óta eltelt évszázad alatt, az 1938 és 44 közötti évek kivételével, idegen államok területén volt a sírbolt. 2008-ban helyi, magyarországi és uniós összefogással átadták a felújított kriptát, ami elszakíthatatlan része a magyar történelmi emlékezetnek.

Tündérország Az Erdélyi Fejedelemség

Szapolyaiak, Báthoryak, Bocskaiak, Bethlenek, Rákócziak. Történelmünk ősi nemzetségei vezették Mohács után a három részre szakadt Kárpát-medencében a tényleges magyar államot. Végső céljuk az ország egyesítése volt. Szapolyai János királytól fia, János Zsigmond már csak Erdélyt örökölhette. Az ő nevéhez fűződik a világon egyedülálló vallásszabadság meghirdetése 1568-ban és az egyetlen magyar keresztény egyház, az unitárius vallás megalapítása. Utóda, Báthory István briliáns politikai játszma során még a lengyel trónt is megszerezte, de nagy terve megvalósítására nem jutott elég ideje. Bocskai Istvánt, az egyetlen sikeresen megvívott magyar szabadságharc vezérét, az erdélyi országgyűlés 1605-ben választotta fejedelemmé. Ő halála előtt néhány nappal, saját kézzel írt végrendeletében szabott irányt utódainak. E szerint: „Valameddig pedig a magyar korona a németnél lészen, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fenntartani. Ha pedig Isten adná, hogy a magyar korona magyar kézhez kelne, úgy az erdélyieket is intjük: azon korona alá a régi mód szerént adják magokat.” Móricz Zsigmond Erdély trilógiájában Géczy András, Erdélybe menekült magyar úr így szól Báthory Gábor fejedelemhez és Erdély főuraihoz: „Kiszakítva az Alföld, a török parancsol benne... Elszakítva a Felföld, a német parancsol rajta... S lássák kegyelmetek erdélyi uraimék, nem is tudják, milyen boldog állapottal vagynak: kegyelmeteknek szabad: magyarnak lenniök.”

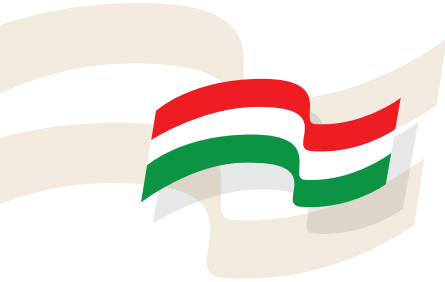

Akik a végsőig küzdöttek A Székely Hadosztály

A Nagy Háború befejezése után a Károlyi-kormány hadsereg nélkül gondolta megvédeni Magyarországot. A jogilag még fennálló ezeréves határokat azonban a csehszlovák, a szerb és a román hadsereg sietve átlépte. Erdélyben Kratochvil Károly katonai parancsnok toborozni kezdett, hogy meg tudja szervezni az ellenállást a megszállókkal szemben. Az 1919 januárjára több ezer főt számláló egység, a Székely Hadosztály a Partiumot védve alakított ki frontvonalat. Március 21-én azonban Károlyi átadta a hatalmat a Kun Béla által vezetett Tanácsköztársaságnak. A kommunisták nem nézték jó szemmel a nemzeti indítatású honvédelmet, és gyakorlatilag nyugatról megtámadták a hazát kelet felől védő Székely Hadosztályt. Kratochvilék hiába ajánlották a franciáknak a tűzszünetért cserébe, hogy Budapesten megdöntik a vörös hatalmat, azok ezt nem fogadták el. Ebben a lehetetlen helyzetben a Székely Hadosztály tisztikara úgy döntött, hogy leteszi a fegyvert a románok előtt. Ez a néhány hónapnyi küzdelem azonban nem volt hiábavaló, mert a hátrszágnak ideje adódott legalább megpróbálni menteni a menthetőt. A Kratochvil Károly hagyatékából származó iratokból és a hősi ellenállás megrendítő eseményeit bemutató dokumentumokból álló kiállítás a várpalotai Trianon Múzeumban látható. A Székely Hadosztály indulójának sorai önmagukért beszélnek: „Bajtárs ma még tán csak öt perc az élet, öt perc és nincsen tovább. Legszebb imáimba foglallak ma téged, hű szívvel gondolva rád. Bajtárs előre, olcsó az élet, jöjjön a legszebb halál! Bajtárs ma még tán csak öt perc az élet, mindegy, de győznünk muszáj!”

Képjegyzék

Aktív Magyarország, Arcanum Digitális Tudománytár, 3szek.ro, Felvidéki Magyar Értéktár, Erdélyi Magyar Értéktár, Horvátországi Magyar Nemzetrezs Értéktár, Kárpátaljai Magyar Értéktár, Romániai Magyar Lexikon, lexikon.adatbank.transindex.ro (Erdélyi Magyar Adatbank), Muravidéki Magyar Értéktár, Bekecs Néptáncszínház, Burgenlandi Nemzetrezs Értéktár, errearra.org – Fazekas Krisztina, Cse-madok, Tv21 Ungvár, Dr. Szent-Iványi Sándor Unitárius Gyűjtemény Könyvtára, Gothard-hagyaték, gyergyoujfalu.net, epiteszforum.hu, elovilag.turaoldal.hu, Esterházy János Zarándokközpont, Hargitai Értéktár, kastelyerdelyben.ro, Kincses Kolozsvár Egyesület, Keresési eredmények Internetes találatok, Kriza János Néprajzi Társaság, liget.ro, Magyar Jégkorong Szövetség, Magyar Olimpiai és Sport-múzeum, marefalva.ro, Maszol – Új Magyar Szó online, MTI Fotó (Benkő Imre), Muravidéki Magyar Értéktár, Nyárádszentmiklósi Kistérségi Társulás, Pixabay: jacjmac34 (letöltés: 2020. 05. 27. – 07. 18.), Rát-géber Kosárlabda Akadémia, sulinet.hu, Szabó Csaba Nemzetközi Társaság, szekelyhon.ro, tudastar.unitarius.hu, Magyar Kanizsai Udvari Kamaraszínház – MKUK, Vajdasági Magyar Értéktár, Vasárnapi Újság, varak.hu, Visit Maros Egyesület, Wikipedia, Wikipedia.org, Wikimedia Commons, Creative Commons (letöltési dátumok: 2020. 05. 27. – 07. 18.), www.salinaiprad.ro, HM Hadtörténeli Intézet és Múzeum, Térképtár [B XV a 171], Andrea Polereczky, Anonymus, Arcomonte26, Babos At-tila, Bagyinszki Zoltán, Bátorfi Gábor Jim – SINCO, Bölöni László, Bratislavka župa, Braun & Hogen-berg, Bujdosó Attila, Bwag/Wikimedia, Christo, Chris Black, Cséfalvay Á. András/dac1904.sk, Cimabue, Csanády, Csomafáy Ferenc, Derzsi Elekes Andor, D. J. Mueller, Dr. Dömök László, Fehér Csongor, Ferengra, Gabor Gulyas, Gabriel Danea, Globetrotter19, Gönczy Tamás, Gyurkovits, Huny-icska Ákos, h-laca, Jacquesverlaeken, jackmac34, Jánossy Alíz, Jannok, JanSuchy, jinsacy, Kaiser Ottó, Karády, Kiss Gábor, Kovács Zsolt, Keresztes András, Kónya Ádám (Székely Nemzeti Múzeum), Kováts István, Kocsis Boldizsár János, Lepedus-Sisko Péter, Lucid Dreamer24, Lukács Sándor, Lily15, Madboy74, Márkó Laci, mary, Misalalic, Molnár Edvárd, Molnár József, Palaceofculture, Pastorius, Paszczur01, Pasztilla aka Attila Terbócs, Pellingner Attila, Pierre Bona, Robert Veres, Rosta Márk, Samhanin, Sike Lajos/maszol.ro, Sallói Bálint, Sántha Imre Géza, Sarefo, Sie, Sir Iain, Somogyi Tibor (www.vasarnap.com), Szalax, Taz666, Thaler Tamás, Tetcu Mircea Rares, Yerpo, Vajda György (Szél-lyes Sándor Csúrszínház), Vajda Harmat, VargaA, Jannok, Taz666, Török Ferenc, Váradai Péter Pál (PéterPál Könyvkiadó), Várday Zsolt, Várkonyi Tibor, Wikizoli, William Ward, Željko Vukelić

Kiadja

Hungarikum Bizottság
Agrárminisztérium 2021

Felelős kiadó

V. Németh Zsolt,
kiemelkedő nemzeti értékek felügyeletéért felelős miniszteri biztos,
a Hungarikum Bizottság tagja

Főszerkesztő

Gadácsi János

Szerkesztők

Antal Andrea, a Hungarikum Bizottság titkára
Horváth Imre

Design, layout

Extrabold

© Agrárminisztérium, 2021

ISBN 978-615-5673-70-2

www.hungarikum.hu